

Quinam possint venationem prohibere.

alii, quibus rex tamquam privilegium tale jus concesserit. — Laymann¹.

Quaeritur 3°. *Utrum venatores, in locis a rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem?*

Alii dicunt venantes in loco reservato teneri restituere.

Affirmant Laymann² et Lessius³. Et dicunt [eos] teneri restituere regi, non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem quam rex habebat capiendi.

Alii limitant obligationem.

Diana^{a)} tamen, cum Dicastillo et aliis apud Busenbaum (*num. 614, ad 4*), Sporer⁴ cum Soto, Molina, etc., excusant venatorem a restitutione et a peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit Lessius⁵, si damnum non fuerit notabile, cum feras non sint magni pretii vel non sint multae: tunc enim dicit prohibitionem accipi, ex communi iudicio, factam tantum sub veniali. Immo addit^{b)} cum Medina^{b)} quod semper excusari possint venatores a restitutione, quando poena injuncta est; quia illam tantum videntur tunc principes intendere^{c)}.

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 13. — ² Loc. cit., n. 14. — ³ Cap. 5, n. 44. — *Dicast.*, de Restitut., disp. 9, dub. 10, n. 308 et 312. — ⁴ Tr. 6, cap. 1, n. 159. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 4, v. f. — *Molina*, tr. 2, disp. 51. —

606. - Quaeritur 4°. *Utrum venatio ecclesiasticis prohibita sit?* — Ex cap. *Episcopum, de cleric. venator.* sic habetur: *Episcopum, presbyterum aut diaconum, canes aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quod si quis talium personarum in hac voluptate saepius detentus fuerit: si episcopus est, tribus mensibus a communione: si presbyter, duobus: si diaconus, ab omni officio suspendatur.*

Venatio, ecclesiasticis vetita.

In quo notandum 1°. Quod hanc prohibitionem communiter intelligunt doctores de venatione clamorosa cum strepitu; ut Salmant.⁶, et Laymann⁷ cum Abbate et aliis canonistis. — Tridentinum tamen⁸ generalius loquitur: *Ab illicitisque venationibus, aucupii, etc., abstineant.*

Intelligitur de venatione clamorosa.

Notandum 2°. Quod etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens, ut ex textu citato, et insuper sit cum scandalo vel magnis expensis. Ita Lessius^{a)} et Vasquez^{a)}, apud Lugo^{a)}; et Palaus^{b)}, Rebellus^{b)}, apud Salmant.⁹ —

Non vetatur sub gravi, nisi sit frequens, cum scandalo et expensis.

⁵ Loc. cit., n. 44. — ⁶ Tr. 12, cap. 2, n. 64. — ⁷ Loc. cit., n. 15. — *Abbas Panorm.*, in cap. *Episcopum*, de cleric. venat. — ⁸ Sess. 24, de Reform., cap. 12, v. *Vestitu.* — ⁹ Loc. cit., n. 64.

605. - ^{a)} Diana, *part. 9, tr. 9, resol. 39*, opinionem istam tenet, si loca non sint conclusa, vel si, quamvis conclusa, adeo sint magna, ut in eis difficillime animalia capiantur.

^{b)} Lessius, *loc. cit.*, sic loquitur: «Potest tamen venator excusari a restitutione (ut notat Medina), quia principes non solent talem restitutionem curare; sed sufficit illis, ut deprehensi poenam luant». Quod profecto docet Medina, *Cod. de Restitut., qu. 12, v. Et hoc procedit*. Nec tamen auctores isti dicunt venatorem semper a restitutione excusari, quoties poena luenda sancitur; immo Medina oppositum disertè tenet.

^{c)} Ex legibus quae respiciunt venationem et piscationem, aliae se referunt ad externum regimen et ad bonum ordinem: v. g. decernunt quo tempore, vel quibus instrumentis venatio aut piscatio permittatur. Hae leges, ex sententia communi et satis probabili, sunt mere poenales. — Sunt aliae, quae se referunt ad tuitionem juris alieni: v. g. lex prohibens, ne fundum *clausum* ingrediari ad laqueum ponendum, ne damnum inferas. Hae leges obligant vi juris naturalis, et nequeunt violari sine laesione justitiae commutativae. — Aliae demum leges tuentur jus venandi vel piscandi concessum alicui exclusive *vi con-*

tractus v. gr. locationis; et istae eadem justitia adeo stringunt, ut quis jure illo legitimo acquisito privari non possit. Jure autem suo privaretur, si alii tantam multitudinem v. g. piscium in flumine ipsi exclusive concessio caperent vel destruerent, ut jus piscationis inde notabiliter laederetur. — Diximus *vi contractus* concessum; quia si jus venandi esset merum *privilegium*, vel mera *licentia*, etsi pecunia comparata, alios minime obligaret ex justitia stricta, sed ex justitia legali tantum, et tunc locus non esset restitutioni.

606. - ^{a)} Lessius et Vasquez his verbis, et quidem rectius, a Lugo, *disp. 6, n. 51*, allegantur: «Vasquez, *de Restitut., cap. 5, § 2, dub. 1*, et Lessius, *cap. 5, dub. 9, n. 42*, dicunt frequentiam venationis, quae fiat cum magno strepitu canum et armorum, esse peccatum mortale in clerico».

^{b)} Palaus et Rebellus a Salmant. citantur ut asserit S. Alphonsus; et sane Palaus sententiam hanc perspicue declarat, *tr. 31, punct. 14, n. 1*. — Rebellus autem, *part. 1, lib. 1, qu. 14, n. 10*, minus disertè scribit: «Imo, etiamsi clamorosa esset ac causa recreationis, raro tamen fieret, non videbitur in clericis culpa lethalis; de mortali tamen timere deberent, si clamorosa et frequens esset, ratione videlicet scandali, quod resultare posset».

Res aliena, bona fide accepta, restituenda.

Restitutum id quo factus est ditior.

Idem tenent Sporer¹, et Molina apud Lugo²; et Cajetanus, Abbas^{c)} ac Sà, apud Laymann³, qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facie clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut ajunt, quia talis venatio de se non est gravis deordinatio; idque arguitur ex ipso canone supra citato, ubi imponitur poena suspensionis ferenda et ad tempus: talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu.

Immo sentit Laymann⁴ cum Lessio, Sà^{d)}, Valentia^{d)}, etc., quod fieri potest ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara et moderata; vel si sit causa neces-

sitatis vel exercitii. — Proinde doctus neotericus auctor libri, cui titulus: *Istruzione per li novelli Confessori* ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam vero, juxta communiorem sententiam, ratione canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetatur religiosis⁵. — Sed iis, praeciso scandalo, dicit Palaus, nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt Salmant.⁶, si bis vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.

Strictius vetatur religiosis.

DUBIUM VI.

De Rebus quae debent restitui.

ARTICULUS I.

QUID DEBEAT RESTITUI AB INFERENTE INJURIAM MATERIALEM TANTUM, SIVE A POSSESSORE BONAE FIDEI.

607. *Ad quid teneatur possessor bonae fidei.* — 608. *Quid, si accepit a fure, qui potens sit restituere.* — 609. *Vide alios casus.* — 610. *Quos fructus tenetur restituere possessor bonae fidei.* — 611. *Quid, si acceperit rem commixtam cum bonis furis.* — 612. *Quid, si per illam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum.* — 613. *Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem, si illa valebat centum aureos.*

607. - «Resp. Qui bona fide damnum intulit; aut possidet aliquid, de quo potest melius cognoscit, tenetur, ne incipiat esse possessor malae fidei et detinere alienum, id tantum et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum ejus fructibus, si exstent, vel quatenus inde factus est ditior; praeterquam, si dominium sibi comparavit per legitimam praescriptionem. Ita commu-

niter doctores. Molina, Sanchez, Lessius⁷, Bonacina⁸, Laymann.⁹

« Unde resolves:

« 1° Si vestem v. gr., bona fide donatam a fure aut alio, portasti et fere atque trivisti, ac postea dominus compareat; teneris eam aut aequalem ei restituere, et insuper persolvere quantum attrita est, si alias vestem aequalis valoris atque trivisses. Si autem eam amisisti, aut

¹ Tr. 6, cap. 1, n. 156. — *Molina*, tr. 2, disp. 44, n. 1. — ² Disp. 6, n. 51. — *Cajetan.*, Sum., v. *Clericorum peccata.* — *Sà*, v. *Venatio*, n. 4, annot. Victorell., v. *Clericis.* — ³ Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, num. 15. — ⁴ Loc. cit., num. 15. — *Less.*, lib. 2, cap. 5, n. 42. — *Istr. per li nov. Confess.*, part. 2, num. 398. — ⁵ Clem. 1, § 3, *Porro*, de statu monachor. —

Palaus, tr. 31, punct. 14, num. 1, i. f.; et tr. 16, disp. 4, punct. 13, § 5. — ⁶ Tr. 12, cap. 2, n. 64. — *Molina*, tr. 2, disp. 718. — *Sanch.*, Decal., lib. 2, cap. 23, a num. 2. — ⁷ Cap. 6, dub. 2; et cap. 14, dub. 1 et 2. — ⁸ Disp. 1, de Restit., qu. 2, punct. 1. — ⁹ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 3, num. 1.

^{c)} Abbas Panormitanus, in cap. *Episcopum*, dicta satis insinuat, negans clamorosam venationem grave peccatum esse, si fiat rarissime causa recreationis; venatio autem quae fit cum laqueo aut retibus «licita est, inquit, clericis, dummodo frequenter non insistant».

^{d)} Sà, vel rectius Victorellus, in suis adnotat. ad Sà, v. *Venatio*, n. 4, vers. *Clericis*.

« Forte, inquit, nec veniale [erit venatio], si rara et moderata sit, ad reficiendas animi vires». — Valentia vero, in *2am 2ae, disp. 5, qu. 8, punct. 1, in med.*, adducit sententiam, quam non reprobatur, et quae asserit venationem «aliquando non esse veniale, ut si est moderata, recreationis gratia, non frequens, clamorosa, vaga».

« ablata tibi est, etc., ad nihil teneris. — « Bonacina ¹, Laymann ²; vide Trullench ³.

Res consumptibilis bona fide accepta et commixta.

« Si autem res quam a fure bona fide accepisti (sive donatione sive emptione) « sit usu consumptibilis, eamque cum tuis « miscuisti, ita ut discerni nequeat; etsi « deinde deprehendas furtivam fuisse, non « teneris restituere. Navarra ^{a)}, Silvester ^{b)}, « Sayrus ^{c)}, Lessius, Bonacina ⁴. Quia per « istam commixtionem bona fide factam, « est in te translatum dominium, ut colligitur ex 1. *Si alieni nummi, ff. de solutionib.* — Neque est ratio cur haec potius quam illa pars censeatur aliena: « atque adeo perit obligatio realis, et tantum manet personalis in venditore. Vide « Diana ⁵, Trullench ⁶, Lessius ⁷, ubi addit, esse valde probabile iurique naturae « conforme, quod verus dominus rei illius « ablatae et permixtae (quamdiu totus cumulus exstat) retineat jus in re, ut ex « isto cumulo sibi satisfiat ante alios, immo « possit ex eo occulte accipere ».

608. - Hoc intelligendum est, quod in tali casu semper teneris reddere domino id in quo factus es ditior, etiamsi latro potens sit restituere; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. Vide Tamburinum ⁸ et Bonacina ⁹, qui hoc pro certo supponunt. — Sed quoad mixtionem, vide n. 498 et 499.

Dicunt Bañez ^{a)}, Ledesma ^{a)} et alii, apud Salmant. ¹⁰, quod accipiens rem consumptibilem, v. gr. pecuniam bona fide a fure, non tenetur illam, etiamsi exstat, do-

¹ Disp. 1, qu. 2, punct. 1, n. 8 et 15. — ² Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 3, n. 1. — ³ Decal., lib. 7, cap. 11, dub. 1. — ⁴ Less., cap. 14, n. 22. — ⁵ Loc. cit., qu. 3, punct. 1, n. 5 et 6. — ⁶ Part. 4, tr. 4, resol. 67. — ⁷ Loc. cit., dub. 3, n. 7. — ⁸ Cap. 14, num. 22; et cap. 20, num. 157. — ⁹ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, num. 25. — ¹⁰ Loc. cit., qu. 3, punct. 1,

607. - ^{a)} Petrus Navarra, lib. 3, cap. 4, n. 216, loquitur de eo qui mala fide rem furtivam accepit. Praeterea supponit furem ex hoc non fieri ad restitutionem impotentem.

^{b)} Silvester, v. *Restitutio III, qu. 6, § Secundum...* Sexto, docet quidem transferri dominium rerum usu consumptibilium, si fuerint cum aliis permixtae, proindeque non dari obligationem restitutionis « si fur est solvendo; alias sic, nisi ignoranter ex bona fide consumpsisset, nec factus esset locupletior...; secus, si exstant, vel factus sit locupletior ». Cfr. etiam v. *Usura VI, qu. 1*, ubi Silvester loquitur

mino reddere, si fur potens sit restituere. Quia pecunia furis est obnoxia jam restitutioni, pariter ac illa furtiva; cum dominus non habeat jus, illam specie pecuniam petendi a fure. — Sed haec opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur. Nam dominus nunquam censetur amittere jus in pecuniam suam in specie; cum nulla sit major ratio in aliis quam in rebus usu consumptibilibus.

609. - « 2°. Milites bona fide militantes, « intellecta postea belli injustitia, id tantum restituere debent quod adhuc habent ex praeda, et quo facti sunt ditiores. — Bonacina ¹¹.

« 3°. Qui bona fide, per inculpam ignorantiam celebravit contractum, quem postea usurarium esse cognoscit, non plus tenetur, quam factus est ditior. — Vide Laymann ¹².

« 4°. Possessorem bonae fidei, si adhibita diligentia inclinet in eam partem, « quod res non sit sua, teneri aliquid restituere juxta inclinationem, docet Coninck ^{a)}. At Palaus ¹³ putat ad nihil teneri: quia possessio contrariis rationibus non convincit praeponderat. « Idem docent Vasquez apud Escobar ¹⁴, « Diana ¹⁵. — Si neglexit investigare veritatem, et deinde sciri non potest, dicit « Palaus ¹⁶ ad nihil teneri ». [Vide dicta *Lib. I, n. 35 et 37*].

« 5°. Si bona fide rem vendidisti dono « tibi datam, teneris restituere pretium: « quia factus es locupletior; et satis debet

n. 5, i. f. — ¹⁰ Tr. 13, cap. 1, n. 45, i. med. — ¹¹ Disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 1, num. 18. — ¹² Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 3, n. 1, i. f. — ¹³ Tr. 1, disp. 3, punct. 2, n. 11. — ¹⁴ Vasq., in 1^{am} 2^{ae}, disp. 66, cap. 7, num. 42. — ¹⁵ Tr. 3, exam. 2, cap. 6, num. 154. — ¹⁶ Part. 4, tr. 3, resol. 26. — ¹⁷ Loc. cit., n. 9.

iterum de translatione domini rerum usu consumptibilium, quae cum aliis permixtae sunt.

^{c)} Sayrus, in *Clavi, lib. 10, tr. 2, cap. 3, n. 12 et 13*, ita docet, etiamsi mala fide eam rem quis acceperit.

608. - ^{a)} Bañez, in *2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 6, dub. 3, concl. 4*; Petrus de Ledesma, *Sum., part. 2, tr. 8, cap. 14, post concl. 4, dub. 3, Dico 4*, loquuntur de fructuum restitutione; rationes tamen quas adducunt valent etiam pro ipsius rei restitutione.

609. - ^{a)} Coninck, *de Sacram., disput. 34, dub. 10, n. 93*, ad restitutionem obligat: « si

Milites intelligentes injustitiam belli.

Celebrans ignorantem contractum usurarium.

Possessor bonae fidei inclinans in contrarium.

Vendens bona fide rem alienam sibi datam.

Emens et vendens bona fide rem alienam.

Donans bona fide rem alienam.

Qui lucratur ex re aliena velut instrumentum.

« esse tibi, non habere minus quam ante. « Quod si tamen apud alterum res est, is « reddere tenetur. — Ibid. ^{b)}, et Vasquez ¹, « Molina ^{c)}, Lessius ².

« 6°. Si bona fide rem ipse emisti, et « vendidisti sine lucro, nihil teneris restituere; sed solus is apud quem res est ^{d)}. « — Molina ^{c)}, Lessius ³; contra Vasquez ^{e)}, etc.

« 7°. Si rem alienam bona fide donasti, « non donaturus aliam, si hanc non habuisses, ad nihil teneris; quia non es factus ditior. Secus, si aliam donaturus fuisses (quia tunc, parcendo tuae, factus es ditior); vel si aliquid accepisti « in remunerationem. — Bonacina, Trullench ⁴.

« 8°. Si aliena re lucratus es, tamquam « instrumento (v. gr. frumentum alienum « alio deportatum vendidisti, vel pecuniam alienam negotiationi exposuisti); « non teneris illud lucrum restituere: quia « non est fructus rei alienae, sed tuae « merae industriae. Tales enim fructus « dicuntur merae industriae, quos ipsa « natura ex se nullo modo gignit, sed « tantum concurrit ut instrumentum operantis. — Laymann ⁵ ex S. Thoma »

¹ Opusc. de Restit., cap. 9, § 2, num. 3. — ² Cap. 14, n. 5. — ³ Loc. cit., n. 4. — ⁴ Bonac., disp. 1, de Restitut., qu. 2, punct. 1, num. 11. — ⁵ Decal., lib. 7, cap. 11, dub. 1,

alterius jus esset multo probabilius. Tunc enim possidens, aut totam, aut saltem ejus partem teneretur restituere ».

^{b)} Inconsiderate hic Busenbaum scribit: « *Ibid. et Vasquez* »; nam auctores superius laudati, Vasquez et Lessius exceptis, non loquuntur *locis citatis* de hac parte.

^{c)} Molina, *disp. 718, n. 2*, hoc exemplum non adducit; generaliter tamen docet, ratione alienae rei acceptae, obligationem adesse restituendi id quod ex ea exstat, vel in quo possessor factus est ditior, computando fructus rei; ad aliud vero non teneri.

^{d)} Ex JURE GALLICO (2280); ITALICO (709); AUSTRIACO (367); HISPAN. (464) qui rem in foro publico, vel de mercatore talia vendente mercatus est, is non tenetur eam domino reddere, nisi refuso sibi pretio, quod rei dominus deinceps a venditore repetere potest. — Ex JURE ANGLICO, si res empta fuerit in nundinis (*market overt*), excepto casu evictionis per iudicis sententiam, dominium pariter transfertur in emptorem bonae fidei. Et cum hoc ad commercii securitatem statutum sit, res potest retineri tuta conscientia. — Ex JURE

610. - « 9°. Fructus omnes rei, sive ii « sint mere naturales, hoc est qui vix ullo « hominum labore egent (ut fetus animalium, arborum, herbae et gramina); sive « sint simul industriales, sive mixti, hoc « est, ad quos aeque aut magis hominum « labor cum natura concurrit (ut v. gr. « segetes, et quae serendo gignuntur: item « vinum, oleum, lana etc.); quo etiam referuntur pretia locationis domorum, juramentorum, etc., qui fructus civiles appellantur: — hi, inquam, fructus rei, si percepti et exstantes sint, domino restitui debent; deductis tamen expensis pro « priis et aestimatione laboris ».

Sed vide infra, n. 825, v. *Bene autem*, ubi dicemus cum Molina ^{a)}, Lacroix et communi, quod fructus mixti a possessore tam bonae quam malae fidei, non debent restitui, nisi in quantum respondent naturae; non vero in quantum respondent industriae ^{b)}.

« Et quidem pretium locationis ex re « aliena debet domino restitui, licet is « rem, si penes se habuisset, non fuisset « locaturus. — Vide Laymann ⁶ ».

An tenearis restituere pretium libri alieni locati? Negat Laymann ^{c)}, quia liber

n. 6. — ⁵ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 3, n. 3. — S. Thom., 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 3. — *Croix*, lib. 3, part. 2, n. 213. — ⁶ Loc. cit., n. 2.

GERMANICO (929-935, 1000), qui rem alienam a persona non suspecta acquisivit, potest eam retinere, donec constet eam esse furatam vel amissam.

^{e)} Vasquez, quicquid dicat Busenbaum, non est contrarius expositae doctrinae; etenim, *loc. cit.*, haec scribit: « Si illam ipse emit bona fide, et eadem bona fide vendidit, tantum tenetur restituere lucrum, si quod ex iis contractibus reportavit: puta si vendidit carius quam emit, quia in eo factus est ditior ».

610. - ^{a)} De Molina, vide notam e, positam inferius ad n. 825.

^{b)} JUS GALLICUM (549); AUSTRIACUM (330); ITALICUM (703); HISPAN. (451); et GERMANICUM (987-989), transmovent ad possessorem bonae fidei omnes fructus, qui durante ejus pacifica possessione percepti fuerint (exceptis in Germania fructibus e re gratis accepta perceptis): quae juris dispositio probabilis valet etiam in foro conscientiae, cum bono publico faveat, amovendo innumeras difficultates ac querelas, quae jugiter circa restituendos fructus moveri possent.

^{c)} Laymann, *loc. cit.*, n. 6, tenet oppositam

Fructus naturales et mixti.

Fructus mixti ex parte tantum restituendi.

Pretium locationis domino restituendum.

non videtur de se aptus ad gignendos fructus. Sed verius tenendum oppositum ^{d)} cum Patre Concina ¹, Salmant. ², qui citant Lugo, Prado, Sanchez et Lessium. — Et idem dicendum de veste, torque aureo, equo et simili; quia, licet non sint aptae fructus gignere, sunt tamen per se locabiles.

« Si tamen fructus isti reales bona fide « possessi fuerint tempore a lege praescripto ad usucapiendum illos (quod, « si adsit titulus, est biennium inter praesentes, inter absentes quadriennium; si « autem non adsit titulus, anni 30 cum « bona fide), non sunt restituendi: quia « usucapio transfert dominium. Salon, « Trullench ³ ». — [Ita Lugo, Lessius, Cajetanus, Sotus, Molina et alii communiter. Vide dicta n. 517. — Quoad vero praescriptionem et ejus requisita, vide quae fuse diximus *hoc Lib. III, ex n. 504*].

611 - « 10°. Si a fure accepisti (sive bona « sive mala fide) rem usu consumptibilem, « v. gr. vinum, oleum, triticum, etc., cum « propriis ipsius furis rebus permixtum, ita « ut discerni non possit, non teneris restituere, si fur ad restituendum sit potens: « quia fur, per commixtionem istius rei « cum propria, acquisivit ejus dominium « atque adeo illud tamquam verus ejus dominus potuit transferre. — Navarra, Sanchez, Lessius, Bonacina ^{a)}, Trullench ⁴.

¹ Dissert. 2, de Restit. in com., cap. 7, num. 3. — ² Tract. 13, cap. 1, n. 70. - Lugo, disp. 17, sect. 3, n. 51. - Prado, cap. 17, qu. 2, num. 42 et 44. - Sanchez, Decal., lib. 2, cap. 23, num. 132. - Less., cap. 12, num. 114. — Salon, in 2na 2na, post qu. 61, tract. de Dominio rerum, qu. 5, art. 7, concl. 2. — ³ Lib. 7, cap. 11, dub. 2, n. 4. — Lugo, disp. 7, ex n. 4. — Less., cap. 6, dub. 17. — Cajetan., Sum., v. Praescriptio. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 4, v. *His verumtamen*. — Molina, tr. 2, disp. 61, n. 6. — Petr. Navar., de Restitut., lib. 3, cap. 4, n. 216. — Sanchez, Decal., lib. 2, cap. 23, num. 34. — Less., cap. 14,

sententiam, quam scilicet ipse S. Alphonsus tenendam asserit. At videtur nomen Laymanni ex errore huc irrepsisse loco Navarri (*Lay. pro Nav.*), qui revera, *Man., cap. 17, n. 25*, negat pretium locati libri alieni domino restituendum esse.

^{a)} Auctores hic citati, non de libro in specie tractant, sed in generali de rebus quae locari non solent, ut est torque aureus, equus aut mulus divitis, et similibus; quibus certe liber accensendus videtur.

611. - ^{a)} Bonacina, *disp. 1, de Restitut., qu. 3, punct. 1, n. 6*, non distinguit utrum

« Vide Diana ⁵. [Ita etiam dicunt Salmant. ⁶ cum Sanchez, Rebello, Dicastillo, etc.].

612. - Sed quid, *si recepisti a fure rem jam commixtam cum illius bonis, et per illam tuam acceptionem fur factus sit impotens ad restituendum?*

Sporer ⁷ et Tamburinius ⁸ ajunt, probabile esse quod dicunt Lessius, Molina, etc., ad nihil teneri donatarium qui accepit rem a debitore non solvendo; quia debitor dat rem suam, et damnum per accidens creditoribus obvenit. — Quapropter, cum debitor per illam commixtionem, quae aequivalet consumptioni, jam acquisierit totale dominium cumuli (ut dicunt Lugo ⁹, Sanchez ¹⁰ et Tamburinius ¹¹): ideo probabile esse dicunt Tamburinius et Sporer ¹², quod donatarius possit rem illam accipere et retinere.

Sed huic opinioni obstat primo, id quod valde probabiliter docent idem Lessius ¹³, et Salmant. ¹⁴ cum Trullench (ut dictum est n. 499, v. *Notandum*) contra Lugo ^{a)}, Sanchez ^{a)}, etc., nempe, quod cum cumulus ille exstat, sive apud debitorem sive apud alium, dominus rei permixtae habet jus in rem, retinetque verum dominium in illo acervo una cum debitore. Qua sententia posita, donatarius rem illam permixtam accipiens semper teneretur ad restitutionem; quia tunc non acciperet rem donantis, sed alienam ^{b)}. Sed magis obstat

num. 22. — ⁴ Loc. cit., dub. 3, num. 6. — ⁵ Part. 3, tr. 5, resol. 40. — ⁶ Tr. 13, cap. 1, num. 46. - Sanchez, loc. cit. - Rebel., part. 1, lib. 2, qu. 5, n. 13. - Dicast., de Restitut., disp. 5, dub. 9, n. 185 et 186. — ⁷ Tr. 6, cap. 1, n. 250. — ⁸ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, num. 26, i. f. — Less., cap. 20, n. 168. — Molina, tr. 2, disp. 328, num. 13 et 14, et disp. 329, num. 9. — ⁹ Disp. 6, num. 172. — ¹⁰ Decal., lib. 2, cap. 23, num. 34. — ¹¹ Loc. cit., num. 26. - Tambur., loc. cit. — ¹² Loc. cit., num. 250. — ¹³ Cap. 20, num. 157. — ¹⁴ Tr. 14, cap. 3, n. 110. - Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 17, num. 2.

fur ad restituendum potens sit necne; at omnes auctores isti videntur a Busenbaum citari dumtaxat pro ratione quam subdit, nempe quod per rerum permixtionem dominium earum transferatur.

612. - ^{a)} Lugo, *disp. 6, n. 166 et 172*; Sanchez, *Decal., lib. 2, cap. 23, n. 34*, eo sensu dicuntur contrarii expositae opinioni, quod asserunt transferri dominium rerum, quae ita permixtae sunt.

^{b)} S. Alphonsus, *loc. cit.*, probabilem utique existimat hanc sententiam; sed non minus probabilem esse ait contrariam: furem scilicet

sententia, quam veriore putamus (et referemus n. 722, v. *Secunda*) contra Lessium et Molina, ut supra, scilicet, omnino peccare contra justitiam accipientem rem a debitore non solvendo creditoribus; quia efficaciter influit in alienationem rei cum creditorum detrimento.

Hinc dicimus in casu proposito cum Sanchez ¹, Tamburinio et communi sententia apud Sporer ², accipientem teneri domino rem permixtam restituere.

613. - Quæritur hic: *ad quid teneatur qui in mare projecit gemmam, putans valere decem aureos, si illa revera valebat centum?*

Prima sententia dicit, teneri ad centum; quia injuste damnificans cum culpa mortali tenetur ad omne damnum factum, licet ignoratum. — Ita Lugo ³; Pallavicini ac Illsung, apud Croix ⁴, et aliqui docti juniores.

Secunda tamen sententia, quam sequuntur Pater Holzmann ⁵, Pontius ⁶, Croix ⁷ cum Dicastillo ^{a)}, Mazzotta ⁸, Esparsa ⁹, Diana ^{b)}, et alii docti juniores, dicit teneri tantum ad decem: modo invincibiliter credit, gemmam non pluris valere, et ne in confuso quidem dubitet de ejus reali valore. Quia non censetur volitum damnum illud quod non est cognitum; ideo quoad illud excessum deest voluntas damnificandi.

Less., cap. 20, n. 168. — Molina, disp. 328, n. 16. — ¹ Decal., lib. 2, cap. 23, n. 34. — Tambur., Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 4, num. 26. — ² Tr. 6, cap. 1, num. 250. — ³ Disp. 8, num. 63. — Pallavic., Assert. theol., lib. 4, cap. 7, n. 71. - Ills., tr. 4, disp. 3, n. 22 et 26. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 194. — ⁵ De Restitut., num. 544. — ⁶ Is est

et verum dominum esse rei permixtae et in cumulo existentis. Hinc forte factum est quod S. Doctor hic ad aliam rationem confugit, quae totam vim suam retinet, etiamsi fur sit verus dominus rei permixtae.

613. - ^{a)} Dicastillus, *de Restitut., disp. 3, dub. 2, n. 68*, exemplum istud non adducit,

Et satis probabilis haec sententia mihi videtur. Rationem enim a principiis petendo, dico quod secundum omnes ad restitutionem requiritur culpa theologica. Et tanta est culpa, quanta invincibiliter apprehenditur: ita ut ille qui proximo damnum infert, plus aut minus peccet, quanto plus vel minus aestimat damni valorem. — Juxta autem culpam, correspondere debet obligatio restitutionis. Si igitur culpa est tantum pro decem, obligatio restitutionis nequit esse pro centum; ipse enim Lugo ¹⁰ fatetur, quod si damnificans putet rei valorem esse levem, et eam destruat, non tenetur (saltem sub gravi) ad integre restituendum: quia deest injuria gravis erga dominum. Ob eandem ergo rationem, ille qui apprehendit invincibiliter rem valere minoris suo vero valore, non tenetur excessum suae aestimationis restituere, cum gravior injuria desit: nam est commune axioma apud philosophos, quod *sicut se habet simpliciter ad simpliciter, ita magis ad magis*. — Nec obstat dicere quod damnificans tenetur ad omne damnum illatum. Hoc enim intelligendum est, modo damnum illud sit aliquo modo, saltem in confuso, animadversum, ut caeterum ordinarie accidit; non vero si prorsus invincibiliter fuit incognitum: ut advertunt Croix ¹¹, Mazzotta ¹² et Pater Holzmann ¹³, Salmant. ¹⁴.

Joannes Pontius, Theol. curs., disp. 52, qu. 2, concl. 2, n. 6 et 7. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Tr. 4, disp. 1, qu. 3, cap. 3, qu. 5. — ⁹ Lib. 3, qu. 34, art. 5 et seqq. — ¹⁰ Disp. 8, n. 63. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 194. — ¹² Tr. 4, disp. 1, qu. 8, cap. 3, qu. 5, i. f. — ¹³ De Restitut., n. 592. — ¹⁴ Tr. 13, cap. 4, n. 118 et 124.

sed habet principium generale ex quo haec sententia deducitur: « Non teneri, inquit, aliquid restituere, qui damnum intulit cum ignorantia concomitanti ».

^{b)} Diana, *part. 11, tr. 2, resol. 34*, hanc quidem sententiam exponit; de ea tamen nullum profert iudicium.

Secunda sententia, satis probabilis.

Etiam pretium locationis libri.

Fructus reales, bona fide praescripti, non sunt restituendi.

Accipiens rem consumptibilem mixtam cum rebus furis.

Accipiens a fure non solvendo rem commixtam,

juxta alios non tenetur restituere.

Haec opinio rejicitur a S. Doctore.

Errans circa valorem, juxta alios tenetur de valore vero.

Juxta alios, de valore invincibiliter existimato.

ARTICULUS II.

QUID DEBEAT RESTITUI AB INFERENTE INJURIAM FORMALEM,
SEU MALAE FIDEI DAMNIFICATORE SEU POSSESSORE.

614. *Ad quid teneatur possessor malae fidei. - Vide resolutiones. - 615. Circa solutionem gabellarum. Qu. 1. Quis possit tributa imponere. Qu. 2. Quae requirantur ad justitiam tributi impositionem. - 616. Qu. 3. An fraudantes gabellas peccent, et teneantur ad restitutionem. Qu. 4. An teneantur solvere gabellam subditi, deferentes res ad usum proprium. Et an pauperes. - 617. Qu. 5. An populi, in dubio de justitia tributi, teneantur ad ejus solutionem. Qu. 6. An creditor regis possit fraudare gabellam alteri locatam aut venditam. Qu. 7. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam. - 618. An dominus possit retinere expensas utiles in re factas a fure. Et an fur teneatur ad omnia damna, saltem confuse praevisa. - 619. Cui crescat pretium rei ablatae. - 620. Quid, si apud furem pereat res, quae aequae periisset apud dominum. - 621. Quid, si quis occidat agnum alterius, qui postea pluris valuisset. Et quid, si fur consumat tempore majoris pretii agnum, quem dominus tempore vilioris erat consumpturus. - 622. Quid, si quis se fingat pauperem. - 623. Quid, si quis consumat rem alienam in extrema necessitate. - 624. Quid, si quis consumat rem mutuam. - 625. Quid, si quis emat rem alienam cum dubio.*

Doctrina Busenbaum de restitutione pro damno injusto:

614. - « Resp. Id juxta supradicta aestimandum a quantitate, tum juris quod alter habet, tum damni quod injuste infertur cui aequale reddi debet, nisi aliud de damnificati mente et consensu rationabiliter praesumatur.

« Unde resolves:

si damnificatus habet jus in re vel jus ad rem;

« 1.º Si damnificatus habeat jus in re in qua damnum est passus, restitutio ei facienda est in solidum. — Si autem tantum habeat jus ad rem, restitutio faciendum est pro quantitate juris, consideratis circumstantiis: quia non debetur solidus valor rei quae expectabatur; cum tantum sit in spe, et multis modis possit impediri.

pro lignorum caesura vel pasco prohibito;

« 2.º Qui in loco publico suae civitatis contra justam prohibitionem pascit, vel ligna caedit, non tenetur ad restitutionem: nisi communitati graviter nocuerit, v. gr. stirpes incidendo, arbores aedificiis idoneas sternendo. Quia rationaliter praesumitur mens reipublicae non esse, suis membris usum publicorum locorum rigidius prohibere, quam sub mulcta solvenda, casu quo deprehendantur.

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 1, cap. 5, n. 18. — ² De Restit., disp. 9, dub. 10, n. 308 et 312. — *Bonac.*, de Restit., disp. 1, qu. 3, punct. 7, num. 22. — ³ *Man.*, cap. 23, num. 55. —

« tur ». — [Cum Laymann¹. Hinc ad nihil teneretur ante sententiam. Vide dicta n. 529, Qu. 1, v. *Item.*]

« 3.º. Gravius tamen peccaret et teneretur ad restitutionem, si quis pasceret in loco alicujus privati; etsi etiam hic praesumi aliquando possit de consensu domini, qui saepe non intendit ut fiat restitutio, sed ut deprehensus poenam luat.

« 4.º. Qui venantur vel piscantur in locis alteri locatis, vel alias prohibitis (saltem si ea conclusa vel circumseptata non sunt), non peccare mortaliter, nec teneri ad restitutionem, docet Diana^{a)} ex Lessio^{b)}, Dicastillus², etc.; contra Bonacina, etc. ».

[Vide dicta n. 604 et 605].

« 5.º. Etsi probabiliter sit, et in praxi communiter tenendum, peccari mortaliter circa vectigalium fraudationem, ex eaque oriri obligationem restitutionis: non omnino tamen improbabiler id alii quidam negant, eo quod consuetudo interpretetur non esse mentem legislatorum ad aliud obligare, quam ut deprehensi mulcentur. Vide Navarrum³, Sà⁴, Bonacina⁵ ex Navarro, Filliuccium⁶,

¹ *V. Gabella*, n. 6. — ² Disp. 2, de Restit. in partic., qu. 9, punct. 1, n. 5. — *Navar.*, loc. cit., n. 55 et 60. — ³ *Tr. 28*, part. 2, n. 114.

614. — ^{a)} De Diana, *part. 9, tr. 9, resol. 39*. vide notam a superius ad n. 605.

^{b)} Lessius, *lib. 2, cap. 5, n. 44*, ita sane

docet, nisi damnum sit notabile; quo casu asserit peccari mortaliter, et venatorem ad damni compensationem teneri.

« Lessium, Molina¹, Diana², Laymann³. — Vide etiam Diana⁴, ubi ex Cajetano Medina, Soto, etc., docet non esse negandam absolutionem poenitenti qui defraudavit gabellas seu vectigalia imposita rebus iis quae emuntur, non ad negotiationem, sed ad usum proprios vel familiae necessaria, v. gr. pani, carnibus, piscibus, frumento, oleo, etc. ».

Circa hanc tributorum materiam, plures hic Quaestiones sunt enucleandae.

615. — Quaeritur 1.º. *Quis possit tributa imponere?*

Quinam, juxta S. Doctorem, tributa imponere queant.

Resp. Possunt imperatores, reges, republicae, omnesque principes supremam habentes potestatem. — Possunt etiam concilia et Pontifex, ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, quando id opus est ad regimen spirituale; ita communiter Lessius⁵, Molina⁶, Lugo⁷. — Possunt etiam ii quibus principes gubernandi potestatem impertitur, et expresse simul hanc dat facultatem tributa imponendi; ut Lugo⁸ et Sanchez⁹. — Possunt item civitates et communitates adhuc subditae aliquando imponere contributiones sive *collectas*, ut vocant, ad sui gubernationem, si princeps saltem non contradicat, quo tacite consentire videatur: Lugo¹⁰.

An autem *principi infideli debeantur tributa a christianis negotiantibus, vel transeuntibus?* — Resp. Debentur, si justo titulo ille regnum possidet; secus, si injuriose, nisi praecedat pactum de aliquo tributo solvendo. — Sanchez¹¹ et Lugo¹².

Communissime autem docent Molina¹³, Lessius¹⁴, Lugo¹⁵, Sanchez¹⁶ cum Silvestro, Panormitano, Angelo, etc., quod

Less., cap. 33, dub. 8. — ¹ *Tr. 2*, disp. 669. — ² *Part. 1*, tr. 10, resol. 19. — ³ *Lib. 3*, sect. 5, tr. 3, part. 1, cap. 3, n. 4 et 5. — ⁴ *Part. 1*, tr. 11, resol. 38; et part. 2, tr. 17, resol. 28, i. f. — *Cajetan.*, Sum., v. *Vectigal*, § *Notanda*, vers. *Secundo justa causa*, et i. f. — *Barthol. Medina*, in 1^{am} 2^{ae}, qu. 96, art. 4. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 3, qu. 6, art. 7, post concl. 3. — ⁵ *Cap. 33*, n. 10 et 12. — ⁶ *Disp. 666*, n. 1. — ⁷ *Disp. 36*, n. 3 et 4. — ⁸ *Loc. cit.*, n. 6. — ⁹ *Consil.*, lib. 2, cap. 4, dub. 3, n. 2. — ¹⁰ *Loc. cit.*, n. 8. — ¹¹ *Loc. cit.*, dub. 5, n. 5, 7 et 8. — ¹² *Loc. cit.*, n. 16. — ¹³ *Disp. 666*,

bene possit consuetudine ab aliquo principe acquiri jus tam exigendi quam imponendi tributa.

Quaeritur 2.º. *Quae requirantur conditiones ad justitiam tributi impositionem?*

Prima conditio est *justitia causae*: quae non est quidem abundantia vel utilitas principis, sed necessitas boni communis, ad quod merito pertinet etiam sustentatio principis juxta ejus dignitatem. — Hinc, si princeps nequeat alia via suae necessitati subvenire, etiamsi ipse sua culpa in talem necessitatem devenerit, adhuc tenentur subditi contribuere, ut communiter docent Molina¹⁷, Lessius¹⁸, Sanchez¹⁹; et Lugo²⁰ cum Vasquez et aliis: contra S. Antoninum^{a)}, Hostiensem, Henricum, etc. — Notant tamen praefati auctores, debere tunc principem moderari sumptus quantum fieri potest; immo et resarcire damnum subditis, si ad pinguinem venerit fortunam. Unde bene monet Molina²¹, peccare utique principes, si excessivis sumptibus et largitionibus periculo se committunt excedenter gravandi subditos.

Secunda conditio est *proportio tributi* cum necessitate occurrente: nempe, quod populus non magis gravetur quam ejus bonum postulat. — Hinc ait Lugo²², non posse principem, ut regnum sibi conservet, propter expensas belli subditos adeo gravare, ut eos in magnam paupertatem conjiciat: non enim regnum est propter regem, sed rex propter regnum. Nisi (bene excipit) alter princeps qui regnum invadit, sit infidelis vel haereticus; ita ut^{b)} sub ejus regimine gravissima timeri possint religionis damna subditis imminere. — Notant autem Lessius²³, et Lugo²⁴ cum Vi-

Ad tributum requiritur justitia causae.

Requiritur proportio cum necessitate occurrente.

n. 1. — ¹⁴ *Cap. 33*, n. 14. — ¹⁵ *Loc. cit.*, n. 14. — ¹⁶ *Loc. cit.*, dub. 4, num. 2 et 3. — *Silvest.*, v. *Gabella III*, num. 1. — *Panormit.*, in cap. *Super quibusdam 26*, de verbor. signif., n. 1 et 2. — *Angel.*, v. *Pedagium*, n. 1. — ¹⁷ *Disp. 667*, n. 4. — ¹⁸ *Cap. 33*, num. 48. — ¹⁹ *Consil.*, lib. 2, cap. 4, dub. 2, n. 8. — ²⁰ *Disp. 36*, n. 19. — *Vasq.*, de Restitut., cap. 6, § 1, dub. 2, n. 23. — *Hostiens.*, in cap. *Conquerente 16*, de off. jud. ordin., n. 17. — *Henricus Boich*, in cap. *Cum apostolus*, de censib., n. 11. — ²¹ *Tr. 2*, disp. 667, n. 5. — ²² *Disp. 36*, n. 21. — ²³ *Lib. 2*, cap. 33, n. 49. — ²⁴ *Loc. cit.*, n. 22.

615. — ^{a)} S. Antoninus, *part. 2, tit. 1, cap. 13*, § 2, *cas. 3*, clare innuit opinionem quae negat eo casu subditos teneri necessitati principis subvenire; scribit enim: « Si in bello injusto captus esset [princeps], non posset redemptionem suam exigere a subditis; et si exigeret totam vel partem, teneretur restituere eis ».

^{b)} Lugo non scribit: *ITA UT*, etc.; sed omnino disjunctive ab iis quae praecedunt: *VEL* sub ejus regimine, etc.

Potest imponi tributum subditis rebellibus.

ctoria ^{c)}, juste posse principem subditis qui rebellant, absque alia necessitate novum imponere tributum: partim ad compensandum damnum ab ipso propter rebellionem passum, partim in justam criminis commissi poenam.

Requiritur aequalitas in personis.

Tertia conditio est *aequalitas in personis*: nempe, quod ii qui majores vires habent plus solvant, et minus qui minores. — Vide Lugo ¹.

Sed dubitatur an assisium, impositum ob utilitatem alicujus loci, juste exigatur etiam ab exteris.

Negant Silvester, Cajetanus, Angelus, etc., apud Sanchez ².

Assisium locale probabilius debetur ab exteris.

Sed communiter et probabilius affirmant Sanchez ³, Molina ⁴, et Lugo ⁵ cum Vasquez et aliis. Tum, quia non apparet alius modus conveniens colligendi tributum; aliter difficulter poterunt exteri a civibus dignosci. Tum, quia sic in populis invicem consuetudo servatur; incolae enim hujus loci, cum ad alios confluunt, etiam tributa illorum locorum solvunt.

616. - Quaeritur ³. An fraudantes gabellas peccent et teneantur ad restitutionem?

¹ Disp. 36, n. 23. — Silvest., v. *Gabella III*, qu. 5, n. 15. — Cajetan., v. *Vectigal*, § *Notanda*, v. f. — Angel., v. *Pedagogium*, n. 3, i. f. — ² Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 45, n. 6. — ³ Loc. cit., n. 9. — ⁴ Disp. 669, num. 3. — ⁵ Loc. cit., n. 28, v. *Secundo*. — Vasq., de *Restitut.*, cap. 6, § 1, dub. 2, n. 32. — ⁶ Decal., lib. 6, cap. 4, n. 62. — ⁷ Disp. 674, n. 3. — ⁸ Lib. 3, part. 2, n. 269. — ⁹ Lib. 1, de *Jure nat. et gent.*, dissert. 5, cap. 5, a. n. 2. — ¹⁰ De *Restitut.*, qu. 7, art. 7, n. 1. — ¹¹ De *Restit.*, cap. 10, qu. 4. — ¹² Part. 1, tr. 10, resol. 19. — *Suar.*, de *Legib.*, lib. 5, cap. 18, n. 6 et seqq. — *Petr. Navar.*, de *Restit.*, lib. 3, cap. 1, n. 230 et seqq. — *Petr. Ledesm.*, Sum., part. 2, tr. 7, cap. 2,

Prima sententia communissima et probabilior affirmat. Hancque tenent Sanchez ⁶, Molina ⁷, Lacroix ⁸, Concina ⁹, Viva ¹⁰, Roncaglia ¹¹, Holzmann ^{a)}; Diana ¹² cum Suarez, Petro Navarra, Ledesma, Graffio, Vega, etc.; Lessius ¹³ cum Cajetano, Armilla, Medina, Covarruvias, etc.; ac Lugo ¹⁴ cum Soto ^{b)}, Silvestro, Gabriele, Corduba, etc. — Probatur ¹ ex illo Matth. xxii, 21: *Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari, etc.* Et ex Apost. ad Rom. xiii, 6 et 7: *Ideo enim et tributa praestatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.* Probatur ² ratione, quia, sicut rex tenetur vacare salutem populi, administrationi justitiae et aliis oneribus: sic contra, tenetur populus ex justitia et de jure naturali, solve re principi vectigalia ad ejus sustentationem.

Fraudans gabellam probabilius peccat et tenetur ad restitutionem.

Secunda vero sententia negat. Et eam tenent Navarrus ^{c)}, Angelus ¹⁵, Beja ¹⁶, Duardus ^{d)}, ubi fuse illam tuetur, et respondet ad contraria argumenta; et probabilem putant Bossius ^{e)} cum Sayro ^{e)} et Sanchez ^{d)}; ac Diana ¹⁷ cum Sa et Maldero ^{f)}, qui dicunt, defraudantes vecti-

Alii utrumque negant.

concl. 25. — *Jacob. de Graffis*, Decis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 125, num. 30. — *Vega*, Sum. nuev., part. 1, cap. 15, cas. 13. — ¹² Cap. 33, n. 56 et 57. — *Cajetan.*, v. *Vectigal*, vers. *Justorum autem*. — *Armilla*, v. *Gabella*, num. 6. — *Joan. Medina*, Cod. de *Restit.*, qu. 13, v. *Jam est quaestio*. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 2, § 5, n. 5. — ¹⁴ Disp. 36, num. 38 et 39. — *Silvest.*, v. *Gabella III*, num. 21 et 22. — *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 2, concl. 7. — *Corduba*, Sum., qu. 95, resp. ad 1 dub. — ¹⁵ V. *Pedagogium*, n. 6. — ¹⁶ Cas. consc., part. 1, cas. 13, v. *His suppositis*. — ¹⁷ Part. 1, tr. 10, resol. 19. — *Sa*, v. *Gabella*, n. 6, in edit. genuin.

^{c)} Victoria, *Relect. 6, de Jure belli*, n. 57, haec utique docet, sed disputans de victis hostibus; quod videtur, et potiori ratione, dicendum de subditis rebellibus.

616. - ^{a)} Holzmann, *de Lege*, n. 358, ita sane docet, « si ejusmodi leges sint conceptae verbis praeceptivis, immediate directis ad tributorem et vectigalium solutionem ».

^{b)} Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 3, qu. 6, art. 7, concl. 1, dicit quidem vectigalia in conscientia deberi; de obligatione vero restitutionis non loquitur, nisi forsitan eam significet, dicens vectigalia deberi ad alendos principes et ad subveniendum necessariis sumptibus.

^{c)} Navarrus, *Man.*, cap. 23, n. 55 et 60 Cfr. etiam cap. 17, n. 200; et Duardus, in *bull. Coenae*, lib. 2, in can. 5, qu. 12, n. 9,

negant profecto, ut dicit S. Alphonsus; sed loquuntur de iis vectigalibus, quae imponuntur cum adjunctione poenae temporalis fraudantibus luendae. At sane omnia vectigalia videntur quoad hoc ejusdem naturae esse.

^{d)} Bossius, *Moral.*, part. 1, § 24, n. 290, i. f., et n. 295, i. f., haec docet, casu quo dubitatur de justitia tributi aut gabellae. — Joannes Sanchez pariter, *Select. disp.* 33, n. 33, concedit licitum esse ea non solve re, ubi probabiliter sunt justa et probabiliter injusta.

^{e)} Sayrus non citatur a Bossio pro hac parte; et re quidem vera, in *Clav.*, lib. 9, cap. 16, n. 29, tenet ut veriorum primam opinionem.

^{f)} Malderus, *tr. 5, cap. 6, dub. 15*, concordat, sed non sine restrictione; nam: « Quan-

galia non esse a confessariis urgendos ad restitutionem. — Ratio, quia, licet subditi, per se loquendo, de jure naturae teneantur principi congruum subsidium ministrare; non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas quae ab ipso sub poena magna sunt impositae: cum juste praesumatur princeps tunc nolle eos obligare ad culpam simul et poenam. Nam *leges humanas* (ait Navarrus), *quae poenam temporariam constituunt, in dubio ad aeternam non obligare, quatenus sunt leges ejus, qui eam poenam statuit.* (Cujus sententiae sunt etiam alii, citati *Libro I*, n. 147). — Obligatio autem subditorum solvendi vectigalia principi, quoties ea defraudant, compensatur illi cum obligatione poenae cui subditi subjiciuntur. Unde videtur principibus satisfieri, si cum tanto eorum emolumento poena illa defraudantibus irrogetur. Quod eo magis praesumendum videtur, quo (ut quidam doctus recentior dicebat) solutiones gabellarum certo excederent principum necessitates, si subditi integras impositiones solverent.

Praeterea, adhuc in sententia (communiori quidem et probabiliori) non dari legem mixtam, nempe quae praecipit, et poenam imponit quae non obliget ad culpam; nihilominus, in praesenti casu, existente lege quae praecipit solvi gabellam, et poenam injungit non solventibus, dici potest quod tunc peccat fraudans, quando, non soluta gabella, nollet etiam post confiscationem solve re poenam. Lex enim haec videtur conditionalis, sive disjunctiva (juxta id quod dicit ^{e)} Sanchez ¹ cum Salo, Corduba, Angles, Mercado, Medina et aliis), ut solvatur gabella aut poena. — Quod hic magis videtur praesumendum in hujusmodi poenis lucrativis pro rege, in cujus beneficium cedunt, quam in aliis tantum afflictivis. Saltem dubium est an

Navar., Man., cap. 23, n. 55. — ¹ Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 1, n. 22. — *Salon*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 3, contr. 2, concl. 2 et 4. — *Corduba*, Sum., qu. 71, vers. *Vero e, come.* — *Angles*, Flor., part. 2, de *Restit.*, qu. de *Cuedentib. ligna*, etc.

do, inquit, defraudatio plena fuit in quantitate notabili, et tributum ex omni parte liquido justum, qualia nonnulla reperiri suppono; sic enim adhuc licere defraudare non est satis probabile ».

^{e)} De alia, sed simili tamen materia dis-

lex ista obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellae et poenae, vel tantum poenae; et in dubio nemo tenetur obligationem certam subire.

Nihil autem obstat dicere, quod talis defraudatio esset in damnum eminentium hujusmodi tributa. — Nam responderetur, subditos non plus teneri quoad gabellas erga ipsarum emptores, quam erga regem vendentem. Ipsi autem imputandum est, si non invigilent; nam sub tali conditione gabellas emunt: et, si in alio amittunt, in alio lucrantur propter poenam contraventionis.

Haec dici possunt pro hac secunda sententia. — An autem propter has rationes (quae caeterum non videntur contentendae), ipsa sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto ^{b)}.

Sentit autem Sanchez ², neminem, qui palam et recta via transit, teneri solve re vectigalia, ratione transitus per portam vel pontem, quae imponuntur pro assecuratione viarum; durissimum enim esset obligare advenas ad scienda haec statuta in portis vel pontibus. Et hoc probabile putat Sanchez ³ cum aliis, etiamsi quis consulto merces aut se occultet; quia hujusmodi tributa ita sunt recepta, ut non debeantur nisi petita. — Generaliter vero loquendo de omnibus vectigalibus, putat Lugo ⁴ cum Molina ⁵, monendos esse populos ad tributa solvenda; sed post factum non esse cogendos ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant, in tanta vectigalium multitudine aliquid injustum solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates.

Quaeritur ⁴. An teneantur solve re gabellas subditi, deferentes res ad usum proprium? — Et an pauperes?

Certum est de jure apud omnes, nullum deberi vectigal de rebus cuique de-

Mercado, de *Contractib.*, tr. de *Restit.*, cap. 16, n. 15. — *Barthol. Medina*, in 1^{ae} 2^{ae}, qu. 96, art. 4, v. *Ad tertium*. — ³ Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 10, n. 7. — ⁴ Loc. cit., n. 11 et 12. — ⁵ Disp. 36, n. 43. — ⁶ Disp. 674, n. 9, concl. 5.

putans, cum aa. citatis, scilicet de lege quae sub poena prohibet caesionem lignorum in silvis.

^{b)} In *Hom. apost.*, tr. 10, n. 81, S. Doctor, addit: « Hoc tamen non obstante, ego non omitto primam sententiam suadere ».

Non debent vectigal pro rebus ad usum proprium.

Nisi expresse imponatur.

Alii negant istud posse induci consuetudine.

servientibus ad usum proprium et familiae; ut expressum habetur in l. *Universi*, C. de vectigal. Et confirmatur in cap. *Quamquam, de censib. in 6º*, ubi: *Quamquam pedagogorum exactiones... regulariter merito sint damnatae*. Quod tantum de rebus ad usum proprios forte dispositum putat Lugo ¹. — Unde refert Sanchez ² cum S. Antonino, Jasone et Gabriele, hujusmodi vectigal non esse solvendum, nisi ³ expresse imponatur etiam deferentibus bona ad usum proprium; quia, cum sit res odiosa et contra jus commune, expresse indiget mentione.

Sed Dubium hinc oritur: *An solutio hujus vectigalis possit per consuetudinem induci?*

Prima sententia negat; et hanc tenent Cajetanus ¹⁾, Sotus ²⁾; et Hostiensis ³⁾, Angelus ⁴⁾, Tabiena ⁵⁾, Ledesma ⁶⁾ ac alii, apud eundem Sanchez ³. Quia (ut ajunt) injustum est gravare pauperiores; cum isti pluribus indigeant ad usum proprium.

¹ Disp. 36, n. 88, i. f. — ² Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 44, num. 2 et 3. — S. Antonin., part. 2, tit. 1, cap. 13, § 9. — Jason, l. Caetera, § Sed et si quis ad opus, n. 7, de legat. 1º. — ³ Loc. cit., n. 4. — ⁴ Cap. 33, n. 52. — ⁵ Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 44, num. 6. — Navar., Man., cap. 17, n. 202, v. f. — S. Anton., loc. cit., § 9, v. Ex his sequitur. — Angles, Flor., part. 2, qu. de Restit. vectigal., art., diff. 6,

¹⁾ Haec limitatio est ipsius Sanchez, quam neque S. Antoninus, neque Jason apponunt.

²⁾ Cajetanus, *Sum., v. Vectigal*; Sotus, *de Just. et Jure, lib. 3, qu. 6, art. 7, v. Causa autem*; Martin. de Ledesma, *2ª 4ae, qu. 13, art. 3, v. Unum hic silentio*, non loquuntur de consuetudine; innuunt tamen non posse ejusmodi vectigal consuetudine induci, in quantum scilicet illud injustum reputant.

³⁾ Hostiensis, *in cap. Super quibusdam, de verbor. signif., n. 4 et 5*, id clare significat; nam negat pedagagia solvenda esse, nisi Romani Pontificis aut imperatoris auctoritate, *consuetudine inmemorabili*, etc. Et subdit generaliter: «Nec sunt daada pro his rebus quae ad usum proprium vehuntur».

⁴⁾ Angelus, *v. Pedagogium, n. 3*; Tabiena, *v. Pedagogium, n. 4*, negant quidem vectigal istud posse consuetudine induci; sed addunt subditos teneri illudolvere, si per modum collectae exigatur.

⁵⁾ Lugo, *disp. 36, n. 71*, tale tributum debere asserit; «et communis usus (ita pergit) id probat in multis tributis».

⁶⁾ Lessius, *cap. 33, n. 51*, assignat quidem publicam necessitatem urgentem, tamquam unam e causis, propter quas possit ejusmodi

— *Secunda* vero sententia affirmat; eamque tenent Lugo ^{m)}, Lessius ⁴⁾; et Sanchez ⁵ cum Navarro, S. Antonino, Angles, Silvestro, Gabriele et Rosella. Quia talis consuetudo (quae instar legis obligat) non esset quidem injusta. Non enim gravarentur magis pauperes quam divites; dum divites, ob majorem copiam famulorum quos alunt, et majorem sumptuum largitatem, plus emunt quam pauperes.

Dicunt tamen Lessius ⁿ⁾, et Sanchez ⁶ cum Corduba ^{o)}, etc., quibus adhaeret Lugo ¹, ad talis vectigalis justitiam requiri causam urgentissimam; et non ingerendum scrupulum defraudantibus, nisi de ejus justitia constet.

An autem pauperes teneantur ad vectigalia?

Dicunt Lugo ⁸ cum Bartolo ^{p)} et Decio ^{p)}, Lessius ⁹; ac Sanchez ¹⁰ cum Silvestro ^{p)}, Baldo ^{q)}, Felino, Rosella ^{p)}, Panormitano ^{r)}, Gigante, Isernia ^{s)}, Baeza ^{s)}, etc., quod si paupertas in aliquo eo deveniret, ut hic

concl. 3. — Silvest., v. *Gabella III*, qu. 5, num. 16, i. f. — *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 2, ante concl. 3. — *Rosell.*, v. *Pedagogium*, n. 6. — ¹ Loc. cit., n. 7. — ² Disp. 36, num. 27 et 71. — ³ Loc. cit., n. 69. — ⁴ Cap. 33, n. 62. — ⁵ Loc. cit., dub. 15, n. 2. — *Felín.*, in cap. *Si quis testis*, de testib. et attestat., n. 10. — *Gigas*, de Pensionib., qu. 80, num. 3.

vectigal imponi; sed aliam quoque rationem, et quidem ab illa diversam et independentem assignat, nempe consuetudinem.

^{o)} Corduba, *Sum., qu. 95, resp. ad 2 dub., i. f.*, dicit scrupulum non esse facile injiciendum iis, qui hoc tributum defraudant, specialiter si sint pauperes. Non aliud.

^{p)} Bartolus, *in l. Omnes pensare, C. de annon. et tribut.*; Decius, *in cap. Ex epistolae, de probation., n. 215 et 216*; Silvester, *v. Privilegium, qu. 9, vers. Tertium, i. f.*; Rosella, *v. Privilegium, n. 10*, non aliud habent quam quod infra S. Alphonsus notat, scilicet officiales publicos posse remittere tributa propter paupertatem.

^{q)} Baldus, loc. cit. a Sanchez, scilicet *in l. 2, § Si quis in judicio, ff. Si quis cautionibus, n. 9*, de gabellis non loquitur; alibi tamen concordat, scil. *in l. Etiam, C. de execut. rei judic., n. 17*.

^{r)} Panormitanus, *in cap. Cum instantia, 17, de censib., n. 7*, hanc sententiam innuit, negans visitatorem posse a pauperibus procuratorem exigere. Et ita quidem a Sanchez citatur.

^{s)} Isernia, *in Usus feudor., tit. Quae sint regalia, n. 55*; Baeza, *de Inope debitore,*

Alii affirmant.

Sed requiri causam urgentissimam.

Graviter egens non tenetur ad vectigalia.

Ministri possunt tunc remittere vectigal.

Negative dubius de justitia tributi, juxta alios tenetur.

Juxta alios, non tenetur.

modo adsit praesumptio de injustitia.

non posset alere se et suos, etiam cum mediocri lucro ex negotiatione, vel quia habet multos filios aut debita, vel propter alias necessitates; non teneturolvere gabellas: quoniam hoc postulat naturale jus, ut quis prius alat se et suos, deinde tributa solvat. — Subduntque Sà et alii auctores citati, etiam ministros posse eas remittere alicui ob nimiam paupertatem, cui ipse princeps remittere praesumitur.

617. — Quaeritur 5º. *An populi, in dubio de justitia tributi, teneantur ad ejus solutionem?* — Plures sunt sententiae: nam,

1º. In dubio negativo ^{a)}, affirmant teneri Lessius ¹; ac Sotus, Palacios ^{b)}, Malderus, etc., apud Lugo ². — Ratio, quia in dubio praesumendum est pro justo praeecepto principis, cujus auctoritas est in possessione praecipienda.

Sed negant Molina ³; Diana ^{c)} cum Villalobos, Aragon, Filliuccio, etc., Lugo ⁴; et Sanchez ⁵ cum S. Antonino, Hostiensis, Cajetano, Silvestro, Gabriele, Medina, Corduba, Armilla, Tabiena, Angelo, etc. — Id tamen intelligendum putat Lugo ^{d)}, si adsit aliqua praesumptio de injustitia tributi; quia tunc dubium illud non erit merum dubium, cum praesumptio fundet partem contrariam. Quando enim tributum nequit judicari justum, saltem probabiliter, non videtur (ait Lugo) obligandus subditus ad solutionem; in dubio enim onus

Sà, v. *Gabella*, num. 10 (in edit. genuin., num. 11). — ¹ Cap. 33, num. 64. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 4. — *Malder.*, tr. 5, cap. 6, dub. 4, v. *Dico 5*. — ² Disp. 36, num. 86. — ³ Disp. 674, num. 6 et 7. — *Villal.*, part. 1, tr. 1, diff. 26, num. 3. — *Aragon*, in 2^m 2^{ae}, qu. 62, art. 3, dub. de vectigalib., concl. 3. — *Fill.*, tr. 28, part. 2, n. 117. — ⁴ Loc. cit., num. 89. — ⁵ Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 6, num. 5. — S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 13, § 7. — *Hostiens.*, *Sum.*, lib. 3, tit. de censib., n. 10. — *Cajetan.*,

cap. 18, n. 9, concordant, dum negant pauperes teneri ad tributa, nisi sint personalia. Cfr. etiam Baeza, *op. cit., cap. 12, n. 21*, ubi idem docet quod Panormitanus hic supra.

617. — ^{a)} Non omnes auctores in hoc quaesito citandi loquuntur de dubio negativo; sed alii qui tractant de dubio in generali; alii vero, de casu quo non constat de justitia tributi.

^{b)} Paulus de Palacio, *in Sum., v. Vectigal, § Ho 2 ponto*, distinguit, et dicit in dubio de justitia tributi, subditos posseolvere, quia obedientia excusat; non subditos vero non posse. Minus igitur recte a Lugo *n. 88*, ex Sanchez tamen, allegatur.

probandi justitiam tributi incumbit principi qui petit illud. — Hinc limitant praefati auctores suam sententiam, ut procedat de tributis novis, quorum scitur initium causae, non vero de antiquis, quorum causae non est memoria, et ideo praesumenda sunt justa: nisi (ait Molina ⁶) semper adfuerit gravis suspicio sive conjectura de ejus injustitia vel de cessatione causae. — Probant autem dicti auctores praefatam secundam sententiam ex cap. *Pervenit, de censib.*, ubi dicitur census cujus causa ignoratur non deberi, his verbis: *Oportet quippe ut omnis census, ad quid et quando persolvi debeat, praesciatur*. Item ex cap. *Quamquam, de censib., in 6º*, ubi: *Quamquam pedagogorum exactiones... regulariter merito sint damnatae, tanto tamen districtius, ne ab ecclesiis et personis ecclesiasticis talia exigantur, prohiberi oportet*.

Dices: Lex in dubio praesumitur justa; ita et tributum. — Respondet Lugo ⁷; non eandem fieri praesumptionem pro lege, quam pro tributis, quorum plura a viris probis censentur injusta; quia (ut notat Molina ⁸): *Rari sunt, qui verum illis ea de re loquuntur... cupientes illis placere... Et quoniam populi... non audent se principibus opponere ea in re, neque sufficienter audiuntur*. Non est ergo (subdit Lugo) praesumptio illa ita fundata in lege tri-

Sum., v. Vectigal, § Notanda, vers. Secundo justa causa. — *Silvest.*, v. *Gabella III*, n. 9, qu. 3. — *Gabr. Biel*, in 4, dist. 15, qu. 5, art. 2, concl. 7. — *Joan. Medina*, Cod. de Restit., qu. 13, v. *Tertium requisitum*. — *Corduba*, *Sum.*, qu. 96, ad 1 dub., v. *Ad quartum tributum*. — *Armil.*, v. *Gabella*, n. 18. — *Tabien.*, v. *Pedagogia*, num. 8 et 9. — *Angel.*, v. *Pedagogium*, n. 6. — *Lugo*, *disp. 36, n. 89*. — ⁶ Disp. 674, n. 6. — ⁷ Loc. cit., n. 90. — ⁸ Disp. 674, n. 6. — *Lugo*, loc. cit., num. 90.

^{c)} Diana, *part. 4, tr. 3, resol. 39*, hanc sane opinionem exponit, quam tamen ipse nec reprobatur nec tueretur.

^{d)} Lugo duo potius intendit: 1º subditos non teneri in vero dubio; 2º a fortiori non teneri quando aliqua praesumptio sit pro injustitia tributi. «Ego, inquit *loc. cit., n. 89*, hanc secundam sententiam probabiliorum existimo, stante vero dubio, et facta debita diligentia ad illud expellendum; si tamen aliqua praesumptio sufficiens sit pro injustitia tributi, jam non erit subditus in dubio proprio, cum praesumptio illa fundet partem contrariam. Quando igitur sciri non potest, nec judi-

Quae habetur in solis tributis novis.

Objectio-nibus satisfat.

buti, ut dubia expellat; cum tot gravissimi DD. dicant pauca esse tributa, in quibus conditiones omnes ad eorum justitiam necessariae de facto concurrant.

Neque obstare dicunt regulam illam, quod superiori praecipienti in dubio parendum est. — Omnes enim (dicit idem Lugo¹) fatentur subditum non teneri in dubio ad obediendum, quando praeceptum est nimis difficile, vel grave illi damnum affert. Et ita etiam docent Lessius², Sotus³, Corduba⁴; et Sanchez⁵ cum Aragon, Bañez, Tapia, Sayro, Medina, Lopez, Manuele Rodriguez, Henriquez, Salas, etc. — Ratio, quia in dubio favendum est ei de cujus damno agitur; tunc enim difficultas illa, una cum dubio de potestate imperandi, praeponderat possessioni superioris.

Confirmant eandem sententiam plures juristae apud Sanchez⁶, ut Bartolus⁷, Corneus, Decius, etc., dicentes quod, cum tributum sit res odiosa, judicandum est in dubio non esse solvendum.

Haec in dubio negativo.

2º. Quid in positivo, nempe, cum probabile est tributum esse injustum, an teneantur subditi illud solvere? — Affir-

mant Suarez, Vasquez et Turrianus, apud Lugo⁷.

Sed communissime negat Lessius⁸, asserens esse communem sententiam doctorum, cum Petro Navarra⁹. Item Sanchez¹⁰, Laymann¹¹, Palaus¹², Lugo¹³; et Sporer¹⁸ cum Azor¹⁴, Cajetano, Silvestro, etc., vocans pariter communem; aliique multi, quos congerit Diana¹⁴. Ratio, quia subditus juste tunc suo jure utitur ad non solvendum, dum probabiles rationes pro se habet. — Et huic sententiae tandem convenit etiam Suarez¹⁵, ubi fatetur non esse obligationem obediendi, quando saltem manifeste probabile est, mandatum esse supra potestatem praecipientis. Et expresse eam docet D. Antoninus¹⁶, ubi sic ait: *Non solventes... pedagia et telonia cum injusta sunt, quia... sunt instituta... ex injusta causa (quod tamen credi non debet, nisi probabiliter sciatur)... non peccant, nec tenentur restituere, secundum Raymundum.*

An autem peccent exigentes publica tributa, in dubio an sint justa?

Affirmant Molina¹⁶, et Sanchez¹⁷ cum Navarro, Silvestro, Cajetano, Angelo, Armilla, Hostiensi¹⁸, etc.: nisi ipsi sint sub-

de Legib., lib. 5, cap. 18, n. 20. - Vasq., de Restit., cap. 6, § 3, dub. 5, n. 78. - Turrian., in 2ºa 2ºe, disp. 46, dub. 6, n. 5, juncto n. 3. - 2º Disp. 36, n. 91. - 3º Cap. 33, n. 67. - 4º Lib. 3, cap. 1, num. 266 et 270. - 5º Decal., lib. 6, cap. 3, num. 7. - 6º Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 1, cap. 3, n. 6. - 7º Loc. cit., num. 91. - 8º Tr. 5, cap. 5, n. 154. - Cajetan., Sum., v. Vectigal, § Notanda, vers. Secundo. - Silvest., v. Gabella III, n. 9, qu. 3. - 9º Part. 1, tr. 3, resol. 21; part. 2, tr. 17, resol. 59. - 10º Part. 2, tit. 1, cap. 13, § 8. - S. Raymund., Sum., lib. 2, tit. 5, § 10, v. Mercatores et v. Caveant. - 11º Disp. 674, num. 7. - 12º Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 7, n. 2. - Navarra., Man., cap. 17, n. 201. - Silvest., v. Gabella III, qu. 7. - Cajetan., v. Vectigal, § Notanda. - Angel., v. Pedagium, n. 6. - Armil., v. Gabella, n. 9.

lib. 5, cap. 22, qu. 7: « Si subditus de justitia gabellae dubitat, et consulit doctos et bonos viros, quorum consilio gabellae injustitiam deprehendit, tunc in conscientia non tenetur eam solvere, quia opinione ducitur doctorum et honorum virorum. Si tamen eis consultis injustitia non constat, sed res manet semper ex aequo dubia, tunc magis praesumere debet... esse justitiam, et ideo solvere gabellam debet ».

15) Suarez, de Censur., disp. 4, sect. 6, n. 5 et 6, haec perspicue insinuat, sed non diserte et expresse dicit.

18) Hostiensis, Sum., lib. 3, tit. de Censib., n. 10, non loquitur de subditis coactis (male

Communisime negatur.

Juxta alios, juste, nisi constet de injustitia tributi.

Creditor regis licite negat gabellam alteri locatam,

vel venditam.

Limitatio.

Dubius de justitia tributi, juxta alios, injuste exigit.

diti, et a principe ad has exactiones compellantur; ut iidem DD. limitant. — Sed Lugo¹ cum Vasquez² et Turriano excusat etiam non subditos, vel subditos non compulsos, si exigant judicando regem esse prudentem, nec imponere tributa absque sapientum consilio. Immo Lugo³ sentit non peccare exactorem quando ei de injustitia non constat; potest enim praesumere pro justitia tributi, praesertim in tanta opinionum varietate.

Quaeritur 6º. An creditor regis, si nequeat debitum recuperare, possit non solvere gabellam alteri locatam?

Negat Corduba, Reginaldus¹ et Grafius, apud Lugo². — Sed affirmant communiter Lessius⁴, Sanchez⁵, Molina⁶, et Diana⁷ cum Navarra, Vasquez, Silvestro⁸, Bonacina, Turriano, Molfesio, Maldero, Vega⁹, etc.; et consentit Lugo³. Ratio, quia conductor non majus habet jus quam rex; si ergo rex injuste ab hoc creditore tributum exigeret, ita et conductor.

Idem dicunt Lessius⁹, et Lugo¹⁰ cum Silvestro, Petro Navarra et Vega, si gabella fuerit alteri vendita. — Hoc tamen non procedit, ut recte ait Lugo¹, quando

1 Disp. 36, n. 93. - Turrian., in 2ºa 2ºe, disp. 46, dub. 6, n. 4. - 2 Loc. cit., n. 28. - Corduba, Sum., qu. 96, resp. ad 3 dub. - Jacob. de Graffis, Decis. aur., part. 1, lib. 2, cap. 125, n. 39. - 3 Loc. cit., n. 72. - 4 Cap. 33, n. 75. - 5 Consil., lib. 2, dub. 48, n. 2. - 6 Disp. 674, n. 10. - 7 Part. 2, tr. 16, resol. 14. - Petr. Navar., de Restit., lib. 3, cap. 1, n. 249 et seq. - Vasq., de Restit., cap. 6, § 3, dub. 3, num. 37. - Bonac., de Restit., disp. 2, qu. 9, punct. 1, n. 12. - Turrian., loc. cit., dub. 3, n. 2. - Molfes., Sum., tr. 12, cap. 22, n. 142 et seq. - Malder., tr. 5, cap. 6,

debitum contractum fuit a rege, postquam gabella fuerit locata aut vendita.

Quaeritur 7º. An emens mercem a defraudante gabellam teneatur ad ipsam?

Affirmat Silvester apud Croix¹¹. — Sed negant Sanchez¹², Lugo¹³, Sporer¹⁴; ac Molina, Lessius, Bonacina et Dicastillus, apud Croix¹⁵. Ratio, quia gabella non est onus stricte reale, gravans mercem. Sed est reale simul et personale, scilicet, debitum quidem de tali re, at non a quovis habente rem illam; sed a solo venditore solvendum, qui facta venditione adhuc remanet obstrictus ad solutionem gabellae.

Id tamen intelligendum, ut omnes dicunt, modo emptor non cooperetur positive ad defraudationem tributi. — Item excipiunt Lugo^m) et Sporer¹⁶, si emptor adverteret, ex hujusmodi frequentibus emptionibus fraudulentis, aliis passim tale exemplum sequentibus, principi grave damnum evenire.

618. - « 6º. Caeterum ordinarie injustus « seu malae fidei damnificator aut possessor tenetur non tantum restituere « rem ablatam et fructus perceptos, exceptis suis expensis », [Sed ex l. Adeo⁷,

dub. 16. - 8 Loc. cit., num. 76. - 9 Cap. 33, num. 77. - 10 Loc. cit., num. 82. - Silvest., v. Gabella III, num. 24. - Petr. Navar., loc. cit. - Vega, Sum. nuev., part. 1, cap. 15, cas. 10. - Silvest., loc. cit., n. 18, i. f. - 11 Lib. 3, part. 2, n. 276. - 12 Consil., lib. 2, cap. 4, dub. 12, n. 3. - 13 Disp. 36, n. 65. - 14 Tr. 5, cap. 5, n. 151. - Molina, disp. 675, n. 1. - Less., cap. 33, n. 69 et 72. - Bonac., de Restit., disp. 2, qu. 9, punct. 1, n. 10. - Dicast., lib. 2, tr. 20, disp. 3, dub. 9, num. 149 et 154. - 15 Loc. cit., num. 276. - 16 Loc. cit., n. 151, i. f.

Emens a fraudante gabellam, ad eam probabilius non tenetur.

Limitationes.

igitur quoad hoc a Sanchez allegatur); sed absolute scribit: « Novum nullatenus est recipiendum, nisi constet de causa propter quam impositum est ».

2) Vasquez citatur a Lugo ex Turriano; Turrianus vero eum citat in casu tantum simili, nempe in casu belli de cujus justitia dubitatur. Et ita Vasquez in 1ºa 2ºa, disp. 66, cap. 9, n. 53, i. f., concordat, sed indirecte.

1) Reginaldus, lib. 10, n. 383, hanc negantem sententiam, quam revera tuetur, sic limitat: « Nisi forte detrimentum esset tantum lucri cessantis sine damno emergente [pro exactore], eo quod non teneatur quis alienum commodum praefere suo proprio ».

8) Silvester, v. Gabella III, qu. 9, n. 24; Vega, Sum. nuev., part. 1, cap. 15, cas. 10, haec dicunt de gabellis alteri venditis. Ergo

censentur a fortiori idem tenere de gabellis locatis.

1) Haec limitatio est Lessii, loc. cit., n. 77. — Lugo vero, loc. cit., n. 80, ita scribit: « Compensationem fieri non posse a creditore regis, quando debitum contractum fuit a rege postquam jam gabella absolute debetur publicano qui eam conduxit; non dico: quando post conductionem gabellae contractum fuit, sed quando contractum fuit postquam gabella absolute debebatur; v. g., postquam contractus celebratus fuit, vel postquam merces introductae fuerunt, ex quibus gabella debebatur ». Idemque iterum asserit, licet brevius, n. 82, de vendita gabella.

m) Lugo citatur quidem a Sporer pro hac exceptione; sed eam, loc. cit., n. 65 et seqq., non habet.

Positive dubius de justitia, juxta alios tenetur.

cari etiam probabiliter tributum esse justum, non videtur obligandus subditus ad illud solvendum ».

e) Bartolus, in l. Si pupillus, ff. Ad legem Falcidiam, concordat quidem; sed de dubio positivo loquitur.

f) Palaus, tr. 1, disp. 2, punct. 6, n. 5, principium generale (quod sane tributorum solutioni applicare licet) tradit, negans subditum teneri ad obediendum praecepto, si opinionem probabilem habeat rem praeceptam illicitam esse, vel superioris potestatem excedere.

g) Azor, citatus utique a Sporer ut S. Alphonsus asserit, haec tamen scribit, part. 3,

Juxta alios, dominus juste retinet expensas utiles a fure factas.

Probabiliter fur juste deducit expensas.

Injustus damni factor tenetur de damno emergente.

Si valor rei crescat, augmentum restituendum.

Si res apud furem pereat.

§ *Ex diverso, ff. de acqu. rer. dom.* possessori malae fidei negatur actio ad repetendas expensas. Hinc probat Sanchez ^{a)}, et Lugo putat tutam sententiam, posse dominum retinere expensas utiles in re factas a fure. Attamen Lugo, cum Molina, Lessio, Palao, Navarra, Covarruvias, etc. apud Croix ¹⁾, oppositam merito vocat probabilior ^{b)}; praefata autem lex, prout poenalis, non obligat nisi post sententiam]. « et industria; — sed etiam sarcire damnum emergens et lucrum cessans, cum « vere sit injusta causa talium damnorum ». [Etiam si haec damna sint ignorata: modo sint praevisa, saltem confuse; ut advertunt Croix ²⁾, Salmant. et alii citati *n. 613. in fine*].

« Unde si dominus, re sua retenta, per « culturam vel negotiationem percepturus « fuisset ex agro suo aut pecunia centum « florenos, et alter parum vel nihil, debet « is domino suo satisfacere pro centum « illis florenis: quamvis communiter so- « leant domini plurimum remittere, si res « componatur. — Laymann ³⁾ ».

619. — « 7°. Si res aliena, dum injuste « detinetur, crescat, aut pretium ejus au- « geatur, domino crescit; ac proinde id « ei praestari debet. — Vide Laymann ⁴⁾ ».

620. — « 8°. Si res aliena, dum injuste « detinetur, pereat aut deterior fiat, idque « casu, vel justa hostium incursione, vel « naturaliter, et certum sit apud domi- « num aequae perituram fuisse; non tene- « tur alter restituere: quia nihil novi de- « trimenti domino apud furem v. gr. acci- « dit, quod non apud ipsum. — Si vero « non fuisset peritura apud dominum, vel

Lugo, disp. 17, num. 66. — Lugo, loc. cit. — Molina, disp. 725, num. 13. — Less., cap. 12, dub. 17, num. 111. — Palaus, tr. 31, punct. 24, § ult., num. 5. — Petr. Navar., lib. 4, cap. 1, dub. 4, a n. 31. — Covar., in cap. Peccatum, part. 2, § 6, n. 3 et 4. — Lib. 3, part. 2, n. 221. — ² Loc. cit., n. 198. — Salmant., tr. 13, cap. 4, n. 118 et 124. —

618. — ^{a)} Sanchez, *de Matr., lib. 6, disp. 38, n. 34*, haec dumtaxat scribit: « Quoties lex humana justa negat actionem ad aliquam rem petendam, et simul concedit ejusdem rei possessori et debitori repetitionem si solverit, tunc licet possidenti in utroque foro retinere ». — Quae quidem dicta Croix adducit in confirmationem hujus doctrinae, quod nempe si res ad dominum redierit, non potest possessor malae fidei expensas reposcere, quia ne-

« saltem non nisi per injuriam; tunc inju- « stus detentor adhuc tenetur ad restitu- « tionem, licet sine sua culpa res perierit. « — Laymann ⁵⁾ ».

« 9°. Si res aliena apud iniquum deten- « torem pereat, idque ipsius culpa, aut « quia is absumpsit, alteri donavit, destru- « xit, etc.: tunc, etiamsi domino relicta « fuisset certo peritura, nihilominus tene- « tur pro ea domino satisfacere; ut est com- « munis apud Laymann ⁶⁾, Lessium ^{a)}, etc. ».

Pro majori claritate, quaeritur: *an teneatur fur ad restitutionem rei apud ipsum deperditae, quae aequae apud dominum peritura fuisset?* — Distinguendum:

Si res perit apud furem sine culpa sua neque alterius, et eodem tempore ac periculo quo apud dominum fuisset peritura, fur non tenetur ad restitutionem. Quia furtum, licet fuerit commissum cum injuria, non tamen fuit efficax causa damni; justitia enim commutativa ad restituendum non obligat, nisi damnum effective accidat. — Ita Busenbaum (ut mox supra), Laymann ⁷⁾ ex communi; Salmant. ⁸⁾ cum Lessio, Palao, Dicastillo, etc.; Sporer ⁹⁾, Holzmann ¹⁰⁾. Et confirmatur ex *leg. 10, § 1, ff. de leg. Rhod. etc.*, ubi dicitur non teneri ad restitutionem nautam, qui ex una in aliam navem deteriore, invito domino, transtulit mercem quae periit; pereunte prima navi in eadem tempestate.

Sed dices: Quomodo exstinguitur sine satisfactione obligatio restitutionis, ex injusta acceptione jam contracta? — Respondedo: Exstinguitur eventu illius communis periculi, quo fit ut nullum damnum ex furto domino eveniat. Non enim facienda

² Lib. 3, tr. 2, cap. 4, n. 7. — ⁴ Lib. 3, tr. 2, cap. 4, n. 4. — ⁵ Loc. cit., n. 2. — ⁶ Loc. cit., n. 2. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Tr. 13, cap. 1, num. 52. — Less., cap. 12, num. 90 et 91. — Palaus, tr. 31, punct. 24, § 9, n. 4. — Dicast., de Restit., disp. 2, dub. 4, n. 66. — ⁹ Tr. 4, cap. 2, n. 162. — ¹⁰ De Restit., n. 400, v. *Dixi* 3.

garentur in foro externo, cui dominus potest se conformare in interno ».

^{b)} Opinionem nempe, quae concedit possessori malae fidei, expensas deducere, ante iudicis sententiam.

620. — ^{a)} Lessius, *cap. 12, dub. 15, n. 96*, tenet profecto opinionem quae ad restitutionem in isto casu obligat, dummodo tamen res consumpta fuerit alio loco vel tempore, quo apud dominum esset peritura.

Si pereat casu et communi periculo, excusatur a restitutione.

Si ipsius culpa, fur ad restitutionem obligatur.

Limitatio.

Si culpa alterius pereat, fur tenetur.

est reparatio damni quod non adest, cum restitutio ad hoc tantum debeatur, ut damnum reparetur. Probavimus autem *n. 561*, ex D. Thoma, quod sola injuria non obliget ad restitutionem, ubi damnum non intercessit.

Dixi 1°. *Sine sua culpa*. — Nam si furem consumpsit vel ex negligentia culpabiliter perdidit, antequam periculum illud eveniret, tenetur quidem ad restitutionem; ut dicunt Busenbaum (supra, *ad 9*), Salmant. ¹⁾, et Laymann cum Molina et communi. — Quamvis Sporer ²⁾, et Lessius ³⁾ cum Vasquez et aliis, excusent furem a restitutione, si rem ipse consumpserit eodem loco et intra idem tempus quo jam praeviderit rem apud dominum aequae perituram. Quod probabile recte putant Laymann ⁴⁾ ac Lugo ^{b)}; quia revera fur eo casu nec etiam est causa damni.

Dixi 2°. *Sine culpa alterius*. — Nam, ut bene advertit Elbel ^{c)}, tenetur quidem fur ad restitutionem, si res periisset apud ipsum, non casu, sed injuria alterius; quia tunc jam iste alter obligationem contraxisset restitutionis. Unde remanet ad eam obstrictus fur qui prius obligationem contraxit. — Ita Elbel ^{c)}, Holzmann ^{d)}, Busenbaum ^{e)}, Sporer ^{f)} et alii communiter.

D. Thom., Opusc. 73, cap. 20, i. med. — ¹ Tr. 13, cap. 1, num. 51. — Laym., lib. 3, tr. 2, cap. 4, num. 2. — Molina, disp. 726, n. 2. — ² Tr. 4, cap. 2, num. 168. — ³ Cap. 12, n. 98. — Vasq., de Restit., cap. 2, § 3, dub. 3, num. 9; et cap. 5, § 1, dub. 11, v. *Haec omnia*. — ⁴ Loc. cit., n. 2, v. *Alter casus*. — ⁵ Loc. cit., n. 51. — Dicast., de Restit.,

^{b)} Lugo, *disp. 18, n. 77*, ex parte tantum a restitutione furem in hoc casu excusat. Si nempe scias paulo post rem destructum iri, nec posse a domino liberari, et tu eam destruas, non teneris, juxta Lugo, totum valorem restituere, sed solum quanti res valebat, attenta illius futuri periculi notitia.

^{c)} Elbel, *de Restit., n. 77, v. f.*; Holzmann, *de Restit., n. 400, v. Dixi 2*; Busenbaum, *loc. cit., resolv. 8*; Sporer, *tr. 4, cap. 2, n. 164*, non loquuntur de casu quo res apud furem alius injuria periisset; sed de casu quo apud dominum manens, periisset quidem, sed alius injuria. Quo in sensu concordant.

^{d)} Palaus, *tr. 31, punct. 24, § 9, n. 2*, quidquid dicant Salmant., de hac parte non loquitur.

^{e)} Croix, *lib. 3, part. 2, n. 218*, absolute, non autem de novo periculo superveniente, loquitur: « Si pereant [res vel fructus] absque culpa injusti detentoris, v. gr. in communi pe-

Dixi 3°. *Eodem tempore et periculo*. — Nam si, transacto periculo illo communi, fur non restituat, et postea res pereat in alio periculo, dicunt Salmant. ⁵⁾ cum Palao ^{d)}, Dicastillo et Lessio, furem teneri ad restitutionem; quia non restituendo fuit in mora culpabili. — Sed adhuc probabiliter Croix ^{e)} excusat furem a restitutione, semper ac evenit commune periculum, in quo aequae apud dominum res peritura fuisset. Recte enim ait Croix, teneri tunc quidem furem, ratione morae, ad restituendos fructus quos dominus ex re percepturus fuisset; quia mora fuit causa, quod dominus damnum illorum fructuum pateretur. Non tamen tenetur rem restituere, cum non mora, sed periculum fuerit vera causa quod dominus rem amitteret ^{f)}.

621. — Si quis occidit agnum alterius, qui nunc valeat quinque denarios, sed postea valuturus erat decem, dicunt Sotus, Bañez ^{a)}, Salon ^{a)}, etc., apud Croix ⁶⁾, restituendos esse decem denarios. — Sed probabiliter Lessius, Molina et Dicastillus, cum Croix ⁷⁾, tenent ex communi restituendos tantum quinque. Bene tamen excipit Croix cum Lugo, nisi dominus pretio illo non possit emere similem agnum, vel

disp. 2, dub. 4, n. 63. — Less., loc. cit., n. 96. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 5, concl. 3. — ⁸ Lib. 3, part. 2, n. 236. — Less., cap. 12, n. 137. — Molina, disp. 726, num. 4. — Dicast., de Restit., disp. 2, dub. 6, num. 117. — ⁷ Loc. cit., num. 236. — Croix, loc. cit. — Lugo, disp. 18, num. 81.

riculo, similiter certo peritura apud dominum, injustus detentor non tenetur restituere valorem rei, sed tantum usum vel fructum rei, quos dominus interea habuisset, quia injusta detentio non fuit reipsa causa illius damni, quod independenter ab illa fuisset secutum sine cujusquam culpa...; quod tamen dominus interea caruerit usu rei suae vel fructibus quos percepisset, hoc tribui debet injustae acceptioni; ergo nascitur obligatio compensandi ».

^{f)} Ex pluribus hodiernis codicibus, (Gall., 1302; Ital., 1298; Hispan., 457) quocumque modo res perierit vel peritura fuerit, fur non eximitur ab obligatione restituendi ejus pretium; potest tamen iudicis sententiam expectare.

621. — ^{a)} Bañez, *in 2am 2ae, qu. 62, art. 4, concl. 4*; Salon, *in eumd. loc., concl. 3*, hanc tenentur sententiam, quando damnificator « voluntarie et directe [sunt verba Bañezii], et per se primo intendit dare damnum alteri ».

Si novo periculo pereat, alii obligantur ad restitutionem.

Probabiliter excusatur, si novum periculum sit commune.

Rem destruentem tempore minoris pretii, probabiliter tenetur de minori.

Limitatio.

quia caret pecunia, vel quia non habet amplius opportunitatem emendi; hoc tamen intelligendum, si dominus reservatur fuisse ad tempus incrementi.

Quid, si dominus consumpturus fuisset rem tempore vilioris pretii, fur vero consumpsit tempore incrementi?

Res consumpta dum pluris valet, a domino consumpta dum minoris valet.

Sentiant Molina, Vasquez, Laymann^{b)}, Lessius, etc., apud Salmant.¹, furem non teneri nisi ad pretium vilius. Tum quia restitutio facienda est juxta quantitatem damni domino illati; tum quia venditio, facta tempore incrementi, est fructus industriae qui non debetur domino. Et hanc sententiam Salmant. probabilem putant.

Verius, restituendum majus pretium.

— Sed mihi videtur omnino verior opposita, quam tenent Lugo², Palaus³, Pater Concina⁴, et Salmant.⁵ cum Silvestro^{c)}, Rebello et Villalobos. Ratio, quia res domino suo fructificat, licet dominus fructum non percepturus fuisset. Nec fructus ille est fructus industriae, sed fructus rei: unde deductis expensis totus ei debetur.

Quid, si dominus consumpturus fuisset agnum tempore vilioris pretii, et apud furem crevit valor, sed postea apud ipsum decrevit ad pristinum valorem?

Si res crescat, deinde decrescat apud furem.

Respondet Pater Concina⁶, furem teneri ad restituendum vilius pretium; quoniam restitutio non obligat nisi ad mensuram damni illati. — Sed id mihi videtur penitus improbabile. Quoniam, cum pretium agni creverit ad quinque in beneficium domini, et eo tempore culpabiliter

Molina, disp. 725, num. 7. - Vasq., de Restit., cap. 5, § 1, dub. 12, v. Tertio. - Less., cap. 12, n. 108. - Tr. 13, cap. 1, n. 58. - Salmant., loc. cit. - Disp. 18, n. 126. - Tr. 31, punct. 24, § 9, num. 9. - Lib. 2, de Just. et Jure, dissert. 2, cap. 6, num. 24. - Loc. cit., n. 59. - Rebel., part. 1, lib. 2, qu. 6, num. 5. - Villal., part. 2, tr. 11, diff. 12, n. 4. - Loc. cit., n. 21. - Molina, tr. 2, disp. 210, num. 5 et 6. - Tr. 3, exam. 2, cap. 6, num. 109.

^{b)} Laymann, quamvis sic a Salmant. allegatur; loco tamen citato, id est, lib. 3, tr. 2, cap. 4, n. 5 et 6, non ita clare et expresse hunc casum proponit. Tradit enim, n. 6, hanc dumtaxat regulam generalem, quae pro rebus fungibilibus praesertim valet: « A debitore tum bonae tum malae fidei, per se loquendo restituendam esse vel rem ipsam numero, quae accepta fuit, non deteriore redditam, vel aliam ejusdem generis ac bonitatis, vel denique ejusdem pretium sive aestimationem praesentem ».

agnum illi fur non restituerit, damnum non fuit in quinque, sed in decem: et mora furis fuit quidem causa hujus damni. Quapropter, non quinque, sed decem ille restituere debet.

622. - « 10°. Qui, fingens se pauperem « vel alium quam est, extorsit eleemosynam, non tenetur restituere, si parva « fuit: qualis ostiatim mendicantibus datur. — Secus, si fuit magna. Tunc enim, « quia subintelligitur conditio haec (si pauper es), tenetur restituere, secundum « Molina, danti; secundum Palaum^{a)}, vel « danti, vel aliis pauperibus. — Vide Escobar⁷ ».

Fingens paupertatem, quando tenetur restituere.

623. - « 11°. Qui in extrema necessitate consumpsit quod ante acceperat « commodatum, conductum, vel precarium, non tenetur restituere^{a)}. Quia, nec « ratione rei acceptae: cum ea, nec in se, « nec in pretio exstet; nec ratione acceptionis, cum jure eam consumpserit; nec « ratione contractus, cum hic non obliget, « nisi re pereunte tua culpa. Lessius, Hurtadus, Turrianus, Diana⁸. — Imo probabiliter ne id quidem quod ante illam « necessitatem erat furatus et in ea consumpsit; quia furtum illi non ademit « jus quod ad rem in tali casu habebat. « Coninck, Palaus, Hurtadus, Diana⁹; contra Lessium^{b)} et Vasquez. — Sicut neque, si in ipsa necessitate accepisset et « consumpsisset. Diana¹⁰, ex Azor et sex « aliis; contra Lessium^{c)}. — [Vide quae diximus n. 520, qu. 4].

Extreme indigens consumens alienum, ad nihil tenetur.

Etsi rem antea furatus sit.

— Less., cap. 16, num. 5. — Petr. Hurtad., de Carit., disp. 159, sect. 3, § 62. — Turrian., in 2° 2°, de Carit., disp. 82, dub. 7, cum dub. 6, v. Quarto. — Part. 5, tr. 8, resol. 10. — Coninck, de Virtutib., disp. 27, dub. 10, n. 166. — Palaus, tr. 6, disp. 2, punct. 10, n. 3. — Hurtad., loc. cit., § 63. — Loc. cit., resol. 8. — Vasq., de Eleemos., cap. 1, dub. 8, n. 68. — Loc. cit., resol. 9. — Asor, part. 2, lib. 12, cap. 8, qu. 7. —

^{c)} Silvester male a Salmant. hic allegatur; id enim non habet, v. Furtum, qu. 16.

622. - ^{a)} Palaus, tr. 6, disp. 2, punct. 14, n. 7, non distinguit inter parvam et magnam eleemosynam; quoad cetera vero concordat.

623. - ^{a)} Lessius et Turrianus limitant: Nisi re vel spe seu facultate propinqua dives sit.

^{b)} Lessius, cap. 16, n. 6, contradicit profecto; sed opinionem hic expositam adhuc probabilem existimat.

^{c)} Lessius, cap. 16, n. 8, contradicit: « Si

Mutuum in extrema necessitate consumptum, restituendum.

624. - Certum est autem, quod mutuatarium, qui in extrema necessitate rem mutuam consumit, tenetur adhuc restituere mutuam. — Quia tunc consumit rem propriam; cum rei mutuatae transferatur dominium in mutuatarium.

625. - Quaeritur: ad quid teneatur emens rem alienam cum dubio an sit venditoris, et postmodum, facta diligentia, dubium evincere non possit.

Dicunt aliqui teneri ad totam rem red-

dendam, vel alteri, de quo dubitat an sit ejus; vel pauperibus, si ignoretur persona. — Sed probabilius tenetur ad rem dividendam pro qualitate dubii. Cum ex una parte non faveat illi possessio incepta cum dubia fide, et ideo nequit rem sibi totam retinere: ex altera parte non videtur aequum, teneri totam restituere, cum dubium est an res sit aliena. Ita Lugo¹, Lessius², Palaus³, Salmant.⁴ cum Dicastillo^{a)} et Villalobos.

Res emptae cum dubio an sit venditoris,

probabilius dividenda pro rata dubii.

ARTICULUS III.

AN ET QUID DEBEAT RESTITUI PRO INJURIA ILLATA CORPORI, V. GR. PER MUTILATIONEM, OCCISIONEM, ETC.

626. Ad quid teneatur occisor. — 627. An impotens restituere in uno genere, teneatur in alio. — 628. Quid, si quis, occidens Cajum, putavit occidere Titium. Et an iste incurrat irregularitatem, aut excommunicationem canonis. — 629. Quid, si quis incenderit domum Caj, putans Titii. — 630. An valeat remissio patris occisi, in praedictum filiorum. — 631. Vide alios casus. — Quibus haeredibus facienda restitutio. — 632. An homicida teneatur restituere bona quae occisus aliis dedisset ex liberalitate. — 633. Quid si damnum istorum intenderit. — 634. Ad quid teneatur homicida creditoribus occisi. — 635. Quid, si homicidium imputetur alteri, et hoc occisor advertat. — 636. Quid si hoc etiam intendat. — 637. Ad quid teneatur invasus, excedens moderamen inculpatae tutelae. — 638. Quid, si provocans occidat alterum, pugnam acceptantem. — 639. An detrahendum pretium laboris, quem occisus sustinisset pro lucro amisso.

Injustus occisor, quid restituere debeat.

626. - « Resp. Injustus occisor aut multator in conscientia tenetur tantum « restituere pro damnis bonorum fortunae, « quae ex tali occisione, vulnere, etc., directe ab eo causata sunt, juxta prudentis « arbitrium. Praecise autem pro vita, « membro vel cicatrice nihil tenetur restituere secundum rigorem; cum sint « bona altioris ordinis, quae pecunia aestimari non possunt. — Ita contra Sotum, « Silvestrum, etc., probat Lessius⁵. Vide « Laymann⁶ ».

627. - Quaeritur: an impotens restituere in uno genere bonorum, teneatur restituere in altero inferiori; puta, si quis hominem occidit aut vulneravit, aut infirmavit, teneatur pecuniam dare, si nequeat

aliter damnum compensare? — Adest duplex probabilis sententia.

Prima affirmat cum Soto⁷, Cajetano⁸; item Silvestro, Mercado, Armilla, Aragon, etc., apud Lugo⁹. Et pro hac sententia videtur esse D. Thomas¹⁰, ubi ait. Cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore. Idem repetit¹¹, loquens de restitutione famae: Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare. — Ratio, quia qui non potest totum damnum, tenetur saltem compensare partem quam potest.

Secunda vero communior et probabilior sententia negat. Eamque tenent Lessius¹², Lugo¹³, Laymann¹⁴, Bonacina¹⁵, Sanchez¹⁶,

Impar restitutioni boni superioris probabiliter tenetur ad inferius.

Communior et probabilior sententia negatur.

¹ Disp. 17, n. 81. — ² Cap. 14, n. 25. — ³ Tr. 1, disp. 3, punct. 3, n. 2. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 62. — Villal., part. 1, tr. 1, diff. 20, num. 5. — Soius, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 3. — Silvest., v. Restitutio III, qu. 2. — ⁵ Cap. 9, dub. 23. — ⁶ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 6. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Sum., v. Restitutio, cap. 2. — Silvest., loc. cit. — Mercado, de Restit., cap. 6, n. 2 et 6. — Armil.,

v. Restitutio, n. 21. — Aragon, in 2° 2°, qu. 62, art. 2, v. His tamen non obstantibus. — ⁹ Disp. 11, num. 4. — ¹⁰ 2° 2°, qu. 62, art. 2, ad 1. — ¹¹ Loc. cit., ad 2. — ¹² Cap. 9, n. 141. — ¹³ Disp. 11, n. 5; et disp. 15, n. 23. — ¹⁴ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 6, n. 2. — ¹⁵ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 1, n. 10. — ¹⁶ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 1, n. 7 et 8.

res quam consumpsisti sit magni pretii, nec putetur donata »

625. - ^{a)} Dicastillus, de Restit., disp. 5, n. 130 et 133, hanc sententiam probabilem

Croix¹, Sporer²; Salmant.³ cum Bañez, Vasquez, Victoria^a), Filliuccio, Petro Navarra, etc.; ac probabilem putat Pater Concina⁴. — Probatur 1°. Exod. xxi, 19, ubi dicitur quod, convalescente vulnerato, innocens erit qui percusserit, ita tamen ut operas ejus et impensas in medicos restituat. Ergo sufficit restituere tantum damna in bonis illata, quin sit obligatio restituendi aliquid pro vulnere; alioquin (bene arguit Lugo) percussor non diceretur innocens. — Probatur 2° ex *l. fin. ff. de his qui dejecerint vel effud.*, ubi dicitur vulnerans teneri ad expensas curationis, et mercedes quibus cariturus est vulneratus: Cicatricum autem et deformitatis nulla fit aestimatio; quia liberum corpus nullam recipit aestimationem. — Probatur 3° ratione. Quia justitia commutativa obligat ad restituendum juxta aequalitatem damni illati. Ubi autem restitutio faciendam sit in genere diverso, nulla adest aequalitas, nec ulla erit unquam compensatio damni; per quamcumque enim pecuniam, damnum minime reparabitur, neque in toto, neque in parte. Et sic respondetur oppositae sententiae.

Communiter tamen praefati auctores monent, congruum esse ut confessarius imponat poenitentiam pro poenitentia vel ex aequitate aliquid laeso elargiri.

¹ Lib. 3, part. 2, n. 299. — ² Tr. 5, cap. 3, num. 221; et cap. 4, n. 127. — ³ Tr. 13, cap. 2, n. 80 et seqq; et cap. 4, n. 142. — Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, dub. 4, concl. 2; et dub. 10, concl. 2. — Vasq., de Restit., cap. 2, § 3, dub. 6, n. 17. — Fill., tr. 32, n. 200 et 209. — Petr. Navar., lib. 4,

« Unde resolves: »
« 1°. Qui occidit ebrius alium, si ebrietas non fuit culpabilis et voluntaria; vel, licet fuerit talis, si tamen homicidium, vel non praevideat, vel diligentiam debitam adhibuit ad cavendum, non tenetur ad restitutionem. Tenetur autem, si praevideat et non cavet. — Bonacina⁵, ex com-
« muni ».

628. — « 2°. Qui occidit Cajum, putans esse Titium, tenetur ad restitutionem: quia actio ista est Cajo injuriosa. — Bonacina⁶ ».

Quaeritur 1°. An occidens Cajum, putans occidere Titium, teneatur ad restitutionem? — Affirmat Busenbaum hic, cum communi. At negant alii; quia homicidium, respectu Caji, est mere casuale et involuntarium. — De hoc, vide in Quaest. seq. dicenda, quae ad idem coincidunt.

Sed hic Dubium fit: an incurrat excommunicationem canonis, qui volens occidere clericum Petrum, per errorem invincibilem occidit clericum Paulum?

Negat Diana^a) cum Suarez¹, Molina^b); et probabile vocat Tamburinius². — Ratio, quia respectu Pauli percussio illa non fuit voluntaria, sed mere casualis et affectiva. Solus autem affectus percipiendi Petrum fuit voluntarius; sed solus affectus non est sufficiens ad inducendam excommunica-

cap. 1, dub. 10, n. 80. — ⁴ Lib. 2, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 1, n. 7. — Lugo, disp. 11, n. 5, v. Prob. 1. — ⁵ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 2, n. 7. — ⁶ Loc. cit., punct. 2, num. 8. — ⁷ De Censur., disp. 22, sect. 1, n. 54, v. Ultimo vero. — ⁸ Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, n. 29.

Ebrius occidens alium, quando teneatur.

Occidens aliquem errans in persona.

Occidens clericum errans in persona, non excommunicatus juxta alios.

appellat; sed n. 118, asserit posse rem totam retineri; quod ut probabile iterum dicit n. 128.

627. — a) Victoria a Salmant. citatur, ut qui hanc sententiam teneat in *Comment. manusc. scriptis ad 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, ad 1.* In his autem commentariis, quae inter Mss. Vatic. asservantur, (Ottonbon., cod. 1015 a, fol. 144^r) loquitur Victoria de eo qui damnificavit aliquem v. g. in membro, et dicit eum ad restitutionem teneri ratione injuriae, etsi nullum damnum temporale secutum sit, sed ad arbitrium boni viri, « pensatis tamen qualitatibus personarum ». Deinde fol. 145, quaerens an homicida ad restitutionem teneatur: « Dico ergo, inquit, et tutius est tenere quod debet restituere; sed ego non condemnarem qui non restitueret; unde quomodocumque fiat restitutio ad arbitrium boni viri, satis est si satisfacit haeredibus, neque esset obligandus

ad aliud. Dico ultimo quod valde rationabile est, quod satisfaciat spiritualiter in orationibus et sacrificiis...; et potest dividi satisfactio, pars ad haeredes, et pars ad sacrificia; sed facta haeredibus, in foro conscientiae non tenebitur ad aliud; aut facta in orationibus et sacrificiis, non tenebitur haeredibus ».

628. — a) Diana, part. 9, tr. 4, resol. 31, exponit tantum hanc sententiam, nec vero eam amplectitur.

b) Molina, tr. 3, disp. 53, n. 3, non videtur ad rem citari; loquitur enim de eo « qui credens se interficere Joannem clericum, interficit Petrum clericum, ignorando invincibiliter eum esse clericum »; dum plerique auctores hic allegati, et ipse Molina ad 2^{am} sententiam allegandus, loquuntur de casu quo interficiens errat quidem in persona, sed sic eum quem interficit esse clericum.

Probabilius excommunicatus.

tionem. — Probabilius tamen dicunt incurrere Sanchez¹ cum Corduba et Covarruvias, Viva^c), Bonacina² cum Molina, Rebello et aliis communiter, ut fatetur ipse Tamburinius³. Ratio, quia occidens clericum ideo incurrit excommunicationem, quoniam injuriam irrogat statui clericali; qui autem unum clericum pro alio percipit, licet erret in persona, jam laedit statum clericalem, quia clericum vult laedere et de facto clericum laedit.

Sed dices: Cur iste excommunicationem canonis incurrit, et non obligationem restitutionis? — Respondetur: Differentia est, quia restitutio non debetur personae, nisi ob injuriam personae illatam; sed excommunicatio incurritur ob injuriam factam statui ecclesiastico, quae in hoc casu jam adest: et quamvis respectu Pauli sit accidentaliter et materialis, respectu vero status est substantialis et formalis.

A fortiori irregularis.

Tanto magis puto occisorem in eo casu non excusari ab incurrenda irregularitate: ut docet Sanchez^d), cum Covarruvias^d), Corduba^d), Ledesma^d), Vega^d), etc.; — contra Filliuccium^e), Sporer⁴, et Tamburinius⁵ cum Coninck^f), Henri-

¹ De Matr., lib. 9, disp. 32, num. 27. — Corduba, Questionar., lib. 2, qu. 26, v. Secundo probatur. — Covar., in cap. Alma mater, part. 1, § 10, num. 15, v. Octavo. — ² Disp. 1, de Censur., qu. 2, punct. 1, n. 20. — Molina, tr. 3,

quez^f), et Farinacio, qui afferunt pro se quamdam declarationem S. Congr. Concilii anni 1587, apud Diana^g), ubi declaratum fuit, quod mandans occidere Petrum non incurrit irregularitatem, si mandatarius errans occidit Paulum. Sed respondetur: in hoc casu ideo mandantem non esse irregularem, quia respectu occisionis Pauli non potest dici quod ille fuerit verus mandans, cum mors Pauli accidat omnino per errorem mandatarii, non propter mandatum; sed qui unum pro alio occidit, verus dicitur homicida.

Nec obstat dicere quod si quis projiciens lapidem vult occidere inimicum, et occidit mere casualiter amicum, non incurrit irregularitatem; ut dicitur Bonacina⁶ cum Suarez^h) et Sayro^h). Sic etiam dicendum de eo qui volens pugione occidere inimicum, casu occidit amicum. Sed respondeo: in primo casu tantum adest pravus affectus, non autem externum homicidium, cum occisio illa omnino accidat praeter voluntatem; at in casu nostro adest affectus et homicidium externum, cum occisor velit interficere hominem, et de facto hominem interficiat, licet erret in persona.

disp. 53, n. 2. — Rebel., part. 1, lib. 3, qu. 11, num. 13. — ³ Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, n. 28. — ⁴ Tr. 5, cap. 3, n. 206. — ⁵ Loc. cit., n. 35. — Farinac., Declar. in Trid., sess. 14, cap. 7, de Reform. — ⁶ Loc. cit., n. 20.

c) Viva, de Restit., qu. 7, art. 1, n. 7, non tractat de clerici occisione nec de excommunicatione; sed de casu simili, docens irregularem esse eum qui Cajum occiderit, quem putabat esse Titium.

d) Sanchez, loc. cit., n. 27; Covarruvias, loc. cit.; Corduba, loc. cit.; Barthol. de Ledesma, Summar., de Poenit. Sacram., diff. 17, v. Sed dubium oritur; Vega, Sum. nuev., part. 1, cap. 35, cas. 107, loquuntur de excommunicatione, non vero de irregularitate.

e) Filliuccius, tr. 20, n. 81, non absolute negat, sed distinctionem adhibet: « Ut certo putet, inquit, se emittere sagittam in hominem, etiamsi ex intentione tantum velit occidere Petrum; et tunc, si occidat Paulum, irregularis erit... Secundo, ut non putet ibi esse alium quam Petrum: unde si alius occidatur, erit praeter ejus intentionem et existimationem, et ita probabile est non fore irregularem ».

f) Coninck, de Censur., disp. 18, dub. 9, n. 81, citatur utique a Tamburinio, sed ex Ga-

spare Hurtado. Atvero haec dumtaxat scribit: « Dantem operam rei prohibita, quia periculosa est, si omnino casu aliquem occidat, probabilis tamen credo talem nunquam fieri irregularem ». (Quam doctrinam tenet etiam Henriquez citatus, lib. 14, cap. 15, n. 1.) « Nisi ipsius actio (ita pergit Coninck) hic et nunc ita sit periculosa, ut graviter peccet contra jus naturae, praecise ratione periculi occidendi, cui hic et nunc ita operando se exponit ».

g) Declaratio S. C. C. a Diana, part. 9, tr. 4, resol. 31, ex Farinacio affertur, non quasi declaret mandantem ejusmodi omnem effugere irregularitatem; sed eam tantum effugere, quae contrahitur ex homicidio voluntario; et ita etiam habetur ap. Pallottini, v. Irregularitas, § 3, n. 227 et 228.

h) Bonacina citat Suarez et Sayrum his verbis: « Vide Suar... et Sayr. ». Et re quidem vera locis cit., id est: Suarez, de Censur., disp. 22, sect. 1, n. 54; et Sayrus, de Censur., lib. 3, cap. 27, n. 6, tractant de excommunicatione, non de irregularitate. — Suarez ta-

Difficultatibus satisf.

629. - Quaeritur 2°. *An autem, si quis velit incendere domum Titii inimici, et incendat domum Cajii amici, teneatur Cajio restituere damnum?*

Prima sententia cum Bonacina¹, cum Haunold et aliis apud Croix², absolute affirmat. — Ratio, quia omnis actio contra justitiam, executionis mandata cum advertentia, parit onus restitutionis; nec excusat error personae domini, cum error sit tantum circa qualitatem, non circa substantiam.

Secunda sententia cum Leandro³, Molina⁴, Tamburini⁵, Sporer⁶, Lugo⁷, Croix⁸ cum aliis doctis junioribus, et praesertim doctissimo magistro meo Illustriss. episcopo Torni, negat teneri ad restitutionem; modo is non intenderit, ne confuse quidem, incendere domum alterius quam Titii; nempe, si non fuerit sic animo actualiter saltem implicite comparatus, quod, etiamsi scivisset domum esse Cajii, adhuc incendisset, quia tunc censeatur damnum intulisse Cajio, non ut Cajio, sed ut domino domus; et ideo tunc cuique domino damnum resarcire debet. Secus vero, si nullum alium intenderit laedere quam Titium inimicum, invincibiliter credens domum esse Titii. — Ratio, quia ad obligationem restitutionis, quae oritur ex damnificatione principaliter facta propter injuriam, requiritur injuria formalis. Nec sufficit injuria materialis et solum effectiva

sine animo; sicut nec sufficit injuria tantum affectiva opere externo non completa, ut esset haec. — Cardinalis enim de Lugo sic loquitur: Cum ego intendo damnum inferre Titio, animo illi tantum injuriam irrogandi, quocumque alio excluso: si postea per errorem invincibilem laedam Cajum, injuria respectu Cajii non est formalis et affectiva, sed dumtaxat materialis et effectiva, ac mere accidentalis, cum mihi non fuerit animus eum laedendi, nec in particulari nec in generali; et ideo non teneor illi restituere damnum quod oritur ex injuria.

Nec obstat dicere quod ad obligationem restitutionis satis est intendere aliquam actionem injustam, et eam exsequi. — Nam respondent doctores citati quod ad onus restitutionis, ratione damnificationis, non sufficit sola actio materialiter injusta; sed insuper requiritur actio formaliter seu voluntarie injuriosa in alterum qui laeditur. Haec autem actio injuriosa voluntaria deest in casu nostro: cum accidat actio praeter intentionem, quae non est alicui formaliter injuriosa. Si enim intendo tantum laedere Titium, et quemcumque alium excludo, tunc neminem voluntarie offendo: non Titium, quia de facto is non laeditur; non alterum, quia respectu istius mea actio est prorsus involuntaria; et ideo error est circa substantiam.

Difficultatibus satisf.

Quidam idem dicunt de furto.

Et ob eandem rationem idem dicunt^{b)} Sporer¹, Filliucius², Croix³, Leander⁴, Tamburini⁵ (contra Bonacina⁶ cum Covarruvias, Gomez, et Sanchez⁷), Suarez⁸, etc.) de eo qui occidit amicum, invincibiliter credens esse suum inimicum.

Nec obstat textus in *l. 18, Eum qui, § Si injuria, ff. de injur.*, ubi dicitur, quod si quis laeditur ab aliquo qui putat eum esse alium, is habet in illum actionem damni. — Nam respondetur id procedere in foro externo, ubi praesumptio scientiae personae laesae stat contra laedentem, cui fides minime praestatur, si asserat se alium voluisse offendere; non vero in foro interno, ubi laedens certus est se alium offensusse, pro eo quem offendere intendebat.

Idem etiam dicunt de furto, Molina⁹, Lugo⁷, Sporer⁸; et probabile putant Leander¹⁰ et Tamburini⁹. Ait enim Lugo quod si fur, rem injuste accipiendo, vult illam absolute possidere; tunc saltem in confuso vult injuriam inferre domino, quicumque ille sit. Secus vero, inquit, si acciperet sub expressa conditione, si res sit

v. gr. principis; quia tunc non intendit absolute possidere. — Sed huic doctrinae non acquiesco; et adhaereo sententiae quam tenet Sanchez¹⁰. In furto enim non attenditur cui volueris facere injuriam; sed an vere volueris rem accipere invito domino: cum in hoc videatur differre obligatio restitutionis ob damnificationem, a restitutione ob furtum. Nam in damnificatione principaliter intenditur injuria in personam domini, et accessorie illius damnum; in furto autem principaliter intenditur lucrum injustum, et accessorie injuria domini. Et ideo error domini, in casu furti, videtur esse circa qualitatem; in casu vero damnificationis, circa substantiam.

630. - « 3°. Si laesus ante mortem omnia remisit, ad nihil tenetur occisor: quia filiis non fit injuria in bonis, nisi quatenus laeduntur in patre contra ejus voluntatem (volenti enim non fit injuria); ergo, sicut per eum jus acquiritur, sic etiam amittunt: etsi non recte faciat patrens, si filii valde egeant. — Lessius¹¹ ».

Ita etiam Salmant.¹² cum Sanchez, Soto, Bonacina et communiter; contra Croix¹³

S. Doctor negat idem esse.

Quid si laesus ante mortem omnia remisit.

¹ Tr. 5, cap. 3, n. 206. — ² Tr. 20, n. 81. — ³ Tr. 10, in 5 Praec., disp. 1, qu. 26, v. *Respondeo tamen*. — ⁴ Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, n. 31. — ⁵ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 2, num. 8. — *Covar.*, in cap. *Alma mater*, part. 1, § 10, num. 15. — *Antonius Gomez*, Variar. resolut. tom. 3, cap. 3, n. 34. — ⁶ Disp. 723, n. 4, v. *Secunda vero*. — ⁷ Disp. 17, num. 78. — ⁸ Tr. 4, cap. 2, num. 139. —

⁹ Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 6, n. 2, v. *Dixi*. — *Lugo*, loc. cit. — ¹⁰ Decal., lib. 2, cap. 23, num. 157. — ¹¹ Cap. 9, n. 158 et 159. — ¹² Tr. 13, cap. 2, n. 113. — *Sanchez*, Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 12, num. 5. — *Soto*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 3, v. *Ex his fit*. — *Bonac.*, disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 1, n. 16. — ¹³ Lib. 3, part. 2, n. 310.

¹ Disp. 2, de Restit. in partic., qu. ult., sect. 2, punct. 2, n. 8. — *Haunold*, tr. 2, n. 190. — ² Lib. 3, part. 2, n. 200. — ³ Id est *Emmanuel a Conceptione*, Prosecutio Leandri,

in 5 Praec., tr. 10, disp. 1, qu. 26, v. *Secundo dicendum*. — ⁴ Disp. 18, n. 86; sed cfr. disp. 17, n. 77 et 78. — ⁵ Loc. cit., n. 200. — *Lugo*, disp. 17, n. 72, 76 et seqq.

men, *disp. 45, sect. 6, n. 18*, loquitur de eo qui probabiliter putans alicubi non alium adesse, quam illum quem interficere intendit, occidit tamen alium qui forte aderat; et asserit esse satis probabile speculative eum non incurere talem irregularitatem; sed practice consultit ut petatur dispensatio.

629. - ^{a)} Molina, *tr. 2, disp. 723, n. 4, v. Secunda vero pars*; Tamburini, *Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 3, § 6, n. 2, v. Dixi*; Sporer, *tr. 4, cap. 2, n. 139*, non de praesenti casu loquuntur; sed de alio huic prorsus affini tractant, et concordant. — Tamburini enim quaerit quid futurum sit, « si respectu unius sit quis mala fide possessor, non vero respectu veri domini. Si possessor v. g. putans praedium esse Petri, consumat ejus fructus, utique mala fide; sed praedium vere est Pauli: eritne obligatio eos resti-

tuendi ex injusta acceptione? » Et respondet: « Si hoc animo explicito vel implicito quis affectus esset: Quia hi fructus sunt Petri v. g. principis, ideo eos accipio et consumo; nam si essent Pauli vel alterius privati non acciperem nec consumerem; tunc certe si fructus de facto sunt Pauli, non esset is injustus nec respectu Pauli nec respectu Petri...; et consequenter non esset obligandus ad restitutionem ex injusta acceptione ». — Et de eadem re et eodem modo loquitur Sporer. — Molina autem loquitur de eo qui rem aliquam emit, dubitans utrum sit ipsius venditoris an alicujus tertii, attamen dato quod illius tertii non sit, credat eam esse sibi tradentis; de quo ait: « Tunc si postea comperiretur non fuisse quidem illius tertii, ceterum esse cujusdam alterius; sane... illi non teneri, nisi quoad id quod ex re illa et ex fru-

ctibus illius remanet, et quantum ex non existentibus locupletior fuerit effectus ». — Lugo denique loquitur *disp. 18, n. 86*, de eo qui domum Petri ingreditur ad furandum, et casu incendit domum Pauli.

^{b)} *Idem dicunt*, scilicet negant adesse restitutionis obligationem, ut Sporer, Leander, Tamburini; aut irregularitatem incurri, ut Sporer, Filliucius, Tamburini, n. 35.

^{c)} Croix, *lib. 3, part. 2, n. 201*, perspicue id significat a contrario; scribit enim: « Si actu saltem implicite fuerit sic comparatus, ut etiam occidisset Titium, si scivisset adesse, confuse cognovit Titium, ideoque fuit ei injuriosus et tenetur de damnis ». Ex quibus recte colligi potest non teneri de damnis, si non fuit ita comparatus, seu si per errorem invincibilem Titium occidit.

^{d)} Sanchez, *de Matrim., lib. 9, disp. 32, n. 27*, non contradicit; immo idem etiam tenet quod Sporer et alii.

^{e)} Suarez, *de Censur., disp. 45, sect. 6, n. 18, v. Ad 2. duo casus*, non omnino con-

tradicit, sed distinguit duos casus: unum nempe, « quando is qui jaculum mittit, certo putans in hominem mittere, non tamen ex intentione occidendi quemcumque hominem, sed Petrum, quem ibi esse conjectatur, et sufficientem facit diligentiam ne sit alius, casu vero contingit esse alium et occidit ». Quo casu, « certum existimo, inquit, incurri irregularitatem ». Alter casus est, « quando quis non certo existimat ibi esse hominem, sed tantum Petrum; quod si ille non sit, probabiliter credit nullum alium hominem ibi esse posse, sed vel feram aliquam vel nihil ». Et probabile existimat Suarez incurri in eo casu irregularitatem; speculative tamen satis probabile esse non incurri: « practice vero (ita pergit Suar.) consulerem peti dispensationem propter dubium et horrorem facti ».

^{f)} Leander, seu potius Emmanuel a Conceptione, in sua Leandri prosecutione, *tr. 10, in 5 Praec., disp. 7, qu. 28*, probabile quidem putat, si rem accepit et consumperit « ex affectu damnum inferendi ».

Condonata injuria non condonatur damna.

Pro vita praecise, nihil restituum.

Consulenda elemosyna et Missae.

Pro laeso servo vel animali, quid restituum.

Expensae funeris, per se non resarciendae.

Impensae pro curatione, resarciendae.

Item, lucrum cessans ex vulnere.

Quid, si homicida capite damnetur.

cum Lugo. — Facta autem remissione injuriae, non intelligitur facta remissio damnorum. Vide Salmant.¹

631. — « 4°. Etsi praecise pro vita, membrum, occisione, non sit obligatio restituum; per sententiam tamen iudicis cogitur injurians satisfacere pro iniuria.

« 5°. Consilium est, ut confessarius pro his injungat elemosynas, Missas, pro salute occisi.

« 6°. Si occisus vel mutilatus fuerit servus vel animal, tunc etiam pro vita et membris facienda est restituitio: quia horum vita pretio aestimatur; ac proinde de tantum debet restitui quanti potuisset vendi; et pro mutilatione vel cicatrice, quanto pluris venderetur.

« 7°. Pro expensis funeris nihil restituitur; quia illae aliquando faciendae tandem fuissent: nisi forte occasione illatae necis, v. gr. extra patriam, majores fieri oportuerit.

« 8°. Restitui debent impensae factae in curationem et medicamenta vulnerati vel occisi. — Filliucius².

« 9°. Item lucra quae ex mutilatione vel vulneratione cessant: non quidem tam in solidum, ac si de facto essent acquisita; sed pro majore aut minore spe quam laesus habuit illa acquirendi. — Vide Trullench³.

« 10°. Si homicida a magistratu plectatur, verius est adhuc teneri ad damna resarcienda; cum morte sua tantum satisfaciatur justitiae publicae, non haeredibus occisi. Qui tamen, cum plerumque aliud non exigant, videntur esse contenti; ac proinde haeredes homicidae ad nihil tunc teneri. — Filliucius⁴.

Lugo, disp. 11, n. 63. — ¹ Tr. 13, cap. 2, n. 112. — ² Tr. 32, n. 198. — ³ Decal., lib. 7, cap. 8, dub. 3, n. 3. — ⁴ Disp. 11, n. 77 et seqq. — Less., cap. 9, n. 154, i. f. — ⁵ Decal., lib. 7, cap. 8, dub. 4. — ⁶ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 2, n. 10. — Panorm., in cap. 1, de injur., num. 6. — Anton. Gomez, Variar. resolut. tom. 3, cap. 3, n. 38; et cap. 6, n. 11. — Angel., v. Restitutio I, § Homicida. — Lupus de Palatiis Rubens, Repetit. rubricae de Donationib., § 28, n. 5. —

631. — ^a) Filliucius, loc. cit., n. 214, asserit homicidam, qui a magistratu morte plectatur, teneri adhuc ad resarcienda damna; non tamen loquitur de casu quo haeredes juri suo cedant.

^b) S. Thomas, 2^a 2^{ae}, qu. 62, art. 2, ad 1, lucrum istud restituendum esse ait, « conside-

« 11°. Debet autem restituitio fieri tantum parentibus interfecti, filiis et uxori; quia hi soli directe laeduntur: cum moraliter censeantur una persona cum occiso. Nisi tamen occideris animo etiam nocendi aliis; nam tunc etiam his restitui tuere teneri dicit card. Lugo⁴, ex Lessio. — Vide Trullench⁵ ».

Quaeritur 1°. Quibus haeredibus teneatur homicida restituere damna? — Et quaenam damna restituenda sint?

Certum est 1°. Quod haeredibus necessariis, ut filiis, parentibus et etiam uxori, restituendum est damnum et lucrum cessans, ut tantum illud quod cessavit in vita occisi, sed etiam post ejus mortem, juxta tempus quod defunctus verisimiliter victurus creditur, attenda aetate, valetudine, etc.: ut recte docet Sanchez⁶ cum Panormitano, Gomez, Angelo, Palacio, etc. — Sed hoc lucrum non est restituendum integrum in re, sed juxta spem: ut idem Sanchez bene advertit cum S. Thoma⁷, Navarro, Soto, Salon, Aragon et aliis; contra Panormitanum, Gomez et alios.

Certum est 2°. Quod restituendum est haeredibus non necessariis omne debitum reale, contractum cum defuncto ante ipsius obitum: nempe, damnum ejus bonis irrogatum per occisionem, et lucrum quod amisit vulneratus tempore quo vixit; non autem lucrum quod cessavit a tempore mortis, cum id non fuerit debitum reale cum defuncto contractum: ut dicunt Sotus⁸ et alii docti, apud Sanchez⁷; et consentit Croix⁹.

Dicit autem Croix⁹, quod si nullus superfuert haeres, restituitio dictorum debitorum realium facienda est pauperibus. — Addit etiam^d) Croix¹⁰, quod si uxor (et

Sanch., loc. cit., dub. 2, n. 7. — Petr. Navar., lib. 4, cap. 1, dub. 10, n. 70 et seqq. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 3, v. His ergo praetermissis. — Salon, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, contrav. 6. — Avagon, in eumd. loc., § Certum 2, v. Secundo etiam. — Panorm., loc. cit. — Gomez, loc. cit., cap. 6, num. 9. — ¹ Loc. cit., dub. 3, num. 9. — ² Lib. 3, part. 2, num. 309. — ³ Loc. cit. — ⁴ Loc. cit.

rata conditione utriusque personae, secundum arbitrium boni viri ».

^c) Sotus, loc. cit., id non habet, et videtur a Sanchez adduci pro alia re.

^d) Et quidem « recte », uti dicit S. Doctor in Hom. Apost., tr. 10, n. 87.

Quibusdam parentibus restituendum.

Haeredi necessario resarcienda damna et lucrum cessans.

Lucrum cessans, juxta spem.

Haeredi non necessario, debitum reale jam contractum cum occiso.

Quid, si nullus haeres supersit.

vel si nullum damnum patitur.

Fratri, consanguineo, etc., juxta alios resarciendum lucrum probabile.

Juxta alios, fratribus resarciendum.

Probabilius, solis parentibus, filiis et conjugibus.

idem dicendum esset de filiis et parentibus) postea aequae commode nupserit, vel si quis ipsi alimenta praestiterit, huic nihil restituendum; quia tunc reipsa non patitur damnum.

632. — Quaeritur 2°. An homicida teneatur restituere fratribus, consanguineis vel aliis, bona quae occisus illis probabiliter daret, si viveret? — Tres sunt sententiae.

Prima universe affirmat. Quia illi, quamvis jus non haberent ad talia bona; habebant tamen jus ne vi impeditus fuisset defunctus ea ipsis elargiri. Ita Vasquez, Scotus, Azor et alii, apud Salmant.¹ — Secunda dicit restitutionem deberi tantum fratribus, praeter parentes, uxorem et filios.

Tertia, et quidem probabilior sententia, quam tenent Busenbaum^a) (infra, n. 634 ad 13) cum Lessio^a) et Trullench; item Pater Concina²; et Salmant.³ cum Soto, Lugo, Filiuccio, Bonacina, etc., docet nihil deberi aliis, nisi parentibus, filiis et conjugibus; etiamsi homicida illorum damna praevideret^b). Nec ob stare ajunt Salmant.⁴ et Lugo⁵ id quod dicit Sanchez⁶, esse semper contra justitiam impedire vi ali-

Vasq., de Restit., cap. 2, § 3, dub. 7, num. 24 et 25. — Scotus, in 4, dist. 15, qu. 3, art. 2, v. De secundo, n. 6. — Azor, part. 3, lib. 5, cap. 3, qu. 11. — ¹ Tr. 13, cap. 2, n. 105. — Trull., Decal., lib. 7, cap. 8, dub. 4, n. 3. — ² De Jure et Just., diss. 3, cap. 1, n. 18. — ³ Loc. cit., n. 107 et 108. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 3, v. Restat autem. — Lugo, disp. 11, num. 77. — Fill., tr. 32, num. 207 et 208. — Bonac., de Restit. in part., disp. 2, qu. ult.,

632. — ^a) Busenbaum, ut infra habetur, negat teneri occisorem ad aliquid restituendum eis quos defunctus ex liberalitate aiebat. — Eodem modo loquitur Lessius, cap. 9, dub. 26, n. 154; sed n. 155, expressis verbis casum praesentem eodem modo solvit, dicens restituendum esse dumtaxat parentibus occisi, filiis et uxori; fratri vero, n. 156, nihil deberi, « nisi ratione juris quod defunctus ante mortem acquisivit ». — Idemque notat Filliucius, n. 208.

^b) De praevisione damnorum Busenbaum, Lessius et Filliucius non loquuntur. — Concina vero et Lugo videntur ad hujusmodi praevisionem alludere, dum ad restitutionem obligant tantummodo in casu, quo interficiens intenderit damnum inferre fratribus, etc. — Sotus de praevisione non loquitur; sed vide notam d, numero sequenti.

633. — ^a) Cajetanus, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, ad 6 dub., quidquid dicant Salmant., oppositum tenet in casu simili; negat scilicet

quem a consecutione boni, cum hujusmodi impeditio praevideatur. Nam respondent, justitiam non obligare ad non apponenda ea (etiam vi vel fraude) ex quibus per accidens et remote sequitur aliquod damnum; quia tunc vis aut fraus non censetur esse illius causa, nec physica, nec moralis. Regula autem qua quis habet jus ne vi impediatur a consecutione justitiae boni, currit, quando directe intenditur illius damnum; non vero, si eveniat per accidens.

633. — Contra autem dicunt Salmant.⁷ cum Cajetano^a), Molina, etc., teneri homicidam ad restituendum, si damna illorum intenderet. — Sed concedunt^b), satis esse probabilem sententiam oppositam, scilicet, tunc etiam ad nihil teneri; cum deficiat ibi opus externum contra justitiam erga damnificatos: ut tenent Sanchez^c), Sotus^d), Trullench, Dicastillus, Bonacina⁸ (juxta dicta supra n. 584). Sed huic sententiae nescio acquiescere. Nam occidens animo nocendi directe aliis, certe peccat contra justitiam erga illos; cum quisque habeat jus ne vi impediatur a consecutione justitiae boni. Tunc enim occidens jam opere injusto externo laedit illos; et

sect. 2, punct. ult., n. 3. — ⁴ Loc. cit., n. 108. — ⁵ Disp. 8, n. 77; et disp. 11, n. 79 et 82. — ⁶ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 3, n. 11. — ⁷ Loc. cit., num. 108. — Molina, tr. 2, disp. 697, num. 18; et tr. 3, disp. 83, num. 6. — Trull., loc. cit., num. 3. — Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 7, num. 79 et 80. (Loquens de creditoribus.) — Bonac., loc. cit., num. 3, v. Secundo. — ⁸ Ap. Salmant., loc. cit., num. 108.

teneri ad restitutionem eum, qui ex odio et intentione damnificandi incitat aliquem ad revocationem legati, in alius favore facti.

^b) Concedunt, scilicet Salmanticensis.

^c) Sanchez, loc. cit., cap. 4, dub. 5, n. 9, negat quidem in generali intentionem nocendi inducere obligationem restituendi, si externus actus non sit contra justitiam; sed dub. 3, n. 11, de praesenti casu disputans, oppositum tenet, et obligat ad restitutionem respectu eorum quos occisus ex liberalitate aiebat, si occisor damnum eorum adverterit aut intenderit, quia eos a boni consecutione per vim proindeque contra justitiam impedit.

^d) Sotus, loc. cit., non loquitur de damni intentione; sed ibid., v. f., § Illa tamen sententia, in universum scribit, uti notant Salmanticensis, non esse attendendum ad intentionem qua quis operatur: « Animus... nocendi potest quidem esse peccatum contra caritatem; sed tamen obligare ad restitutionem... non

Nisi occidens intendat nocere ceteris.

ideo teneri eos indemnes reddere recte dicunt Pater Concina ^{e)}, Tamburinius ¹ cum Lessio, et Viva ², Croix ³; Elbel cum Herincx et Illung.

Neque hic valet dicere, quod si hic tenetur ad restitutionem; cur non tenebitur qui impedit alterum ex odio a consecutione justii boni, quem dictum est supra *n. 584, v. Secunda*, non teneri? — Respondetur quod ille non tenetur, quia malitia fuit omnino interna pravae voluntatis odientis. Sed hic prodiit in vim externe injustam, prout est homicidium debitoris; quisque autem habet jus, ne per vim privetur justo bono: et ideo tenetur homicida ad restituendum ipsi damnus.

634. — « 12°. Etsi probabile sit, deberi etiam restitutionem creditoribus occisi, « si quod damnus illis ex ea caede obvenit: contrarium tamen etiam probabile « (saltem secundum limitationem casus « praecedentis) est; cum occisio illa non « sit directe causativa illius damni. — Vide « Laymann ⁴ ».

In hac Quaestione, scilicet, *an homicida teneatur restituere creditoribus occisi damnus eis illatum*, tres sunt sententiae.

Prima dicit teneri, si homicida praevit eorum damnus. Ita Sanchez et Tapia, apud Salmant. ⁵. — *Secunda* dicit teneri, sive praevit sive non; quia creditores jus habebant exigendi sua credita ab occiso. — Molina et Laymann, apud Salmant. ⁶.

Tertia autem sententia, quam tenent Tamburinius ⁷ cum Lessio, Soto ^{a)}, Beca-

no ^{b)}, Dicastillo, etc.; Salmant. ⁸ et Viva ⁹, docet non teneri ad restitutionem, etiamsi praevit damnum, modo non intendit, quia damnus illorum tunc evenit per accidens. Secus, si damnus creditorum directe intendisset; ut Tamburinius ¹⁰ et Viva. — Et hoc recte vocat communis et probabilis Pater Concina ¹¹ juxta mox supra dicta *num. praeced.*

« 13°. Non tenetur occisor aliquid eis « restituere, quos occisus alebat ex liberalitate; quia damnus illorum per accidens sequitur. Vide Lessium ¹², Trullench. ¹³ ». — [Vide dicta mox, *n. 632*].

635. — « 14°. Nec tenetur ad damna, « quae v. gr. proveniunt ex morte alicujus innocentis, qui per errorem putatur homicidium fecisse, et sic captus « plecteretur; quia hujus mors non directe « causaretur ab ipso, sed per accidens et « ex errore vel malitia accusatorum. — « Vide Bonacina ¹⁴ ».

Quaeritur 1°. *An teneatur restituere damnus alteri obveniens ex tuo homicidio, nempe, si illi crimen imputetur?* — Respondet Lessius ¹⁵ quod certe ad nihil teneris, si non advertas ad damnus illi eventurum.

Quid, *si advertas?*

Navarra apud Sanchez ¹⁶, aliique apud Lessium ¹⁷, dicunt teneri ad restitutionem; quia tunc fuisti causa efficax damni. — Probabilis tamen negant teneri Lessius ¹⁸ cum Soto ^{a)}, Lopez ^{a)} et aliis; item Sanchez ¹⁹, Tamburinius ²⁰. Ratio, quia non censetur alteri injuriosa actio illa ex qua pro-

disp. 7, dub. 7, num. 82 et 83. — ⁸ Loc. cit., num. 111. — ⁹ De Restit., qu. 7, art. 1, num. 8. — ¹⁰ Loc. cit., num. 13. — *Viva*, loc. cit. — ¹¹ De Just. et Jure, dissert. 3, cap. 1, num. 19. — ¹² Loc. cit., num. 154. — ¹³ Decal., lib. 7, cap. 8, dub. 4, num. 3. — ¹⁴ Disp. 2, de Restit. in part., qu. ult., sect. 2, punct. ult., num. 4. — ¹⁵ Cap. 9, num. 110. — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 1, num. 79. — ¹⁶ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 5, num. 6. — ¹⁷ Loc. cit., num. 111. — ¹⁸ Loc. cit., num. 111. — ¹⁹ Loc. cit., num. 7. — ²⁰ Decal., lib. 6, cap. 4, § 1, n. 3.

n. 2, simpliciter et absque restrictione negat homicidam teneri ad aliquid restituendum defuncti creditoribus; et ita etiam a Tamburinio allegatur. Attamen *n. 5*, loquens de iis quos occisus ex liberalitate alebat, negat pariter eis aliquid esse restituendum, nisi eorum damnus interfecto intenderit.

635. — ^{a)} Sotus, *de Just. et Jure*, lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 4, v. *Sed tamen*; Ludov. Lo-

nisi actio proxime et moraliter influat in imputationem.

nisi occidens illud directe intenderit.

De iis quos occisus liberaliter alebat.

Damna ex falsa homicidii imputatione.

Homicida excusatur, si non advertat alii imputandum.

Si advertat, aliqui obligant ad restitutionem.

Probabilis non obligatur.

Limitatio.

Si intendat alii imputari, aliqui obligant.

venit damnus non ex se, sed ex errore aliorum, licet error praevideatur. Modo tamen (ut bene limitant Lessius ¹, Tamburinius ² et Croix ³) actio illa exterior non sit talis, ut ea ejusque circumstantiae proxime influant moraliter ad imputationem in tertium; puta, ut dicunt Viva ⁴, Tamburinius ⁵ et Croix ⁶, si occidas indutus vestibibus vel armis Pauli, vel in domo, aut agro, aut cum famulis Pauli. Nisi (addunt tamen Lessius ⁷ et Petschacher, apud Croix) quis in hujusmodi actionibus utatur jure suo; quia tunc nemini infert injuriam: quamvis peccare possit contra caritatem, si tunc parum ipsius intersit jure suo uti.

636. — Sed majus Dubium fit, *si non solum advertas, sed etiam intendas ut homicidium tuum alteri imputetur.*

Lugo ^{a)} cum Cajetano ^{a)}, Richardo ^{a)}, Corduba, Angelo ^{a)}, etc. (et idem sentit Viva ^{b)}, sibi non bene congruens cum a se dictis *de Restit., qu. 2, art. 1, n. 5*) affirmant tunc teneri ad restitutionem; quia, licet tua actio sit causa remota imputationis, tua tamen prava intentio nocendi

¹ Cap. 9, n. 114. — ² Decal., lib. 6, cap. 4, § 1, n. 4. — ³ Lib. 3, part. 2, num. 157. — ⁴ De Restit., qu. 7, art. 1, num. 5. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Loc. cit., num. 157. — ⁷ Loc. cit., n. 114. — *Petschacher*, de Restit., I Radix in gen., qu. 2, v. *Inferitur* 3, i. f. — *Croix*, loc. cit., num. 157. —

pez, *Instructor nov., part. 1, cap. 63, v. In casu*, negant eum teneri ad restitutionem, nulla mentione facta de advertentia aut praevisione.

636. — ^{a)} Lugo, *disp. 8, n. 74 et 75*, affert sententiam generalem, quam sibi placere ait, et quae docet intentionem et pravam animum satis esse ad inducendam restitutionis obligationem, ex actione quae de se talem obligationem non induceret, et adducit auctores relatos. — Et re quidem vera Cajetanus, *in 2am 2ae, qu. 62, art. 2, ad 4, ad 2 dub.*; Richardus de Mediavilla, *in 4, dist. 15, art. 5, qu. 4, ad 7*; Angelus, *v. Restitutio I, § Impediens*, eam sententiam tuerentur in casu huic nostro simili, disputantes de eo qui, animo digniorem impediendi seu damnificandi, sibi minus digno officium aliquod procurat. — Praeterea Lugo, *loc. cit., n. 82*, approbat sententiam quae negat homicidam ad restitutionem teneri, etiamsi praevideat delictum alteri imputandum, « quando id non intendit »; his verbis satis perspicue significans eundem ad restitutionem teneri, si *intenderit* scelus suum alteri imputandum. Quae tamen accipienda sunt cum quadam distinctione, quam ipse Lugo, *disp. 18, n. 99*,

efficit ut sit causa moralis illius damni. — Verum adhuc probabilis puto nec etiam eo casu teneri; ut docent Lessius ⁸, Sanchez ⁹ cum Angles ^{c)}, Tamburinio; et Croix ¹⁰ cum Diana, etc. Ratio, quia semper actio ex se vel ex suis circumstantiis non sit proxime causans imputationem (ut supra explicatum est), intentio prava, juxta communiorem sententiam, non efficit ut sit injustum illud opus quod de se externe graviterque non est injustum respectu tertii.

Sed dices: Sicut quis occidens hominem, ut noceat fratribus aut aliis quibus ille benefaciebat, licet ex liberalitate (prout diximus *n. 633*), tenetur eis damnus restituere; sic etiam tenetur qui alium occidit ut alteri homicidium imputetur. — Sed respondetur, differre casus. Nam ibi damnus fratrum illorum per se, necessario et proxime erat conjunctum cum morte benefactoris. At in casu praesenti, damnus ejus cui imputatur homicidium non est necessario, per se et immediate conjunctum cum morte occisi; sed remote et mere per accidens, cum proprie pen-

Corduba, Quaestionar., lib. 1, qu. 31, art. 3, v. *Sed hoc ego*. — ⁸ Cap. 9, n. 113. — ⁹ Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 5, num. 9. — *Tambur.*, Decal., lib. 6, cap. 4, § 1, num. 3. — ¹⁰ Lib. 3, part. 2, num. 156. — *Diana*, part. 11, tr. 2, resol. 34, v. f.

adducit, hanc bimembrem regulam statuens: « Ut, quando posses absque injustitia velle directe illud nocentem inferre, tunc intentio ei nocendi et affectus odii non transferat illud peccatum in speciem injustitiae nec afferat obligationem restituendi. Quando vero, propter jus quod proximus adhuc habet ad vitam vel ad bona sua, non potes licite velle directe proximum in iis bonis laedere, aliquando voluntas directa nocendi faciet esse contra justitiam id quod ex alio fine licite velle posses, etiam praeviso periculo nocendi proximo ».

^{b)} Viva, *loc. cit., n. 5*, loquitur de eo qui cum ante januam suam cadaver invenerit, illud ante alterius januam collocat, intendens ut huic alteri interfectio hominis imputetur; et talem ad restitutionem teneri affirmat.

^{c)} Angles, quidquid dicat Sanchez, oppositam sententiam disertis verbis tueretur, *part. 2, de Restit., qu.* Quis teneatur restituere, *art. 1, diff. 1, concl. 2*, scribens: « Petrus interficiens hominem occulte animo nocendi Joanni, ut homicidium illi ascribatur ob inimicitias cum occiso, tenebitur damnus resarcire, quia animo deliberato damnificavit ».

Probabilis nec tunc obligatur ad restitutionem.

Difficultas.

Difficultati satisficit.

¹ Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, num. 13. — *Less.*, cap. 9, n. 154, i. f. — ² De Restit., qu. 7, art. 1, n. 8. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 310. — *Elbel*, de Restit., num. 216. — *Herincx*, tom. 3, tr. 2, disp. 6, n. 78. — *Ills.*, tr. 4, disp. 3, num. 78 et seq. — ⁴ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 6, n. 4. — *Sanch.*, Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 4, n. 2. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 25, art. 2, num. 7. — ⁵ Tr. 13, cap. 2, num. 110. — *Molina*, tr. 3, disp. 83, num. 8. — *Laym.*, loc. cit., num. 4. — ⁶ Loc. cit., num. 110. — ⁷ Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, num. 12 et 13. — *Less.*, cap. 9, num. 151. — *Dicast.*, de Restit.,

potest, nisi ubi fuerit contra justitiam. Videntur ergo est, quantum ad restitutionem res attinet, non quo animo id facias, sed quo jure ».

^{e)} Concina, *loc. cit., n. 18*, communiorem et probabiliorum appellat opinionem, quae occisorem eximit a dampni compensatione.

634. — ^{a)} Sotus, *loc. cit.*, non loquitur de creditoribus.

^{b)} Becanus, *de Just. et Jure*, cap. 62, qu. 14,

deat ex iudicio aliorum, putantium ob extrinsecas conjecturas, ipsum fuisse homicidam. Unde hic homicidium est tantum occasio imputationis; non vero causa, quia non influit proxime et directe.

637. - Quaeritur 2°. *An teneatur ad restitutionem damni invasus, qui excedit moderamen inculpatae tutelae?*

Negant Sotus^{a)}, Molina, Silvester, Angelus, etc., apud Lugo¹⁾; et Tamburinius probabile putat^{b)}: quia tunc invasor censetur cedere juri suo. — Attamen Lugo²⁾, et Croix³⁾ cum Sanchez, Navarro, Vasquez et aliis communiter, probabilis putant teneri ad totum damnum^{c)}. Quia excedendo, jam gravem injuriam alteri infert; et invasor utique habet jus ut a nemine ex privata auctoritate injuste occidatur.

638. - Censet autem Suarez^{a)} apud Croix^{a)}, quod si quis provocet alterum

Molina, tr. 3, disp. 81, n. 10. - Silvest., v. Restitutio III, qu. 2, v. Secundum. - Angel., v. Restitutio I, § Homicida. - ¹ Disp. 11, n. 50. - Tambur., Decal., lib. 6, cap. 4, § 3, n. 15. - ² Loc. cit., n. 50 et 54. - ³ Lib. 3, part. 2, n. 305. - Sanchez, Consil., lib. 1, cap. 4, dub. 9. - Navar., Man., cap. 15, num. 27. - Vasq., de Restit., cap. 2, § 3, dub. 4,

637. - ^{a)} Sotus minus recte a Lugo citatur; nam hoc non habet loc. cit., id est de Just., lib. 4, qu. 6, art. 3, ad 3.

^{b)} Silvester et Angelus hanc opinionem intelligunt de restitutione in integrum, negantes ad eam teneri; quam opinionem sic intellectam Tamburinius probabilem putat.

^{c)} Navarrus, Vasquez et Lugo suam coarctant sententiam ad casum, quo culpa lethalis existat in interficiendo.

638. - ^{a)} Croix, loc. cit., n. 307, his verbis Suarezium allegat: « Cajo et Titio pugnantis, ... si ... Cajus excitaret aliquem ad pugnam, pro se defendendo, et hic postea occidatur, secundum Suarez et alios, Cajus teneatur restituere, quia per suasionem fuit causa occisionis et damni ». — Atvero Suarez, de Censur., disp. 44, sect. 3, n. 18, v. Hae diffi-

ad pugnam, et illo acceptante, occidat, tenetur restituere damnum; quia provocatio fuit vera damni causa. — Sed probabilius contradicunt Lugo^{b)} cum Vasquez^{b)} et aliis; quia, licet provocans peccet contra caritatem, dum autem alter pugnam acceptat, pugnando non peccat contra justitiam.

639. - Quaeritur 3°. *An in restitutione lucri amissi ab occiso propter occisionem, debeat detrahi pretium laboris quem ille pro lucro obtinendo impendere debisset?*

Affirmant Molina, Rebellus, Diana, etc., apud Croix⁴⁾. Negant vero communius^{a)} DD. cum Stephano, ut asserit Croix. — Sed rationabiliter sententias conciliat Bonacina, dicens illud tantum detrahendum, quod praesumitur occisus libenter daturum fuisse pro redemptione laboris^{b)}.

n. 11. — Molina, tr. 3, disp. 87, n. 4 et 5. - Rebell., part. 1, lib. 3, qu. 13, n. 2. - Diana, part. 3, tr. 6, resol. 53. - ⁴ Lib. 3, part. 2, n. 312. — Stephanus a S. Paulo, de Just. et Jure, tr. 4, disp. 5, dub. 3, num. 23. - Croix, loc. cit. — Bonac., de Restit., in part., disp. 2, qu. ult., sect. 2, punct. 1, n. 8, i. f.

cultates, de irregularitate disserens, irregularem et homicidam esse pronuntiat eum, « qui alteri consilium dat, ut illicite et temere se exponat periculo mortis, si mors ejus sequatur, ut v. g., quod intret duellum, in quo occiditur, quod inimico insidias paret, et similia ».

^{b)} Lugo, disp. 11, n. 58, casum eodem modo proponit quam Croix supra. — Vasquez autem, in 1^a 2^ae, disp. 100, n. 45, loquitur de eo qui furtum alii suadet, cui scit mortem impendere; aut suadet ut alius se mortis periculo absque causa exponat; quem negat homicidam esse aut irregularem.

639. - ^{a)} Stephanus et Croix hoc negant cum « communi ».

^{b)} Et hanc interpretationem diserte tradunt etiam Molina ac Rebellus.

Provocans ad pugnam et occidens acceptantem, tenetur restituere juxta alios.

Probabilis non tenetur.

Pretium laboris ad lucrum, quandoque detrahendum.

Injustus deflorator, ad quid teneatur.

Pro virginitate nihil debet.

Item, si defloravit consentientem.

Item, si flexit precibus importunis, nisi aequiparentur coactioni.

ARTICULUS IV.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO ILLATO STUPRO.

640. *Ad quid tenetur stuprator, si virginem vi corruperit. — Ad quid, si virgo consenserit. — 641. Ad quid tenetur deflorator, si non promittit matrimonium. — 642. Corruptor fide promittens tenetur ad matrimonium. — 643. Limit. I. Quid, si puella potuit advertere fictionem. Dub. 1. Quid, si vir sit melioris conditionis. Dub. 2. Quid, si puella disparitatem ignoraverit. Dub. 3. An his casibus vir teneatur saltem ad damna. — 644. Limit. II. Quid, si timeatur malus exitus, vel scandalum propinquorum; et quid, si immineat dedecus familiae. — 645. Limit. III. Quid, si vir extorqueat solos tactus. — 646. Limit. IV. Quid, si femina jam sit corrupta. — 647. Limit. V. Quid, si non stet per virum quod matrimonium fiat. — 648. An, si virgo violata renuat nubere, teneatur vir eam dotare. — 649. An vir, habens votum castitatis, teneatur ducere violatam sub pacto matrimonii. — 650. Ad quid teneatur vir violans consanguineam, cui conjugium promisit. Quid, si fide promisit cum pacto impetrandi dispensationem.*

640. - « Resp. Qui virginem per injuriam defloravit, tenetur tantum repene « dere damnum quod ei ex tali injuria « est secutum; idque vel matrimonio, vel « damni aestimatione ad arbitrium prudentis: ut talem nimirum inveniatur, qualem « manens virgo invenisset. Vide Sanchez¹⁾, « Filliuccium²⁾ ». — [Hinc, si stuprator non possit dotare, tenetur ducere (Tamburinius³⁾ cum Lugo⁴⁾]; nisi magnus sit excessus. — Vide infra, n. 642 et 649 in fine].

« Unde resolves:

« 1°. Praecise pro sola virginitate non « obligat restitutio. Unde si stuprum man- « sit clam, aut non impedivit quin aequae « laute nuberet, ad nihil tenetur stuprator. « — Lessius, Bonacina⁵⁾. — [At si virgo, antequam nubat, satisfactionem petat, tenetur stuprator satisfacere, licet stuprum sit occultum. Tamburinius^{a)}].

« 2°. Item ad nihil tenetur, si defloravit « consentientem absque vi et fraude, « vel promissione matrimonii; quia non « est facta injuria. — Ibid.⁶⁾ et Trullench⁷⁾.

« 3°. Si virginem importunis precibus « flexit, nihil tenetur restituere; quia adhuc « consentit libere. Nisi forte preces tales « fuerint, ut cum vi et coactione aequiparentur; ut, si conjunctae fuerint cum

« minis vel metu reverentia, v. gr. si fuit « illius dominus vel vir magnae auctoritatis. — Trullench⁸⁾.

« 4°. Si per promissionem veram vel « fictam matrimonii eam flexit, tunc tenetur ducere eam. Quia in omni tractu, ubi alter ex parte sua acceptavit et implevit, tenetur et alter implere, « etiamsi fide contraxerit; quia tenebatur « ex justitia vere contrahere, cum alioqui « omnia humana commercia fraudibus patenterent. Et id quidem verum est, etiamsi « stuprator religionem novisset. — Lessius⁹⁾, Trullench¹⁰⁾.

« 5°. Non tamen tenetur fictus promissor eam ducere, casu quo 1°. Is puellam valde notabiliter conditione excederet, vel verbis usus esset fictionem « facile indicantibus. 2°. Si ipsa conscia « esset praedicti voti; quia tunc ipsa contraxisset mala fide. 3°. Si ipse putavit « esse virginem, cum tamen non esset. « 4°. Si ex matrimonio grave damnum « aut scandalum timeretur. 5°. Si ipse jam « Sacris initiatus est aut alteri matrimonio copulatus; tunc enim his casibus « solum teneretur curare ut aequae modo nubat, modo ante dicto, dando « scilicet dotem vel aliter. — Vide Sanchez¹¹⁾, Trullench¹²⁾ ».

¹ De Matrim., lib. 7, disp. 14, n. 11 et 12. — ² Tr. 32, cap. 8, n. 219 et 220. — ³ Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, n. 27. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 12, n. 18. — ⁵ Less., cap. 10, dub. 1, num. 5; et dub. 2, num. 9 et 15. — ⁶ De Matrim., qu. 4, punct. 17, n. 7 et 8. — ⁷ Id est Bonacina, loc. cit., n. 7. —

⁸ Decal., lib. 7, cap. 9, dub. 2, n. 1. — ⁹ Loc. cit., n. 4. — ¹⁰ Cap. 10, n. 20 et 32. — ¹¹ Loc. cit., dub. 3, n. 1 et 2; et dub. 4, n. 2. — ¹² De Matrim., lib. 1, disp. 10, a. n. 5. — ¹³ Decal., lib. 7, cap. 9, dub. 3, num. 3 et seqq.; et dub. 4, num. 2.

640. - ^{a)} Tamburinius, loc. cit., n. 32, haec tantum habet: « Si per adolescentis culpam,

est patefacta violatio, unde difficultas major orta sit ad nuptias, restitutionem deberi ».

Si promissione matrimonii, tenetur ducere.

Exceptiones.

Excedens moderamen inculpatae tutelae excusatur juxta alios. Probabilis tenetur ad restitutionem.

Omnia haec, cum agatur de rebus valde gravibus, et quae frequenter ad praxim deducuntur, sedulo hic discutienda et elucidanda sunt. — Et primo videndum de obligatione viri deflorantis virginem sine promissione matrimonii; secundo, de eo qui defloravit matrimonium promittendo.

§ I. - *Ad quid tenetur deflorator, si non promittit matrimonium.*

641. - In hoc distinguendum:

I^o. - Si virgo *libere consentit*, commune est deflorantem nihil teneri ei restituere.

Sed Dubium 1° fit: *An eo casu teneatur ille satisfacere injuriam parentibus puellae?* — Adest duplex sententia probabilis.

Prima negat. Et hanc tenent Sanchez¹, Lugo², Suarez³, Lessius⁴; et probabiliter nihil debet parentibus. *Secunda* vero sententia affirmat. Et hanc tenent S. Antoninus⁵, Navarrus⁶,

Virgini libere consentienti nihil debet deflorator.

Probabiliter nihil debet parentibus.

Probabiliter debet eis satisfactio.

¹ De Matrim., lib. 7, disp. 14, num. 11. — ² De Sacram. Poenit., disp. 16, n. 223 et 224. — ³ Cap. 10, dub. 1, n. 5; et dub. 2, n. 9. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 322. — ⁵ Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 1 et 2. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2, v. *Atvero, vice versa*. — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 3, n. 431 et seqq. — *Vasq.*, de Restit., cap. 3, § 2, dub. 4. — ⁶ De Poenit., disp. 16, n. 226. — ⁷ Part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ⁸ Man., cap. 16, num. 18. — *Bañez*, in eund. loc., contr. 5, concl. 1, v. f. — *Salon*, in eund. loc., contr. 5, concl. 1, v. f. — *Valent.*, lib. 7, disp. 14, n. 11. — ⁹ Loc. cit., n. 2, i. f. — *Valent.*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 9, qu. 3, punct. 3, v. *An autem*. — ¹⁰ Id

Corduba⁷; item Bañez et Salon, apud Sanchez⁸; et probabilem putant ipse Sanchez⁹; et Laymann¹⁰ cum Cajetano¹¹, Silvestro¹² et Valentia, relatis ibi¹³. Et idem tenet D. Thomas¹⁴, qui dicit: *Injuriam facit (deflorator) patri puellae; unde et ei secundum legem tenetur ad poenam; nimirum ex Deut. xxii, 28 et 29, ubi defloratores, si in judicium adducti fuissent, tenebantur solvere patri puellae 50 siclos. Id tamen bene advertit D. Antoninus locum habere tantum post sententiam judicis. — Caeterum docet praefata secunda sententia, tam puellam quam ejus violatorem dupliciter peccare, nempe contra castitatem et justitiam; ac teneri deflorantem restituere patri honorem ablatum, per aliquod signum honorationis, veniae petitionem aut per aliud simile: nisi praesumatur pater talem nolle satisfactionem.*

Dubium 2° fit: *An violator puellae consentientis restituere teneatur parentibus damnum bonorum ipsis obveniens, propter dotem quam augere debent ad filiam in matrimonio collocandam?*

Affirmant Azor¹⁵ et Corduba¹⁴ et alii. — Sed communissime negant Sotus¹⁵, Suarez¹⁶, Sanchez¹⁶, Lessius¹⁷; Lugo¹⁸ cum Vasquez; Roncaglia¹⁹, Molina²⁰; Laymann²¹ cum Silvestro¹²; et Salmant.²² cum Petro Navarra, Tapia, Rebello, Bañez, etc. Ratio, quia sicut puella, cum possit libere nuptias respuere, non facit inju-

est ap. *Laym.*, loc. cit., n. 1. — ²² 2^{ae} 2^{ae}, qu. 154, art. 6, ad 3. — *D. Anton.*, part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ²³ Part. 3, lib. 5, cap. 5, v. *Nona difficultas*. — ²⁴ Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 6. — ²⁵ De Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2. — ²⁶ De Matr., lib. 7, disp. 14, n. 11. — ²⁷ Cap. 10, num. 9. — ²⁸ De Just. et Jure, disp. 12, num. 8. — *Vasq.*, de Restit., cap. 3, § 2, dub. 4, n. 12. — ²⁹ Tr. 13, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 1, resp. 2. — ³⁰ Tr. 3, disp. 106, n. 2. — ³¹ Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 2. — ³² Tr. 13, cap. 3, n. 2 et 7. — *Navar.*, lib. 2, cap. 3, n. 437 et 438. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 25, art. 4, n. 2. — *Rebell.*, part. 1, lib. 3, qu. 9, n. 6. — *Bañez*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 1.

641. - a) Suarez, in 3 P., de Poenit., disp. 22, sect. 4, n. 6, id tantum innuit, dum negat hanc circumstantiam in confessione esse necessario aperiendam.

b) Croix absolute hanc sententiam tenet, sicut et Vasquez. — Sotus autem negat loc. cit., teneri defloratorem ad dotandam puellam.

c) Corduba, *Quaestionar.*, lib. 1, qu. 13, dict. 6, vers. *Ubi et isti*, id profecto affirmat

in casu quo puella, quae sub parentum cura sit, eo stupro sit infamata; secus vero, si nulla infamia sequatur.

d) Sanchez, loc. cit., n. 11, probabilem appellat eam sententiam, quae docet restituendum esse damnum, quod parentibus in bonis temporalibus sit secutum.

e) Cajetanus, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 154, art. 6, ad 1 dub., sententiam istam perspicue innuit,

riam parentibus, si ad illas minus aptam se reddit, consentiendo in suam deflorationem; ita neque injuriam eis facit deflorator, ipsam consentientem violans.

Excipitur 1°. Si vir deinde facinus propalando, puellam infamaverit: tunc enim ex justitia tenetur omne damnum ex infamazione proveniens, puellae et parentibus resarcire; ut recte advertunt Laymann¹ et Salmant.² — Excipitur 2°. Si deflorator sit valde dives, et puella pauper: tunc enim tenetur ipse dare ei aliquam saltem partem dotis, licet non promiserit; quia tunc censetur puella sub hac spe, et ex quodam implicito pacto, suae deflorationi consensisse. Ita Salmant.³ cur. Bañez, Villalobos et Tapia. Quamvis Dicastillus et Rebellus dicant ad id teneri violatorem tantum ex consilio et aequitate. — Excipitur 3° cum Laymann⁴, si judex, sequendo sententiam probabilem oppositam, damnet defloratorem ad poenam, propter injuriam parentibus illatam. Bene enim contra ipsum competit parentibus actio pro injuria; ut dicunt Lugo⁵; et Molina⁶ cum Gutierrez et Salcedo.

Caeterum, loquendo de legibus quae in foro externo cogunt defloratorem ad puellam ducendam aut dotandam (ut habetur in cap. 1 et 2, de adulter.), eo quod leges ordinarie praesumunt, nisi oppositum probetur, virginem fuisse deceptam, recte dicunt Salmant.⁷ ad ea non teneri f) in conscientia defloratorem, si puella revera sponte consensit. Leges enim quae fundantur in falsa facti praesumptione, non obligant in conscientia; ut diximus Lib. I, n. 100 in fine, v. *Quaero*.

Hic obiter adnotare juvat cum Continuatore Tournely⁸, valde utile fore, ad

¹ Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 2, i. f. — ² Tr. 13, cap. 3, n. 7, i. f. — ³ Loc. cit., n. 6. — *Bañez*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 4. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 30, n. 3. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 25, art. 4, n. 3. — *Dicast.*, de Restit., disp. 7, dub. 9, n. 114. — *Rebell.*, part. 1, lib. 3, qu. 8, n. 3. — ⁴ Loc. cit., n. 2, i. f. — ⁵ De Just. et Jure, disp. 12, n. 10. — ⁶ Tr. 3, disp. 104, n. 13. — *Gutier.*, Canon. quaest., lib. 1, cap. 37, n. 24. — *Ignatius Lopez de Salcedo*, in Pract. crimina. Diaz, cap. 86, n. 6; et addit., lit. C. — ⁷ Loc. cit., num. 5. — ⁸ De 6° Praec., artic. 2, concl. 2,

hujusmodi flagitia vitanda, quod promissiones matrimonii ad obtinendam deflorationem, etiam forte juramento firmatae, invalidae declarentur ab episcopis: prout fert auctor praefatus in praxi deductum in quadam dioecesi Gallicana cum magno profectu. — Praeterea notandum cum Silvio, ex Navarro et Sayro, apud eundem Continuatore Tournely⁹, quod si vidua; habens bona relicta a viro cum conditione ut caste vivat, fornicetur, nequit bona illa retinere, propter conditionem non servatam.

Haec de viro deflorante virginem consentientem.

II°. - Si vero quis *vi, minis aut fraudibus violat*, hic tenetur tam puellae quam parentibus omnia damna reparare honoris et fortunae, ex cap. *Si culpa, de injur.* — Hinc tenetur talem augere dotem, ut puella aequae bene nubat ac si violata non fuisset. Ita communiter Lugo¹⁰, Lessius¹¹, Sanchez¹², Roncaglia¹³, Laymann¹⁴, et Salmant.¹⁵, qui addunt teneri defloratorem etiam aliquid aliud dare puellae prudentum arbitrio; propter moerorem et periculum vexationis patientiae a viro, si corrupta cognoscatur. — Satisfacit tamen stuprator dotando: non tenetur enim eam ducere, si matrimonium non promisit; ut Lessius¹⁶, Lugo¹⁷; Salmant.¹⁸ cum Bañez, Dicastillo et Rebello. Verumtamen judex (ut notant Salmant.¹⁹) bene potest eum obligare ad ducendam in poenam sui criminis ex cap. 1, de adulter., juxta olim sancita in Exodo, xxii, 16, ubi: *Si seduxerit quis virginem..., dormieritque cum ea: dotabit eam et habebit eam uxorem.* — Si autem ipse vellet ducere, at puella nuptias respueret, tenetur omnino dotare;

v. *Quaeres*. — *Silvius*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 154, art. 2, quaer. 2. — *Navar.*, Man., cap. 23, n. 62. — *Sayr.*, Clav., lib. 8, cap. 2, num. 8. — ⁹ Loc. cit., art. 1, concl. 2, v. *Quaeres I*, v. f. — ¹⁰ Loc. cit., n. 13. — ¹¹ Cap. 10, n. 10 et 11. — ¹² De Matrim., lib. 7, disp. 14, n. 12. — ¹³ Tr. 13, qu. 3, de Restitut., cap. 2, qu. 2. — ¹⁴ Loc. cit., n. 3. — ¹⁵ Loc. cit., n. 8. — ¹⁶ Cap. 10, n. 13. — ¹⁷ Disp. 12, n. 11 et 14. — ¹⁸ Loc. cit., n. 9. — *Bañez*, loc. cit., dub. 7, concl. ult. — *Dicast.*, loc. cit., n. 115. — *Rebell.*, part. 1, lib. 3, qu. 8, n. 9. — ¹⁹ Loc. cit., num. 9.

dicens patri per stuprum injuriam irrogari; unde colligitur obligatio reparandi damna illi ex stupro obvenientia. — Silvester vero, v. *Luxuria*, qu. 5, absolute pronuntiat defloratorem

jure naturali teneri virgini et patri satisfacere secundum taxationem jure positivo sancitam.

f) Scilicet negant teneri ad standum judicis sententiae.

nisi vir facinus propalaverit,

vel nisi sit valde dives; et puella, pauper,

vel nisi damnatur a judice.

Leges damnant defloratorem, in praesumptione fundatae.

Notandum pro praxi.

Non debet compensare parentibus augmentum dotis,

Vidua fornicans, quando amittat legatum.

Violentus deflorator debet omnia damna reparare.

Puellae satisfactio eam dotando,

nisi judex obliget ad ducendam eam.

Si puella respuerit nuptias, dotanda.

ut recte dicunt Lessius¹, Roncaglia²; Lugo³ cum Azor et Turriano; ac Salmant.⁴ cum Rebello et Dicastillo⁵. (Vide infra, n. 648).

Item, in dubio de virginitate.

Et idem dicendum etiam in dubio an puella fuerit prius, vel non, ab alio corrupta; quia praesumitur ipsa integra, donec certo oppositum probetur. Idem, si vir rem habeat cum puella clam corrupta, vel cum vidua honestae famae, et ex suo injusto concubitu ipsae famae jacturam faciant. Secus vero, si concubitus omnino occultus remaneret; tunc enim ad nihil teneretur. — Ita Laymann⁶, Roncaglia⁷, et Salmant.⁸, ex communi doctorum.

Item, si amittat famam.

Quaestio fit 1°. *Quid, si virgo injuste violata, postea aequae bene nubat?*

Si virgo aequae nubat, ad nihil perse tenetur violator.

Respondetur, ad nihil teneri violatorem: nisi ante matrimonium, per sententiam vel pactum⁹, dos fuerit puellae adjudicata. Nam alias nil tenetur praestare: non pro violatione virginitatis, quae irreparabilis est; nec pro damno, cum nullum secutum sit. Ita Navarrus⁶, Lessius⁷, Lugo⁸; Laymann⁹ cum Vasquez, Corduba et Azor; ac Salmant.¹⁰ cum Dicastillo, Villalobos et Petro Navarra. — Qui tamen advertunt, quod si mulier male tractetur a viro ob cognitum defectum,

Limitatio.

¹ Cap. 10, n. 12. — ² Tr. 13, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 2. — ³ Disp. 12, n. 12. — *Asor*, part. 3, lib. 5, cap. 5, diff. 4 et 13. — *Turrian.*, in 2^{am} 2^{ae}, de Just. et Jure, disp. 30, dub. 2, num. 10 et 11. — ⁴ Tr. 13, cap. 3, num. 10. — *Rebel.*, part. 1, lib. 3, qu. 8, n. 9. — ⁵ Loc. cit., n. 11. — ⁶ Man., cap. 16, num. 17 et 19. — ⁷ Loc. cit., num. 15 et 16. — ⁸ Loc. cit., num. 16 et 17. — ⁹ Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 4. — *Vasq.*, de Restitut., cap. 3, § 2, dub. 3. — *Corduba*, Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 4, cum 7. — *Asor*, loc. cit., diff. 10. — ¹⁰ Loc. cit., num. 12. — *Dicast.*, de Restit., disp. 7, dub. 9, n. 121 et seqq. — *Villal.*, part. 2, tr. 11,

⁹) Dicastillus, loc. cit., n. 116, dicit stupratorem eo casu teneri « ad supplendam dotem », scilicet augendam, « ut aequae bene nubat ac si deflorata non fuisset », ut explicat n. 115.

^h) Laymann, lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 4, non loquitur de dubio an fuerit virgo, neque de vidua honesta; sed scribit: « Si puella ob illatum stuprum per vim, fraudem, etc., nullum aliud damnum passa fuit, quia facinus occultum mansit, et aequae honestum virum sortita fuit, probabile est ad nullam restitutionem obligari ante iudicis sententiam ».

ⁱ) Roncaglia, loc. cit., non loquitur de casu, quo dubium sit an puella adhuc virgo fuerit; in reliquis vero concordat.

^j) Auctores hic citati omnes quidem ne-

tenetur stuprator damna mulieri compensare.

Quaestio fit 2°. *An, qui precibus repetitis et importunis, vel muneribus aut promissis, virginem ad consensum deflorationis induxit, teneatur eam ducere vel dotare?*

Preces importunae et promissa non obligant ad restitutionem.

Negant communissime Sanchez¹¹, Lessius¹², Lugo¹³; et Salmant.¹⁴ cum Vasquez, Soto, Dicastillo, Diana et Petro Navarra. — Ratio, quia preces illae aut promissa non tollunt quod virgo vere sponte consentiat; cum possit facile, ut decet, molestiam illam excutere.

Exceptiones.

Excipiunt 1° praefati auctores, si una cum precibus junctae sint minae aut metus reverentialis. — Excipiunt 2°. Si preces essent adeo importunae et frequentes, ut puella majus detrimentum putaret vexationem illam, quam virginitatis jacturam: tunc enim sollicitatio tam importuna vi comparatur^h), ex l. un., C. de raptu, et Glossa in cap. Scienti, de reg. jur., in 6°. Tametsi bene addant Salmant.¹⁵ cum Sanchez et Lessio, rarissime id contingere; dum femina de facili possit, concepta ira vel aliter, a sollicitante se liberare. — Excipiunt 3° Roncaglia¹⁶, et Salmant.¹⁷ cum Bañez, Tapia et Villalobos, si vir

diff. 30, n. 14 et 15. — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 3, dub. 4, a num. 450; cfr. n. 440. — ¹¹ De Matrim., lib. 4, disp. 10, n. 4. — ¹² Cap. 10, n. 14. — ¹³ Disp. 12, n. 4. — ¹⁴ Tr. 13, cap. 3, n. 14. — *Vasq.*, loc. cit., § 2, dub. 1, n. 5. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 6, art. 3, conck. 3. — *Dicast.*, loc. cit., n. 117 et 118. — *Diana*, part. 2, tr. 16, resol. 48. — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 3, num. 444 et seqq. — ¹⁵ Loc. cit., n. 15. — *Sanch.*, loc. cit., n. 5. — *Less.*, cap. 10, n. 14. — ¹⁶ Loc. cit. — ¹⁷ Loc. cit., num. 16. — *Bañez*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 3. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 25, art. 5, n. 1. — *Villal.*, loc. cit., n. 12.

giant eo casu violatorem ad aliquid teneri; non tamen omnes limitationem de sententia aut pacto contrario apponunt; quae ceteroquin per se intelligenda videtur.

^h) In l. un., C. de raptu virgin. habetur quod si raptores metu poenae se ab eo scelere temperaverint, « nulli mulieri sive volenti, sive nolenti peccandi locus relinquatur: quia hoc ipsum velle mulierum, ab insidiis nequissimi hominis, qui meditatur rapinam, inducitur. Nisi etenim eam sollicitaverit, nisi odiosis artibus circumvenerit, non facit eam velle in tantum dedecus sese prodere ». — Et Glossa in cap. Scienti 27, de reg. jur., in 6°, adducens sanctionem illius legis civilis, qua raptor tenetur ad reparandum damnum,

incipiat tactibus et osculis vim puellae inferre, etiamsi illa postea libere consentiat deflorari; quia per antecedentem illam violentiam, vir constituit eam in proximo periculo consentiendi in copulam. — Excipiunt 4° Roncaglia¹, et Salmant.² cum Rebello et Dicastillo, si vir nolit discedere, et virgo consentiat, quia alias timet infamari, si cum illo ab aliis sola reperitur.

In his tamen et similibus casibus, dicunt Salmant.³ teneri violatorem tantum ad partem, non vero ad omnem damnum reparationem.

§ II. - Ad quid tenetur deflorator, si matrimonium vere aut fecte promittat.

642. - Quaeritur 1°. *An, qui per fictam promissionem matrimonii, copulam extorsit a virgine, teneatur eam ducere?*

Deflorator, fecte promittens matrimonium, non tenetur ducere, juxta alios.

Prima sententia dicit non teneri; sed satisfacere, si damnum repareret eam dotando. Ita Gabriel et Bartholom. Ledesma, apud Salmant.⁴; idem tenet Praepositus^a) apud Tamburinium⁵. Et probabile putat Dicastillus^b) apud Salmant.⁶ (qui citat etiam S. Antonium, sed non bene; nam hic⁷ expresse tenet oppositum). — Ratio istorum, quia in hoc casu stuprator non tenetur vi promissionis, cum defecerit con-

¹ Tr. 13, qu. 3, de Rest., cap. 2, qu. 2, i. f. — ² Tr. 13, cap. 3, n. 16. — *Rebel.*, part. 1, lib. 3, qu. 8, n. 5. — *Dicast.*, de Rest., disp. 7, dub. 9, n. 119. — ³ Loc. cit., n. 16. — *Gabr. Biel*, Suppl. in 4, dist. 28, qu. 1, art. 2, concl. 5. — *Barthol. Ledesma*, de Matr., diff. 19, v. *Sed licet hoc verum sit.* — ⁴ Tr. 9, de Matr., cap. 1, n. 38. — ⁵ Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, n. 44. — ⁶ Loc. cit., n. 38. — ⁷ Part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ⁸ Suppl., qu. 46, artic. 2, ad 4. — ⁹ Loc. cit. — ¹⁰ Man., cap. 16, n. 18. — ¹¹ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 3. — ¹² De Just. et Jure, disp. 12, num. 20. — ¹³ Cap. 10, num. 20. —

sensus; tenetur tantum ex damno illato: ergo sufficit ei si damnum resarciat.

Secunda tamen communis sententia, omnino tenenda, docet ipsum obligari ad matrimonium. — Hanc tenet D. Thomas⁸. Et sequuntur Busenbaum (ut supra); item S. Antoninus⁹, Navarrus¹⁰, Sanchez¹¹, Lugo¹², Lessius¹³, Escobar¹⁴, Tamburinius¹⁵, Palauš¹⁶, Elbel¹⁷, Salmant.¹⁸, Croix¹⁹, Viva²⁰, Laymann²¹, Holzmann²² et alii passim.

Juxta S. Doctorem, omnino obligatur ad matrimonium.

Praefatam sententiam probat Pater Holzmann ex cap. 1° de adult., ubi dicitur: *Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam et habebit uxorem; si vero pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis quam virgines accipere consueverunt.* Sed ex hoc textu nostra sententia non satis probatur; nam docent Laymann²³ cum Navarro^c), Molina, Azor, Petro Navarra, etc.; et Continuator Tournely²⁴, quod lex praefata non obligat in conscientia ante iudicis sententiam. — Hic tamen notandum, quod omnes conveniunt apud Lugo²⁵, defloratorem teneri in conscientia, vel ducere violatam, vel aliter damnum reparare^d). Hinc, si non possit damnum resarcire, dicendum cum Lugo²⁶, omnino teneri ad eam ducendam: nisi (bene excipit ipse Lugo²⁷ cum Molina^e)

¹⁴ Lib. 37, num. 36. — ¹⁵ Loc. cit., num. 44. — ¹⁶ Tr. 28, disp. 1, punct. 2, num. 3. — ¹⁷ De Matr., num. 13, et 14. — ¹⁸ Tr. 9, cap. 1, n. 34. — ¹⁹ Lib. 6, part. 3, n. 69. — ²⁰ De Matr., qu. 1, art. 2, n. 3. — ²¹ Lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 1, num. 11. — ²² De Matr., num. 119. — *Holam.*, loc. cit., v. *Prob. 1.* — ²³ Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 3, v. f. — *Molina*, tr. 3, disp. 104, num. 16. — *Asor*, part. 3, lib. 5, cap. 5, qu. 2, v. f. — *Petr. Navar.*, lib. 2, cap. 3, n. 440. — ²⁴ De Restit. in partic., cap. 3, art. 2, sect. 9, resp. 4. — ²⁵ Disp. 12, n. 11. — ²⁶ Loc. cit., n. 18. — ²⁷ Loc. cit., n. 18.

etsi virgo consenserit, addit: « Sed hoc ideo, quia id voluit persuasione dolosa, quod plus est quam violenta ».

642. - ^a) Praepositus, de Sacram. Matrim., qu. 9, dub. 4, n. 47, hanc sententiam admittit speculative et per se, « seposito scandalo et damno, quod aliter compensari non possit »; et idipsum n. 48 vocat probabile, etiam « in casu petitionis ». Sed n. 46, (quod Tamburinius non notavit) de sententia quae asserit hunc fecte promittentem teneri ducere eam quam defloravit, scribit: « Hanc communem sententiam judico in praxi sequendam ». Et ita potius tenet opinionem quam S. Alphonsus infra tenendam esse ait.

^b) Dicastillus, tr. 10, de Matr., disp. 1, n. 154 et 155, revera probabilem appellat sententiam quae docet ejusmodi seductorem « teneri ex fidelitate ad eam ducendam in uxorem, non tamen ex justitia ».

^c) Navarrus allegatur utique a Laymann, ut refert S. Alphonsus; ipse tamen in Man., cap. 16, n. 16, rem tantum innuit, dum scribit: « In foro exteriori hujusmodi deflorator jubebitur eam dotare in uxoremque sibi ducere ».

^d) In his (et hoc sit dictum etiam pro duabus sequentibus citationibus) Lugo disputat de ea quae vi, metu aut fraude, absque tamen matrimonii promissione, deflorata est.

^e) Molina citatur a Lugo, non pro ipso

conditio viri multum excederet feminae conditionem; quia nemo tenetur restituere cum suo damno, nimis excedenti debitum, juxta dicenda n. 697.

Melius autem nostra sententia probatur rationibus intrinsicis. — Ratio 1^a est, quia aliter, si deflorator virginem deceptam non ducat, nunquam ei reddet aequale, nec damnum adaequate reficiet. — Ratio 2^a, quia in contractibus innominatis, *do ut des, facio ut facias*, quando alter ex sua parte implevit, tenetur alter implere ex justitia, quamvis fecte contraxerit. Ut enim humanum commercium recte servetur ob bonum commune, ipsum jus naturae exigit ut omnis fraus a contractibus absit; et propterea obligat decipientes, ut in poenam suae fraudis teneantur ita reddere omnino indemnes proximos deceptos, ac si nulla fraus intercessisset. Unde, sicut in aliis contractibus, quando res non est integra, tenetur ex gr. venditor tradere domum venditam, pro qua pretium jam accepit, quamvis fecte contraxerit (juxta communem sententiam, quam referemus de Contract., n. 709); ita in casu praesenti, deflorator, etiamsi aliunde posset damnum resarcire, tenetur omnino matrimonium promissum contrahere *f*).

643. - Haec vero sententia LIMITATUR I^o. Nisi femina ex verbis aut aliis conjecturis facile poterat advertere deceptionem promittentis. Tunc enim non tenetur deflorator promissionem servare; cum ipsa eo casu videatur sponte voluisse decipi. Ita communiter Sanchez ¹ cum D. Thoma, D. Antonino, Angelo, Silvestro, Tabiena, etc. Hinc docet Lessius ², quod si vir inconstanter fuerit locutus, vel usus fuerit verbis ambiguus, vel nimias adhibuerit exaggerationes; tunc non tenetur ad ma-

trimonium. — An autem eo casu teneatur ad damnum compensandum, mox infra videbimus *Dubitatur 3*.

Sed hic dubitatur 1°. *An teneatur stuprator ad nuptias fecte promissas, si ipse notabiliter excedat in nobilitate vel divitiis conditionem mulieris, et illa jam non verit disparitatem?*

Palaus ³, et Pontius ⁴, Croix ⁵; Laymann ⁶ cum Navarro ^{a)}, Vasquez ^{a)}, etc., tenent, non sufficere solam inaequalitatem ad liberandum virum a matrimonio promisso; sed insuper requiri ut ex aliis circumstantiis puella potuerit deceptionem percipere: cum non raro viri feminas disparibus ducant.

Sed valde probabiliter eum excusant, cum Busenbaum (ut supra), Salmant. ⁷, Lugo ⁸ (cum communi, ut asserit); et Sanchez ⁹ cum S. Antonino, Navarro, Silvestro, Angelo, Armilla et aliis pluribus. — Ratio, quia ipsa disparitas conditionis de se ingerit motivum prudenter dubitandi de veritate promissionis; quod si femina eo casu non dubitavit, ut debebat, hoc per accidens se habet, et suae negligentiae imputandum. Sicque expresse docuit D. Thomas ¹⁰, ubi dixit, quod sponsus extorquens copulam a virgine per fictam promissionem, *antequam aham duxerit, tenetur eam ducere in uxorem...; sed si aliam duxerit...; sufficit si ei de nuptiis provideat: et ad hoc etiam non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus (nota) sit multo melioris conditionis, aut aliquod signum fraudis evidens fuerit; quia praesumptum probabiliter potest quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit.* — Et in his casibus, vir non tenetur ad matrimonium, etiamsi juramento promissionem firmaverit; ut dicunt Lugo ¹¹; et San-

Sola disparitas conditionis, juxta alios, non excusat.

Valde probabiliter excusatur a contrahendo.

etsi juramento firmata sit promissio.

tr. 10, part. 1, cap. 1, n. 11. — ⁷ Tr. 9, cap. 1, n. 37. — ⁸ De Just. et Jure, disp. 12, n. 21. — ⁹ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 5 et 6. — ¹⁰ S. Anton., part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ¹¹ Navar., Man., cap. 16, n. 18. — ¹² Silvest., v. *Luxuria*, qu. 5, v. f. — ¹³ Tabiena, v. *Restitutio*, n. 23. — ¹⁴ Cap. 10, n. 24. — ¹⁵ Tr. 28, disp. 1, punct. 2, n. 3. — ¹⁶ De Matr., lib. 12, cap. 2, n. 15. — ¹⁷ Lib. 6, part. 3, n. 71. — ¹⁸ Lib. 5,

asserto, sed tantum pro ratione adjecta, quam rationem Molina, *tr. 2, disp. 752, i. f.*, exponit.

f) Leges hodiernae non obligant deceptorum ad matrimonium; sed plerumque obligant ad reparationem damni illati per non adimpletam promissionem (Cod. Austr. 46;

chez ¹ cum S. Antonino ^{b)}, Silvestro ^{b)}, Cajetano ^{c)}, Soto ^{c)}, Navarro ^{b)} et aliis plurimis. Ratio, quia juramentum non obligat, nisi juxta intentionem promittentis.

Quanta autem debeat esse haec disparitas, ad liberandum virum a matrimonio?

Lessius ^{d)} requirit ut vir sit longe nobilior; nempe, si sit filius comitis, et mulier sit filia fabri. — Sed Sanchez ² cum S. Antonino ^{e)} et Navarro ait multo minorem disparitatem sufficere: nempe, si nobilis ducere debeat filiam agricolae, vel si ipse sit notabiliter opulentior; ut subdit Sanchez ³ cum Navarro, Lopez, Corduba, Veracruz; et admittit idem Lessius ⁴. Sic enim loquitur Navarrus ⁵: *Obligatur ad explenda promissa..., nisi essent valde inaequales genere, potentia vel divitiis; puta, si ille esset nobilis, et illa agricolae... vel artificis... filia.* Idem docet D. Antoninus ⁶, ubi: *Servet promissum..., nisi nimis distans esset eorum conditio, puta mulier plebeja, vir nobilis et potens.*

Dubitatur 2°. *An deflorator eo casu teneatur ad matrimonium, si puella omnino disparitatem ignoraverit?*

Affirmant probabiliter Lessius ⁷ et Busenbaum (*de Matrim., Lib. VI, n. 847, ad 4*); quia tunc mulier nullo modo potuit deceptionem advertere. — At valde adhuc

Quanta debeat esse disparitas.

Si puella ignorat disparitatem, probabiliter deflorator tenetur.

¹ De Matr., lib. 1, disp. 9, n. 8; et disp. 10, n. 8. — ² Loc. cit., disp. 10, n. 6. — ³ Navar., Man., cap. 16, n. 18. — ⁴ Loc. cit., n. 6. — ⁵ Navar., loc. cit. — ⁶ Ludov. Lopez, Instruct. consc., part. 1, cap. 76, qu. 3; et Instruct. nov., loc. cit., v. *Porro adhuc*; cfr. p. 2, de Matrim., cap. 36, v. *Praeterea circa illa verba.* — ⁷ Corduba, Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 2. — ⁸ Veracruz, Specul. conjug., part. 3, art. 19, concl. 3. — ⁹ Cap. 10, n. 21. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ¹² Cap. 10, num. 22. — ¹³ Disp. 12, num. 31

mann citari; negant enim stupratorem teneri ad eam ducendam, si tamen conditionis disparitas a puella non ignorabatur.

^{b)} S. Antoninus, Silvester et Navarrus, *locis cit.*, hoc non expresse dicunt; sed, sicut Sanchez notat, videntur sic tenere: dicunt enim deceptorum teneri ad matrimonium; et multo magis, si promissionem juramento firmaverit, « nisi nimis distans esset eorum conditio ».

^{c)} Cajetanus et Sotus a Sanchez allegantur pro opposita sententia; et re quidem vera Cajetanus, *in 2am 2ae, qu. 89, art. 7, ad 4*; Sotus, *de Just. et Jure, lib. 3, qu. 1, art. 7, v. At vero profecto*, obligant ad servandum juramentum *in generali*, eum qui animo qui-

probabiliter negant Lugo ⁸, Viva ⁹; Salmant. ¹⁰ cum Cornejo, Sanchez ¹¹; et probabile putant ipse Lessius ¹²; et Corduba ^{f)}, Manuel ^{f)}, Petrus Ledesma ^{f)}, Veracruz, apud Sanchez ¹³. Ratio, quia deflorator non obligatur nisi ad aequalitatem injuriae illatae; injuria autem illata in hoc consistit, quod ipse non servet id quod mulier petiit, et propter quod copiam sui corporis ei fecit. Ergo ad reparandam injuriam illam, non tenetur vir reddere plus quam mulier petiit: mulier autem ignorans conditionem viri nihil aliud petiit, quam ut alter ejusdem suae conditionis vel parum excedentis, eam duceret. Si igitur vir multo melioris conditionis illam eo casu sibi matrimonio copularet, redderet plus quam aequale injuriae illatae; dum redderet id quod illa nec petiit, nec petere intendit. Et ideo non tenetur eam ducere; sed sufficit, si damnum repararet dotando vel de nuptiis providendo.

Dubitatur 3°. *Utrum casu, quo mulier, ob disparitatem cognitam vel ob alias conjecturas, potuit percipere deceptionem, teneatur saltem vir ad damnum compensandum?*

Affirmant Sotus, Navarrus, Corduba et alii, apud Sanchez ¹⁴; quia ipse jam injuste puellam defloravit. — Sed probabiliter negant Lessius ¹⁵, Lugo ¹⁶; Sanchez ¹⁷

Valde probabiliter non tenetur contrahere.

Si deceptor advertit potuit, alii obligant ad damna compensanda.

et 32. — ⁹ De Matr., qu. 1, art. 2, n. 4. — ¹⁰ Tr. 9, cap. 1, n. 38. — ¹¹ Cornejo, tom. 2, tr. 6, disp. 2, dub. 5, § *Dico 3*, v. *Sed instabis*. — ¹² De Matr., lib. 1, disp. 10, num. 21. — ¹³ Loc. cit., n. 23. — ¹⁴ Veracruz, Specul. conjug., part. 3, art. 19, concl. 4. — ¹⁵ Loc. cit. — ¹⁶ Sotus, in 4, dist. 27, qu. 1, art. 3, v. *Alia praecipua*. — ¹⁷ Navar., Man., cap. 16, n. 18, i. f.; cfr. cap. 22, num. 77. — ¹⁸ Corduba, Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 2, v. *Secunda pars*. — ¹⁹ Loc. cit., n. 18. — ²⁰ Cap. 10, n. 25. — ²¹ Disp. 12, n. 30. — ²² Loc. cit., n. 19.

dem jurandi, licet non promittendi seu se obligandi, juraverit.

^{d)} Lessius, *cap. 10, n. 21*, requirit quidem, ut vir « longe sit nobilior vel opulentior »; nullum tamen adducit exemplum.

^{e)} Vide infra ipsa S. Antonini verba.

^{f)} Corduba, *Quaestionar., lib. 1, qu. 13, dict. 2*, dicit « valde probabile ». — Manuel Rodriguez, *Sum., part. 1, cap. 206, n. 8*, simpliciter eandem sententiam tenet. — Petrus de Ledesma, *de Matr., qu. 45, art. 4, dub. 1, concl. 2*, videtur tenere, ut ait Sanchez, quia rationem, propter quam notabiliter dignior ad matrimonium non teneatur, hanc assignat: quod scilicet nemo tenetur inaequale restituere.

Probabilius non obligatur seductor.

cum S. Antonino ^ε, Silvestro ^ς, Tabiena, Angelo, Armilla, Lopez, etc. Ratio: tum quia, quando puella deceptionem jam percepit, vel prudenter percipere debuit, tunc recte praesumitur libere consensisse; tum quia ad obligationem restitutionis non sufficit animus internus, sed amplius requiritur actio externa injusta, per se apta ad damnum inferendum (ut diximus n. 584, v. *Secunda*). Hinc, si damnum evenit sine tali actione, per accidens evenit, et nulla debetur restitutio. Idque expresse tenet D. Thomas ¹ (ut vidimus), ubi docet stupratorem ad nihil teneri, si sit melioris conditionis vel aliud signum dederit deceptionis. Et D. Thomam sequitur S. Antoninus ².

Timor pessimi exitus excusat a matrimonio.

644. - LIMITATUR II°. Si timeatur ex matrimonio pessimus exitus, ut si puella noscatur nimis levis, ut dicunt Busenbaum (ut supra), Lugo ³; et Sanchez ⁴ cum Manuele et Henriquez. — Idem dicunt Sanchez ⁵ cum S. Antonino, et Salmant. ⁶ cum Dicastillo, si timeantur magna scandala vel rixae inter consanguineos contrahentium. Sed quoad hoc punctum, vide quae dicemus de *Matrim.*, n. 851, v. *Ad id autem*.

Dedecus familiae excusat fecte et vere promittentem.

Casu vero, quo ex tali matrimonio dedecus obveniret familiae viri, ratione disparis conditionis; puto ipsum minime teneri virginem violatam ducere, sive fecte sive vere promisit. — Nam si *fecte* promiserit, jam probavimus non teneri ad matrimonium, immo nec etiam ad damna, ut mox supra diximus. Si autem *vere*, nec etiam tenetur ducere; quia promissio est nulla, cum sit de re illicita, utpote de ma-

Tabiena, v. *Restitutio*, n. 23, qu. 22; et v. *Matrimonium II*, n. 8, qu. 7. - *Angel.*, v. *Stuprum*, n. 1. - *Armit.*, v. *Restitutio*, n. 22. - *Ludov. Lopez*, de *Contractib.*, lib. 1, cap. 50, ad 5 arg. — ¹ *Suppl.*, qu. 46, artic. 2, ad 4. — ² *Part. 3*, tit. 1, cap. 19, § 1. — ³ *Disp. 12*, num. 23. — ⁴ *De Matrim.*, lib. 1, disp. 10, num. 10. - *Man. Rodrig.*, *Sum.*, part. 1, cap. 206, num. 8. - *Henric.*, lib. 11, cap. 11,

trimonio cum dedecore familiae, prout dicemus de *Matrim.*, dicto n. 851, v. *Nam si*, cum Laymann, Roncaglia, etc.

Sed dices: Si virgo deflorata condonat viro obligationem matrimonii promissi, valide condonat, etiamsi ex condonatione infamia suae familiae obveniat; quia jus ad matrimonium ipsi proprie competit, et ideo illi libere potest cedere: ut probabilissime dicunt Lugo ⁷ cum Vasquez (contra Corduba ^a) et alios); Lessius ^b, Laymann ^c, Roncaglia ^c. — Ergo a pari videtur dicendum, quod si vir promittat ducere feminam cum dedecore familiae, valide promittit. — Sed respondetur quod dispar est ratio inter promissionem et contractum consummatum. Nam *promissio* non potest esse valida, nisi sit de re licita, cum iustitia non possit obligare ad illicitum (juxta dicenda n. 712). Et ideo promissio de ineundo matrimonio cum dedecore familiae non est valida, quia est de re illicita. *Contractus* vero *consummatus* potest esse quidem illicitus et validus. — Cum ergo puella corrupta condonat matrimonium, valide condonat (quavis illicite, si imminet familiae infamia), quia cedit juri suo; et sicut illa potuit antea consentire ad damnum deflorationis, sic etiam potest deinde cedere juri acquisito. Sed si tantum promitteret cedere, nulla esset promissio, tamquam de re illicita propter infamiam suae familiae. E converso, si talis vir contrahit matrimonium cum puella, etsi illicite, valide tamen contrahit. At si matrimonium solum promittit, invalide promittit. Sicut si quis habens votum castitatis contrahit

num. 2. — ⁵ *Loc. cit.*, num. 9. - *S. Anton.*, part. 2, tit. 5, cap. 6, § 1. — ⁶ *Tr. 9*, cap. 1, num. 40. - *Dicast.*, tr. 10, de *Matrim.*, disp. 1, num. 161; cfr. de *Restit.*, disp. 7, num. 133. - *Laym.*, lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 1, num. 14. - *Roncaglia*, tract. 10, de 4 *Praec.*, cap. 1, qu. 3. — ⁷ *Loc. cit.*, num. 9. - *Vasq.*, de *Restit.*, cap. 3, § 2, dub. 4, num. 12.

Objectio.

Objectio- ni respon- detur.

Habens solos tactus et occultos non tenetur contrahere.

modo solos tactus petierit.

et modo mulier sit humilis conditionis.

matrimonium, valide contrahit; si vero solum promittit, invalide promittit et ad nihil tenetur, nisi aliunde teneatur ad damnum illatum, ut supra diximus.

645. - LIMITATUR III°. Si vir habeat solos tactus cum virgine. Ita Sanchez ¹ cum Navarro; Lugo ², Croix ³. — Modo (ut bene excipiunt Lugo ^a), et Croix ⁴ cum Sanchez ^b, qui adhaeret) ipsi tactus aut familiaritas cum femina non innotescant, ita ut ipsa, nisi ducatur, infamiam subire debeat. Haec tamen exceptio valet, quando vir solos tactus petierit cum pacto matrimonii; nam aliter dicendum, ut infra videbimus, si ille simul tactus et copulam postulaverit.

Ratio autem cur vir solos tactus exigens non teneatur ad matrimonium est, quia tactus non afferunt tantam injuriam, quae proportionem habeat cum onere ducendi; et ideo mulier facile tunc potuerit fictionem promissionis advertere. — Recte vero advertit Lugo ⁵ quod hoc procederet, si femina esset humilis conditionis. Secus, si esset nobilis et honesta, et ex illis tactibus multum deturpata remaneret, ita ut sine spe matrimonii minime eos praestasset: tunc enim probabilius tenetur vir eam ducere, quia injuria esset eo casu satis aequalis nuptiis promissis.

Idem censet dicendum Lugo ⁶, etiam quoad feminam humilis conditionis, si vir petiisset simul ab ea tactus et copulam ^c; quia tunc, ut ait, femina nequisset advertere fictionem. — Sed, pace tanti Docto-

¹ *De Matr.*, lib. 1, disp. 10, n. 14. - *Navar.*, *Consil.* 20, de sponsalib. — ² *Disp. 12*, num. 27. — ³ *Lib. 3*, part. 2, n. 329. — ⁴ *Loc. cit.* — ⁵ *Loc. cit.*, n. 27. — ⁶ *Loc. cit.* - *Tambur.*, *Decal.*, lib. 7, cap. 5, § 3, num. 45 cum n. 41. - ⁷ *Part. 4*, de *Matr.*, cap. 3, num. 602, v. — ⁸ *Loc. cit.* — ⁹ *Tr. 13*, cap. 3, num. 19. — ¹⁰ *De Matr.*, lib. 1, disp. 10,

Restit., cap. 2, qu. 1, resp. 2, negant tantum ullam fieri parentibus injuriam, si puella stupro consenserit, proindeque negant stupratorem teneri ad restitutionem.

645. - ^a) Lugo, num. 48, obligat ad eam ducendam, non obstante voto, si sub spe matrimonii cum virgine non corrupta, « ita familiariter actum est a promittente conjugium, ut magna suspicio sit, quod fuerit corrupta ».

^b) Sanchez male a Croix allegatur; loc. enim cit., de *Matr.*, lib. 1, disp. 45, num. 4, de alio casu, et quidem diverso, tractat; nec potest dici huic sententiae adhaerere in loco

ris, melius dicendum mihi videtur cum Tamburinio, quem sequitur Sporer ⁷, eo casu omnino excusandum virum ab onere matrimonii; quia tunc nulla adfuisset fictio promittentis, nec mulier praestitit id quod vir petebat sub promissione conjugii. Et ideo, cum fraus abfuerit, non tenetur ipse nisi ad compensandum damnum infamiae, quam forte ex illis tactibus mulier esset subitura. Ita Tamburinius ⁸. — Et hic mihi permittatur obiter verbum dicere de hoc auctore, qui ab aliquibus nimis parvipenditur. Negari non potest, quod auctor iste multum facilis fuit ad tribuendum probabilitatis pondus pluribus opinionibus, quae probabiles dici non merebantur; unde, cum cautela legendus est. Caeterum, ubi ille ex sua sententia loquitur (ut verbis utar doctissimi et illustrissimi episcopi D. Julii Torni), sane theologice loquitur, et ex propriis principiis quaestiones resolvit: ita ut sententiae quas ipse probabiliores judicat, sapientum iudicio ut plurimum probabiliores sint.

646. - LIMITATUR IV°. Si vir feminam cognoverit, existimans esse virginem, sed corruptam invenerit. Ita Salmant. ⁹; Sanchez ¹⁰ cum Lopez et Corduba; item Sporer ¹¹, Laymann ¹², Holzmann ^a), Roncaglia ¹³, etc. communiter. — Idemque dicendum putat Sanchez ¹⁴, pro quocumque alio notabili errore viri ^b).

His tamen casibus, putant Sanchez ¹⁵, Sporer ¹⁶, Lugo ^c), teneri virum aliquid compensare feminae ratione copulae tra-

n. 11. - *Ludov. Lopez*, *Instr. consc.*, part. 1, cap. 76, qu. 1 et 3. - *Corduba*, *Quaestionar.*, lib. 1, qu. 13, dict. 3. — ¹¹ *Part. 4*, de *Matr.*, cap. 3, n. 602, iv. — ¹² *Lib. 5*, tr. 10, part. 1, cap. 1, n. 11, v. f. — ¹³ *Tr. 21*, de *Matr.*, qu. 1, cap. 2, qu. 5, v. f. — ¹⁴ *Loc. cit.*, num. 11. — ¹⁵ *Loc. cit.* - ¹⁶ *Loc. cit.*

allegato a Sancto Doctore, scilicet *disp. 10, num. 24*.

^c) Et haberentur tantum tactus, sed valde turpes; nam si haberetur aliquis levis tactus aut amplexus, ex quo non sequeretur infamia puellae, Lugo eximit fecte promittentem, ab obligatione matrimonii.

646. - ^a) Holzmann, de *Matr.*, n. 119, v. *Dixi praeterea*, de ea loquitur, quae se virginem finxit, dum revera non esset.

^b) Qui scilicet sit « sufficiens ad vera sponsalia dirimenda », ut addit Sanchez.

^c) Lugo, *disp. 12, n. 25*, dicit « fortasse » aliquid esse restituendum.

Item, si habens solos tactus petiit etiam copulam a muliere humilis conditionis.

Si mulier falso putetur virgo, deflorator non tenetur contrahere.

Sed quidam obligant ad compensationem.

^ε) S. Antoninus, *part. 3, tit. 1, cap. 19, § 1*; Silvester, v. *Matrimonium IV, qu. 8*, id negant *secundum quosdam*, quos non reproband.

644. - ^a) Corduba male hic adducitur a Lugo; nam *lib. 1, qu. 13, dict. 6, v. Ubi*, loquitur de casu diverso, scilicet de casu quo puella, absque matrimonii promissione, libere stupro consensit; et negat tunc eam posse

stupratori condonare, si ipsa sub parentum aut tutorum sit cura, et damnum illis ex stupro diffamato obveniret.

^b) Lessius, *cap. 10, n. 9*, nulla promissionis mentione facta, negat in generali stupratorem ad aliquid teneri, si puella damni compensationem condonavert.

^c) Laymann, *lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 13, n. 2*; Roncaglia, *tr. 13, qu. 3, de*

ditae: nisi femina deceperit, fingens se virginem; quia tunc una deceptio cum altera compensatur. Ita praefati auctores. — Sed probabilius docent Lessius ^{d)}, Roncaglia ^{e)}, Concina ^{e)}, in eo casu virum ad nihil teneri: nisi pactum praecessisset dandi aliquid, vel nisi ex copula illa mulier infamiam contraxisset. Nam alias pro damno violatae honestatis probabilius nihil debetur; cum tale damnum nulla pecunia compensari possit (prout diximus pariter de restitutione vitae et famae ablatae: vide dicta n. 627). — Immo probabiliter ait Elbel ¹⁾, quod si puella ideo infamatur et a meliori connubio impeditur, quia ipsamet stuprum clam passum manifestat; ad nihil tenetur stuprator. Ratio, quia ipsamet sola tunc est causa sui damni.

Quid, si vir ante copulam non ignoraverit feminam illam esse corruptam? — Adhuc teneri ad eam ducendam sentiunt Corduba ^{f)}, Manuel ^{g)} et Lopez, apud Sanchez ²⁾.

Sed melius distinguendum: — Si femina fuerit corrupta extra matrimonium, tunc dicendum cum Sanchez ³⁾ et Salmant. ^{h)} teneri virum tantum ad damna, non vero ad matrimonium, quia revera matrimonium cum femina inhoneste corrupta est longe majus quam copula exacta. — Si vero femina sit bonae famae et fuerit corrupta ex matrimonio, Sanchez ⁴⁾ cum Henriquez ⁱ⁾ et Veracruz ⁱ⁾ censet virum tunc non teneri ad matrimonium, nisi femina infamiam ex copula contraheret. Sed verius dicendum cum Lugo ⁵⁾ et Salmant. ⁶⁾,

virum semper teneri ad eam ducendam; quia tunc copula revera est aequalis ad matrimonium promissum, ad quod vir obstrictus remansit per deceptionem commissam, ut diximus in principio hujus Quaestionis, n. 642.

647. - LIMITATUR V^o. Si non stet per virum quominus matrimonium fiat; sed stet per puellam, quae deflorationi consensit sub illa ficta promissione. Tunc enim vir ad nihil teneretur, etiamsi vere promisisset; ergo tanto magis, si fecte promisit: ut Sanchez ⁷⁾, et Lugo ⁸⁾, ubi id habet ut certum. — Sed recte excipit Lugo ⁹⁾, si stuprator se finxerit melioris vel aequalis conditionis feminae, cum fuerit inferior; quia tunc obligatur eam dotare.

Dubium est, quando non stat per puellam, sed per ejus parentes: an eo casu vir fecte promittens teneatur damnum compensare?

Negant Sanchez ¹⁰⁾, et Lugo ¹¹⁾ cum Turriano. Ratio, quia tunc non tenetur ratione fictae promissionis, cum per eam teneretur tantum ad conjugium, ac si vere promisisset: nec ratione damni illati, quia damnum tunc non provenit ex sua fraude, sed ex repugnantia parentum. — Sed verius mihi videtur tenendum oppositum cum Silvestro, Navarro, Henriquez, apud Sanchez ¹²⁾, et Vasquez apud Lugo ¹³⁾. Ratio, quia si deflorator vere promisisset conjugium, adhuc teneretur ad damnum compensandum, etiamsi per ipsum non stet quominus matrimonium inear, quando promissio principaliter facta fuerit ad damnum compensandum. Quando autem

cit. — ¹⁰⁾ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 15. — ¹¹⁾ Disp. 12, n. 29. — Turrian., in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 30, dub. 4, n. 18. — Silvest., v. *Luxuria*, qu. 5, i. f. — *Navar.*, Man., cap. 16, num. 18, i. f. — *Henrig.*, lib. 11, cap. 11, n. 2. — ¹²⁾ Loc. cit., n. 15. — *Vasq.*, de Restit., cap. 3, § 1, dub. 3, n. 22. — ¹³⁾ Loc. cit., num. 29.

feminam non esse virginem, fecte promisit matrimonium ei, repromittenti et facienti copiam corporis sui.

^{h)} Salmant., *tr. 9, cap. 1, n. 39*, de damnis compensandis nihil habent; at revera negant virum teneri eo casu ad matrimonium.

ⁱ⁾ Henriquez, *lib. 11, cap. 11, n. 2, v. f.*, lit. k, in comment.; Veracruz, *Specul., part. 3, art. 19, concl. 6*, absolute sic tenent; neque apponunt limitationem de infamia, quae forte ex copula contracta foret.

Si puella matrimonio impediat, vir ad nihil teneretur.

Exceptio.

Item, juxta alios, si parentes impediunt.

Verius tenetur damnum compensare.

Si vir corrupta respuit nuptias, dotanda.

Si petat matrimonium, satis est dotare.

Limitationes.

promissio fuit ficta, certe non ob aliud fuit facta, nisi ad damnum reparandum; et ideo ad illud puto omnino teneri, ac si damnum compensare promisisset.

648. - Quaeritur deinde 2°. Si virum corrupta nolit matrimonium contrahere cum stupratore, an teneatur ipse eam dotare? — Negant Molina, Covarruvias ^{a)}, etc. — Sed probabilius affirmant Lugo ¹⁾, et Croix ²⁾ cum Lessio, Azor, Bonacina et Turriano. Ratio, quia non est aequum ut puella, ob injuriam stupratoris, sua libertate privetur nubendi cum quo velit.

Si autem ipsa, cum esset vi corrupta, nollet dotem, sed peteret matrimonium, Azor ad illud obligat stupratorem. — Sed communiter Lessius ³⁾ et Lugo ^{b)}, cum Gobat ^{c)} apud Croix ⁴⁾, dicunt satis esse ut ille dotando damnum compenset. Intelligi autem, nisi interfuerit promissio saltem ficta, ut supra diximus; aut nisi non possit alia via damnum reparari, quam per nuptias, ut notat Croix ⁵⁾ cum eisdem auctoribus ^{d)}. Dummodo vero (ut advertunt Lugo ⁶⁾ et Tamburinius ⁷⁾ non sit magna disparitas; juxta supra dicta n. 643, v. *Dubit. 1*.

Molina, *tr. 3, disp. 104, n. 16*. — ¹⁾ Disp. 12, n. 12. — ²⁾ Lib. 3, part. 2, n. 313. — *Less.*, cap. 10, n. 12. — *Azor*, part. 3, lib. 5, cap. 5, diff. 4 et 13. — *Bonac.*, de Matr., qu. 4, punct. 17, n. 12. — *Turrian.*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 30, dub. 2, num. 11. — *Azor*, loc. cit., diff. 13. — ³⁾ Cap. 10, n. 13. — ⁴⁾ Loc. cit., n. 313. — ⁵⁾ Loc. cit. — ⁶⁾ Loc. cit., num. 21. — ⁷⁾ Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, num. 45. — ⁸⁾ Lib. 3,

648. - ^{a)} Covarruvias, *de Matr., part. 2, cap. 6, § 8, n. 19*, male a Lugo allegatur; hoc enim non habet.

^{b)} Lugo, *disp. 12, n. 14*, videtur quidem in eam sententiam inclinare, quae negat stupratorem eo casu ad matrimonium teneri; sed addit: « Non caret tamen fundamento sententia Azorii ».

^{c)} Gobat, *tr. 10, n. 218*, id profecto docet, nempe non teneri ad matrimonium; hic tamen a Croix allegatur pro sententia quae negat teneri ad totam dotem, et quae affirmat satis esse si eam ita augeat, ut possit mulier maritum reperire, quasi violata non fuisset; quod habet Gobat n. 219.

^{d)} Croix id asserit, non cum eisdem auctoribus, sed cum communi.

649. - ^{a)} Dubium istud movetur de casu quo puella ignoraret votum castitatis quo vir obstrictus erat.

^{b)} Dicastillus, *de Restit., disp. 7, dub. 9, n. 137 et seqq.*, utramque sententiam probabilem existimat.

^{c)} Martinus Perez, *de Matr., disp. 5, sect. 1,*

649. - Quaeritur 3°. An vir habens votum castitatis vel religionis, teneatur ducere virginem defloratam post veram vel fictam promissionem matrimonii? — Si votum fuit emissum post promissionem, commune est doctorum apud Croix ⁸⁾, teneri virum ad conjugium, quia tunc votum est nullum, cum factum fuerit in injuriam puellae.

Dubium est, si fuerit emissum ante promissionem ^{a)}.

Prima sententia negat teneri. Et hanc tuerentur Laymann ⁹⁾ cum Navarro, Rodriguez; Diana ¹⁰⁾; Salmant. ¹¹⁾ cum Silvio, Prado et Dicastillo ^{b)}; item Perez ^{c)}, Hurtadus ^{d)} et Gobat ^{e)}, apud Croix ¹²⁾. Et probabilem vocant Lugo ^{d)}, ac Sanchez ^{e)} cum Manuele ^{e)} ac Vivaldo ^{e)}; et probabiliorem putat Pater Concina ¹³⁾. Ratio, quia tunc corruptor non tenetur ratione damni illati; quia defloratio injusta sine promissione non obligat praecise ad matrimonium cum deflorata, sed ad alterutrum, vel ad eam ducendam, vel ad dotandam. Neque tenetur ratione promissionis; cum illa fuerit nulla. — Nec obstat quod fecte

part. 2, n. 320. — ⁸⁾ Lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 2, n. 5. — *Navar.*, Consil. 1, qui clerici vel voventes. — *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 206, n. 11. — ¹⁰⁾ Part. 3, tr. 4, resol. 280. — ¹¹⁾ Tr. 13, cap. 3, n. 23. — *Silvius*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 2, quaer. 6. — *Prado*, cap. 18, qu. 3, § 2, num. 7 et seqq. — ¹²⁾ Loc. cit., num. 320. — ¹³⁾ Dissert. 3, de Rest., in part., cap. 2, n. 10.

n. 4 et seqq., hanc negativam sententiam tueretur, cum damnum aliter reparari potest; si vero reparari non possit, nisi mulier in uxorem ducatur, teneri eam ducere ait n. 8. — Idemque prorsus tenent Gaspar Hurtadus, *de Matr., disp. 1, diff. 21, n. 91 et 92*; Gobat, *tr. 10, n. 100*. Et ita etiam citantur a Croix.

^{d)} Lugo, *disp. 12, n. 41*, probabilem putat hanc opinionem, « quatenus dicit praevalere votum praecedens, et stante illo, non debere nec posse duci defloratam; non tamen puto debere excusari ejusmodi defloratorem a petenda dispensatione vel commutatione voti, si commode eam possit obtinere, et aliter non possit damnum illatum resarcire ».

^{e)} Sanchez, *de Matr., lib. 1, disp. 45, n. 2*, valde probabilem appellat sententiam illam, quae negat posse ducere; pro qua sententia citat aa., qui revera eam tenent: Rodriguez scilicet, *Sum., part. 1, cap. 206, num. 11*, ut magis probabilem (sicut et Concina); Vivaldo autem, *Candelabr. aur., part. 3, cap. 14, num. 65* (in edit. Brixien. 1590), simpliciter et absolute.

Vovens castitatem post stuprum et promissionem, tenetur ad matrimonium.

Vovens ante stuprum et promissionem, tenetur voto juxta alios.

Probabilius per se non obligatur.

Puellae manifestanti stuprum nihil debet stuprator.

Si vir ante copulam sciat esse corruptam,

si illicite corruptam, tenetur solium ad damna.

Si ex matrimonio corruptam,

verius tenetur eam ducere.

¹⁾ De Restit., n. 221. — *Ludov. Lopez*, Instr. consc., part. 1, cap. 76, qu. 3, v. *Sed quid jam*; Instr. nov., part. 2, de Matr., cap. 36, v. *Praeterea circa illa*. — ²⁾ De Matr., lib. 1, disp. 10, n. 22. — ³⁾ Loc. cit., n. 28. — ⁴⁾ Loc. cit., n. 23. — ⁵⁾ De Just. et Jure, disp. 12, n. 34. — ⁶⁾ Tr. 9, cap. 1, n. 39. — ⁷⁾ Loc. cit., n. 15. — ⁸⁾ Loc. cit., n. 28. — ⁹⁾ Loc.

^{d)} Lessius, *cap. 10, n. 30*: « Forte non est improbable », inquit, eum non teneri pecunia compensare.

^{e)} Roncaglia, *loc. cit.*; Concina, *de Restit. in part., cap. 2, n. 6*, negant ad aliquid teneri, si femina ex illa copula nullum damnum passa fuerit.

^{f)} Corduba, *Sum., qu. 49*, male citatur a Sanchez; hanc enim opinionem non tenet.

^{g)} Manuel Rodriguez, *Sum., part. 1, cap. 206, n. 8*, ita sane tenet, cum vir, sciens

promittens obligatur ad matrimonium ratione delicti: nam respondent auctores citati, delictum fite promittentis in hoc esse, quod, cum poterat apponere verum consensum, fraudulenter non apposuit. In praesenti autem casu, stante voto, corruptor non poterat verum consensum praestare; et ideo tenetur tantum ad damnum, eam dotando vel de nuptiis providendo, eodem modo ac si sola defloratio sine promissione intercessisset.

Secunda vero sententia probabilior, quam tenent Lessius ¹⁾, Sanchez ¹⁾; Lugo ²⁾ cum Vasquez, Coninck ³⁾, Reginaldo et Gutierrez; Tamburinius ³⁾, Sporer ⁴⁾, Croix ⁵⁾, docet talem stupratorem omnino teneri ad matrimonium. Ratio 1^a, quia (ut diximus) damnum deflorationis nunquam adaequate reparatur, nisi per solum conjugium. Ratio 2^a, quia obligatio ducendi defloratam oritur, non ex eo quod tenebatur corruptor vere promittere et non promisit, sed ex ipso delicto fraudis: in cuius poenam, ut probavimus, remanet ipse obstrictus ad reddendam indemnem alteram partem deceptam, tali modo ac si non intervenisset fraus; hoc enim expostulat aequitas naturalis contractuum propter bonum commune. — Et sic respondetur rationi oppositae sententiae.

Nec obstat votum emissum, quo vigente, videtur corruptor non potuisse ad matrimonium se obligare. — Nam respondet Lugo communem esse sententiam, quod debita onerosa semper sint praefrendenda debitis quae obligationem trahunt ex libera voluntate hominis, prout sunt

vota. Ita communiter docent Lessius ⁶⁾, Molina ⁷⁾, Bonacina ⁸⁾; Lugo ⁹⁾ cum Navarro, Medina, Rebello, Reginaldo. Et probatur ex *l. Inter eos, § Is quoque, ff. de re jud.*, ubi dicitur: *Qui ex causa donationis convenitur, in quantum facere potest condemnatur, et quidem is solus, deducto aere alieno.* Ratio, quia in promissione gratuita semper subintelligitur conditio: *Dabo, si potero; vel, nisi status rerum mutetur.* — Et signanter loquendo de votis, id docent Laymann ¹⁰⁾, Sanchez ¹¹⁾, Bonacina ¹²⁾, Palaus ¹³⁾, Salmant. ¹⁴⁾ cum Trullench et Leandro. Eo quod vota non sunt solvenda, nisi ex bonis ipsius voventis; bona autem voventis sunt ea sola quae remanent, deducto aere alieno ¹⁵⁾. Hinc est quod si quis voverit dare bona sua Ecclesiae, et postea damnum alicui inferat, prius tenetur resarcire damnum et deinde implere votum. Sicque votum castitatis semper intelligitur emissum sub conditione, nisi advenerit obligatio alteri damnum compensandi.

Et hoc censet valere Lugo ¹⁶⁾, etiamsi virgo violata fuerit conscia voti; et merito probabile putat Croix ¹⁷⁾ (contra Sanchez et Lessium) ex infra dicendis.

Sed dices: Si hoc esset, ergo posset deflorator sine dispensatione matrimonium contrahere. — Non desunt auctores, qui dicunt posse; ut Lessius ¹⁷⁾, Sporer ¹⁸⁾, Tamburinius ¹⁹⁾; et Trullench, Candidus, etc., apud Salmant. ²⁰⁾, qui censent dispensationem non esse tunc necessariam ad contrahendum; sed tantum eam suadent, ut vir possit deinde etiam petere. — Sed

num. 39. — ¹²⁾ Disp. 4, de 2 Praec. decal., qu. 2, punct. 5, § 2, n. 16. — ¹³⁾ Tr. 15, disp. 1, punct. 16, n. 10. — ¹⁴⁾ Tr. 17, de Voto et Juram., cap. 1, n. 125. — ¹⁵⁾ Trull., Decal., lib. 2, cap. 2, dub. 15, n. 11. — ¹⁶⁾ *Leand. a SS. Sacr.*, de Voto et Juram., tr. 1, disp. 25, qu. 18. — ¹⁷⁾ Ex *l. Mulier 72, ff. de jure dotium* (iuncta Glossa in v. *Alieno*). — ¹⁸⁾ Disp. 12, n. 50. — ¹⁹⁾ *Sanch.*, de Matr., lib. 1, disp. 45, n. 5. — ²⁰⁾ *Less.*, cap. 10, num. 33. — ²¹⁾ *Loc. cit.*, num. 34. — ²²⁾ Part. 4, cap. 3, num. 601. — ²³⁾ Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, num. 36. — ²⁴⁾ *Trull.*, Decal., lib. 7, cap. 9, dub. 4, n. 3. — ²⁵⁾ *Candid.*, disquisit. 25, art. 18, dub. 3. — ²⁶⁾ Tr. 13, cap. 3, num. 22.

1) Lessius, cap. 10, n. 32, sic tenet: « Si tamen ipsa votum ejus omnino ignoravit, et recuset omnem aliam satisfactionem ».

2) Coninck, de Sacr., disp. 23, num. 24, pariter tenet hanc sententiam: Si « copulam aut eam familiaritatem obtinuit, ex qua gra-

vis imminet infamia, quae aliter averti nequit ».

3) Croix, lib. 3, part. 2, n. 320, probabilem putat sententiam, quae defloratorem obligat ad petendam voti dispensationem; quod sane procedit ex obligatione ducendi defloratam.

praeterea respondeo cum Lugo ¹⁾, quod, licet talis vir nequisset matrimonium promittere, poterat tamen promittere se impetraturum dispensationem; et ad hoc stuprator jam se obligavit ratione deceptionis, copulam extorquendo sub promissione matrimonii. Unde tenetur ipse dispensationem impetrare; qui enim tenetur ad finem, tenetur etiam ad media necessaria ad finem conducentia, cum possit ea ponere sine gravi incommodo. Deflorator autem in hoc casu facillime potest dispensationem obtinere, et ideo tenetur. Prout si religiosus teneatur alicui damnum resarcire, et possit restituere laborando vel petendo a praelato facultatem, ad id tenetur.

Haec secunda sententia mihi certo et longe probabilior videtur. — An autem prima sententia sit probabilis, dubitat Tamburinius ²⁾; immo Sporer ait non esse audiendum Diana, qui eam tuetur. Ego ipsam nec probabilem, nec improbabilem dicere audeo.

Illi autem opinioni quam tenent Laymann ³⁾; et Navarrus ⁴⁾, Manuel ⁵⁾ et Vivaldus ⁶⁾, apud Lugo ⁷⁾, nempe, quod si vir non possit eo casu damnum resarcire, nec etiam tenetur ad matrimonium; huic, dico, opinioni non valeo acquiescere. — Verius enim contradicit sapientissimus Lugo ⁸⁾, et sequitur Sporer ⁹⁾. Ratio, quia certum

¹⁾ Disp. 12, n. 41. — ²⁾ Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, n. 35. — ³⁾ Sporer, part. 4, cap. 3, num. 601. — ⁴⁾ Diana, part. 3, tr. 4, resol. 280. — ⁵⁾ *Loc. cit.*, n. 41. — ⁶⁾ Cap. 10, n. 10 et 13. — ⁷⁾ *Loc. cit.*, n. 11. — ⁸⁾ Tr. 13, cap. 3, n. 9. — ⁹⁾ *Dicast.*, de Restitut., disp. 7, dub. 9, n. 115. — ¹⁰⁾ *Loc. cit.*, n. 21. — ¹¹⁾ *Innocent.*, in cap. *Super eo*, de condition. apposit. — ¹²⁾ *Hos-*

est apud omnes quod injustus deflorator, etiamsi matrimonium non promiserit, ad illud tenetur, si non possit aliter damnum resarcire; ut docent communiter Lessius ⁴⁾, ipse Lugo ⁵⁾; et Salmant. ⁶⁾ cum Bañez ⁷⁾, Dicastillo, Villalobos ⁸⁾, etc. — Tanto magis igitur stuprator, quando matrimonium fite promisit, ad illud tenetur, si aliter damnum nequeat compensare. Modo (bene excipit Lugo ⁹⁾) ipse non sit multo melioris conditionis, ut diximus.

650. — Quaeritur 4°. *Ad quid teneatur, qui sub promissione matrimonii violaverit consanguineam?* — Duo casus in hoc sunt distinguendi.

1°. Primus casus est, si vir promisit matrimonium, expresse sub pacto impetrandi dispensationem. — Et tunc,

1°. Quando impedimentum est tale, ut in eo Pontifex nunquam vel raro solet dispensare (prout inter consanguineos in primo vel secundo gradu transverso), utique promissio erit omnino invalida; atque ideo non erit alia obligatio quam resarciendi damna.

2°. Quando vero impedimentum est tale, in quo Papa dispensare solet: — Alii dicunt promissionem matrimonii esse invalidam ^{a)}; ut Innocentius, Hostiensis, Abbas, Praepositus, Silvester, Henriquez, Villalobos, Victoria, Ledesma, etc., apud Sanchez ⁸⁾, qui probabile putat. Et ita te-

¹²⁾ *tiens.*, in cit. cap. — ¹³⁾ *Abb. Panorm.*, in cit. cap., num. 8. — ¹⁴⁾ *Praepos.*, in cit. cap., n. 5. — ¹⁵⁾ *Silvest.*, v. *Matrimonium III*, qu. 9. — ¹⁶⁾ *Henriq.*, lib. 12, cap. 10, num. 4. — ¹⁷⁾ *Joan. Bapt. Villalobos*, Commun. opinio., lit. M, n. 41. — ¹⁸⁾ *Victoria*, Sum., de Sponsalib., n. 258. — ¹⁹⁾ *Martin. de Ledesma*, 2° 4°, qu. 45, art. 1, post init. — ²⁰⁾ *De Matr.*, lib. 5, disp. 5, n. 5.

2) Laymann, lib. 5, tr. 10, part. 1, cap. 2, n. 5, negat simpliciter virum teneri eo casu ad matrimonium; et ait potius servandum esse votum; subdit tamen teneri ad petendam voti dispensationem.

3) Navarrus, Rodriguez et Vivaldus a Lugo, loc. cit., n. 40, allegantur pro sententia, quae negat teneri ad matrimonium, etsi damnum aliter reparari non possit; at re quidem vera Navarrus, Consil. 1, qui clerici vel voventes; Rodriguez, Summa, part. 1, cap. 206, n. 11, negat simpliciter teneri ad matrimonium, sed pronuntiant votum esse servandum damnumque resarciendum. — Vivaldus pariter, in Candel. aur., part. 3, cap. 14, n. 65, illum qui prius votum castitatis emiserat, et postea cum puella contrahere juravit, obligat ad votum omnino servandum. Et si hunc lo-

cum conferas cum n. 64, mens Vivaldi videtur esse de casu etiam, quo ille vovens puellam defloravit.

4) Sporer, loc. cit., n. 601, ducendam esse ait mulierem defloratam, ex contractu oneroso, « et ex delicto injustae damnificationis ». Nec aliud habet.

5) Bañez et Villalobos a Salmant. citantur utique pro sententia, quae docet vel matrimonium ineundum, vel damnum resarciendum esse; sed Bañez in 2^a 2^a, qu. 62, art. 2, dub. 7, concl. 2; Villalobos, part. 2, tr. 11, diff. 30, n. 9, nihil aliud habent, nisi defloratorem teneri ad resarcienda omnia sint.

650. — a) Omnes auctores hic a Sanchez allegantur, non pro casu de quo disputat

Probabilius tenetur ad matrimonium.

Objectio ni respondetur.

Multo magis, si fite promisit.

Si violavit consanguineam cum pacto dispensationem petendi.

Si dispensari non solet, tenetur solum ad damna.

Etsi dispensari solet, promissio invalida, juxta alios.

Etiamsi virgo sit conscia voti.

Etsi nequeat damnum resarcire, tenetur ad matrimonium.

ment omnes, qui excusant in casu praecedenti ab obligatione ducendi, stupratorem habentem votum castitatis; idque fortius dicunt in hoc casu, ubi adest impedimentum non solum impediens, sed etiam dirimens. Ratio: tum quia haec conditio rejicitur a contractu matrimonii, tamquam impossibilis; ea enim quae a voluntate principis pendent impossibilia dicuntur¹. Tum quia impediti ad matrimonium, sicut sunt inhabiles ad contrahendum, ita ad promittendum. Et pro hac opinione Diana² adducit plures decisiones Rotae Romanae. — Alii tamen communius et verius docent talem promissionem satis obligare³. Ita Lugo⁴, Laymann⁵; Sporer⁶ cum Palao, Coninck et Dicastillo; Salmant.⁶ cum Pontio, Bonacina, Rebello et Ledesma; Sanchez⁷ cum Molina⁸, Covarruvias, Lopez⁹, Gomez¹⁰; Holzmann⁸ cum aliis communiter, ut asserit. Ratio: tum quia matrimonium promissum sub

tali pacto revera est possibile; id enim quod princeps concedere solet minime impossibile reputatur¹¹. Tum quia omnis contractus, licet pro tempore impedimenti non sit validus, potest tamen esse validus respectu ad tempus quo impedimentum aufertur; actus enim factus tempore inhabili valet juxta jurisperitorum axioma, pro tempore habili ad quod refertur. Et sic respondetur rationibus oppositis. — Hinc stuprator eo casu bene tenetur ad dispensationem impetrandam, et deinde ad matrimonium contrahendum.

II°. Secundus casus est, si promissio matrimonii est absoluta, nulla facta mentione dispensationis¹².

Tunc, dicit Sanchez⁹ cum Covarruvias, Navarro, Gutierrez, Ledesma, Lopez, etc., promissionem esse omnino nullam, utpote de re bonis moribus adversa, ex l. *Si stipuler 35, ff. de verb. oblig.* — Sed verius adhuc puto cum Lugo¹⁰, Croix¹¹,

n. 1. - Bonac., de Matr., qu. 1, punct. 7, n. 10. - Rebel., part. 2, lib. 2, qu. 10, num. 46. - Petr. Ledesm., de Matr., qu. 47, art. 5, de condition. honest., dub. 2, concl. 3. — ¹ De Matr., lib. 5, disp. 5, n. 12 et 13. - Covar., de Matr., part. 2, cap. 3, in princ., n. 8. — ² De Matr., n. 191. — ³ Loc. cit., n. 26. - Covar., de Matr., part. 2, cap. 3, in princ., n. 7. - Navar., Consil. 5, n. 1, de consanguinitate. - Gutier., Canon. quaest., lib. 1, cap. 22, num. 17. - Petr. Ledesm., de Matr., qu. 47, art. 5, v. l., dub. 2, ad 3 et 4. - Ludov. Lopez, Instr. nov., part. 2, de Matr., cap. 42, ad 3. — ¹⁰ Disp. 12, num. 54. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 321.

Si non fit mentio dispensationis.

promissio matrimonii invalida, juxta alios.

Verius valida, si promittens novit impedimentum.

Ficte promittens cum pacto impetrandi dispensationem,

ad nihil tenetur, si fictio adverti potuit.

Secus, tenetur ad matrimonium.

Respondeo: 1°. Si ipse culpabiliter non adverterit, tenetur pariter ad matrimonium; quia jam fraudulenter egit. — 2°. Si vero inculpabiliter, tunc dico quod quando dispensatio non potest obtineri sine gravi incommodo, non tenetur ad matrimonium, quia ad hoc praecise non se obligavit, stante ignorantia inculpabili impedimenti. Sed bene tenetur ad damnum compensandum, ratione deflorationis extortae; et si non possit damnum compensare, adhuc tenetur ad matrimonium, prout tenetur quisque injustus deflorator. Ita Lugo⁴ et Tamburinius¹. — Quando autem dispensatio facile impetrari potest et sine gravi incommodo, tunc dico omnino teneri virum ad matrimonium; eo quod qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media ordinaria quae de facili adhibere potest (ut diximus mox supra n. 649, v. *Sed dices*, in praecedenti Quaestione, de eo qui habens votum castitatis, virgine violavit sub vera promissione matrimonii). Deflorator enim, ficte promittens matrimonium, tenetur ad illud ratione fraudis, eodem modo ac si vere promississet, ut pluries repetivimus.

Culpabiliter non advertens impedimentum, tenetur. Inculpabiliter non advertens, quandoque excusatur.

Quandoque tenetur ad matrimonium.

Tamburinio¹; cum Molina⁸, Tabiena^h), Armilla^h), apud Sanchez² (qui vocat probabile), promissionem esse validam, si impedimentum promittenti jam notum fuerit¹. Ratio, quia conditio illa de dispensatione impetranda, semper in tali promissione subintelligitur tacite apposta: prout si religiosus promittit aliquid dare, valet promissio, quia subintelligitur conditio apposta de licentia praelati. Ideo in tali casu vir etiam tenetur ad procurandam dispensationem et ad matrimonium, cum taciti et expressi eadem sit ratio.

Major difficultas est, quando stuprator ficte promissit matrimonium cum pacto impetrandi dispensationem. — Hic recte distinguunt idem Lugo³ et Tamburinius⁴: Quod si mulier prudenter advertere potuit fictionem promissionis, vir ad nihil tenetur; quia tunc ipsa sponte decipi voluit. Secus, si mulier non potuit advertere; quia tunc deflorator ratione fraudis tenetur ad matrimonium, et consequenter ad dispensationem impetrandam¹.

At quid, si deflorator ficte, sed absolute conjugium promiserit consanguineae, non advertens ad impedimentum?

¹ Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, n. 87. — ² De Matr., lib. 5,

disp. 5, n. 25. — ³ Disp. 12, n. 55. — ⁴ Loc. cit., n. 37.

^g) Molina, de Primogeniis, lib. 2, cap. 13, n. 7, de casu simili loquitur, et asserit idem esse sive conditio haec: si Papa dispensaverit, adjecta sit, sive ommissa.

^h) Tabiena, v. Sponsalia, n. 9, qu. 8, asserit promissionem validam esse, si juramentum de contrahendo accesserit; nec loquitur de defloratione. — Armilla, v. Sponsalia, n. 11, idem tenet quod Tabiena, et subdit: « Si autem nesciebant requiri dispensationem, et si scivissent, non se obligassent, non tenentur ». Quae omnia notantur a Sanchez.

ⁱ) Lugo dicit: « Si impedimentum notum ipsis erat ». Croix vero: « Si... utriusque fuerit notum ». — Tamburinius autem non requirit ut impedimentum ipsis sit notum, sed tantum ut sit dispensabile.

^j) « Vel certe (ut addit Tamburinius), si ficte promissit, resarciat damnus ».

^k) Lugo, disp. 12, n. 55, paulo aliter casum proponit et solvit: « Si... verba, inquit, non significabant talem conditionem [dispensationis] in iis circumstantiis, nec vir habuerit talem animum, nec femina in eo sensu illa intellexit, nec cogitavit de impedimento, distinguendum rursus videtur: nam si vir inculpabiliter usus est eo modo promittendi,

non videtur incurrere obligationem restituendi, cum non fuerit causa injusta damni per vim vel fraudem. Si vero culpabiliter usus est illo modo promittendi, ut femina deciperetur, quae non advertat ad impedimentum consanguinitatis, nec ipse habuit animum promittendi sub conditione dispensationis, nec eam procurandi; tunc non tenebitur determinate eam ducere nec dispensationem procurare, quia id nec interius promissit, nec exterius significavit: credo tamen quod tenebitur alio modo resarcire damna illata, quia per fraudem injuste obtinuit copulam, atque adeo involuntarie ».

^l) « Non obligabitur... ait Tamburinius loc. cit., n. 37, quando ipse stuprator inculpabiliter ad eam necessitatem petendi dispensationem non advertit, vel impedimentum ei incognitum erat, et ex alia parte ejus verba non significabant promissionem de dispensatione petenda; tunc enim... abest vis vel fraus stupratoris. At si significabant, licet ipse non adverterit, tamen cum reipsa dederit causam deceptioni, obligabitur saltem damna puellae resarcire, si non matrimonio, quod non promississet, certe subsidio dotis, quo resarciatur deceptio ».

S. Alphonsus, sed pro sententia quae negat in generali valere sponsalia sub conditione: si Papa dispensaverit; quod quidem tenent auctores allegati, Praeposito excepto, qui anceps remanet. — Sanchez deinde, n. 7, addit hanc sententiam valere etiam, quando virgo sub spe dispensationis deflorata fuerit; at ex allegatis, solum Henriquez citat, qui satis perspicue id significat loc. cit.

^b) Hic pariter auctores citati (praeter Lugo, qui de hoc nostro quaesito disputat) tractant in generali de sponsaliis initis sub conditione: si Papa dispensaverit; quae quidem valere affirmant.

^c) Ludovicus de Molina, de Primogeniis, lib. 2, cap. 13, n. 8 et seqq.; Antonius Gomez, Ad leges Tauri 9, n. 18, i. f., adducuntur a Sanchez, non quidem pro ipsa sententia, sed pro ratione eam confirmante: impossibile scilicet non censi conditionem, quae pendet a principis voluntate, si id princeps concedere solet.

^d) Gregorius Lopez, part. 4, tit. 4, l. 3, v. Casar, hanc opinionem supponere videtur, ut recte dicit Sanchez; negat enim in

hoc casu exigere novum consensum, adveniente conditione et data voluntatis perseverantia.

— Sed idem Sanchez citat etiam Ludovicum Lopez, quasi hic auctor expresse eam teneat in *Instruct. nov., part. 2, de Matrim., cap. 42, ad 2 argum.*, sed perperam; nam Lopez aperte et diserte contrariam sententiam tuetur.

^e) L. Cum servus legatus, § 7 Constat, ff. de legat. et fideicom., loquitur de bonis principis, quae negat posse legari: « Quoniam commercium eorum nisi jussu principis non est: cum distrahi non soleant ». — Et haec quidem verba commentatur Sanchez, dicens, loc. cit., n. 12, id quod pendet a voluntate principis reputari impossibile, quando princeps id concedere non solet; secus, quando solet.

^f) Sanchez silet de defloratione, et quaerit solum « an valeat promissio matrimonii inter impeditos, non expressa ea conditione: si Pontifex dispensaverit ». Cui quaesito respondet negative, et auctores citat. Navarrus tamen, loc. cit., supponit deflorationem adfuisse.

ARTICULUS V.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO ADULTERIO.

651. *Ad quid tenentur adulteri.* — 652. *Ad quid tenetur adultera.* — 653. *An teneatur manifestare, prolem non esse legitimam.* — 654. *An tunc spurius teneatur credere matri.* — 655. *Ad quid tenetur adulter.* — 656. *An teneantur adulteri reficere expensas hospitalibus pro exposita prole.* — 657. *Ad quid tenetur adulter, si dubium sit an proles sit mariti.* — 658. *Quid, si dubium sit inter duos adulteros.* — 659. *Ad quid tenetur adulter, si ipse non fuerit causa suppositionis.* —

Uterque adulter tenetur damna reparare.

651. - « Resp. Cum ex adulterio damni ficari possint conjux alter et proles legitima circa sustentationem, haereditatem, etc.: patet quod uterque adulterans, nata eis prole, debeant, cum id damnum causent, eatenus restituere, quatenus possunt sine detrimento altioris boni et causatione majoris mali. — Est communis. Vide Laymann¹ ».

652. - « Unde resolves:

« 1°. Quod attinet ad ipsam adulteram, ordinarie non tenetur prodere quod proles ejus spuria sit. Nam, et viro suo trinitiam, et sui odium, et discordias domesticas crearet, ac famam suam prodigeret; quibus damna fortunae merito cedunt. Accedit, quod proles matri non teneatur credere se esse illegitimam. — Filiucci².

« 2°. Debet tamen, si potest, aliis indistriis damnum compensare: v. gr. 1° diligentius administrando rem familiarem; 2° de cultu corporis detrahendo; 3° si habet bona propria, plus legitimis quam spurio relinquendo; 4° eum inducendo,

« ut, relicta haereditate vel ejus parte, amplectatur statum ecclesiasticum vel religiosum, si idoneus sit; etc. — Trullench³ ».

653. - Quaeritur 1°. *An adultera teneatur se prodere, si sciat prolem non esse legitimam*, ad evitandum detrimentum mariti et filiorum legitimorum?

Affirmant Adrianus^{a)}, Paludanus^{b)}, etc., apud Croix⁴. — Sed negant Sotus^{c)}, Major^{c)} et alii: nisi ingens sit damnum, nempe regni, principatus et similis. — Alii vero, ut Cajetanus, Lessius^{d)}, Scotus, Vasquez, Medina, Richardus^{d)}, etc., apud Lugo⁵, negant ullo casu teneri matrem se infamare. Et probant ex cap. *Officii 9, de poen. et rem.*, ubi dicitur: *Mulieri quae, ignorante marito, de adulterio prolem suscepit, quamvis id viro suo timeat confiteri, non est poenitentia deneganda.*

Ultima tamen sententia vera et satis communis: quam omnino sequendam putato, et tenent Lugo⁶ cum Soto, Covarruvias, Molina, Toletus, Valentia, Turriano, etc.; Croix⁷; Roncaglia^{e)} cum Azor^{e)},

Opiniones de obligatione se prodendi.

Adultera, quandoque libera ab ista obligatione.

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 14, num. 1 et 2. — ² Tr. 32, num. 225. — ³ Lib. 7, cap. 9, dub. 5, num. 3. — ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 332. — *Cajetan.*, Sum., v. *Adulterium*; et Opusc. tom. 1, tr. 31, resp. 14, qu. 2. — *Scotus*, in 4, dist. 15, qu. 2, v. *Ad illud de adultera*. (n. 39.) — *Vasq.*, Opusc. de Testam., cap. 5, § 1, num. 9. — *Juan. Medina*, Cod. de Restitut., qu. 3, caus. 4. — ⁵ De Just. et Jure,

disp. 13, n. 45. — ⁶ Loc. cit., num. 45. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, v. *Dubium autem inter doctores*. — *Covar.*, in cap. *Peccatum*, part. 1, in princ., n. 8. — *Molina*, tr. 3, disp. 102, n. 12 et 13. — *Tolet.*, lib. 5, cap. 11, n. 3. — *Valent.*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 5, qu. 6, punct. 7, caus. 5, v. *Est autem apud doctores*. — *Turrian.*, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 30, dub. 3, n. 23. — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 332.

653. - a) Adrianus, in 4, de Restit., § *Quoad iur.*, ad 5, et § *Sed restant duo dubia*, utique affirmat, modo tamen probare possit et credatur ei.

b) Paludanus, in 4, dist. 27, qu. 2, art. 1, concl. 3, (n. 6), affirmat adulteram teneri se prodere filio, non autem marito.

c) Sotus minus recte a Croix citatur; potius enim tenet tertiam sententiam (ubi de solius famae dispendio agitur). — Major prorsus perperam ab eodem Croix allegatur; nam,

in 4, dist. 15, qu. 17, asserit adulteram teneri se prodere, ubi sola infamia timetur; secus vero, si periculum vitae timeatur.

d) Lessius male citatur a Lugo pro sententia prorsus negativa; nam Lessius, ut recte notat S. Alphonsus, potius adhaeret tertiae sententiae. — Richardus, a Lugo ex Molina allatus, id non habet.

e) Roncaglia, tr. 13, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 4, resp. 2, negat adulteram ordinarie teneri ad se prodendum; ibique citat auctores;

Filliuccio^{e)}, Diana^{e)} et Tamburinio; Sporer¹, Elbel², Laymann³. Et huic se adjungit Lessius⁴. — Haec sententia distinguit: Si damnus famae multum praeponderet damno mariti et filiorum legitimorum, tunc non tenetur mater illud subire; secus vero, si infamia non sit tanta.

Quando tenetur se prodere.

Hinc infertur, matrem teneri se prodere:

1°. Si ipsa sit perditae famae, ut Laymann, Roncaglia, Lugo, Croix, etc. Bene tamen advertunt Lugo⁵ et Elbel⁶ non sufficere quamlibet suspicionem de adulterio, sed requiri ut alii vulgo de ea male sentiant. — Idem autem quod de femina malae famae dictum est, dicunt Lugo et Lessius de femina vili: modo (addit Lugo) sit adeo abjecta, ut non esset longemagis aestimabilis fama sua, quam damnum aliis inferendum.

2°. Si alloquin timeatur publicum damnum: nempe, si spurius sit perditis moribus imbutus, et succedere debeat regno vel principatui; — ut Roncaglia, et Laymann cum Lessio.

3°. Si mater se manifestando filio spurio, verosimiliter speraret filium crediturum, bonisque cessurum; nec timeretur ulterior magna infamia aut vexatio matris: ut docent Lugo⁷, Roncaglia cum S. Antonino^{f)} et Lessio, Croix⁸, Holzmann, Sporer, Tamburinius⁹. — Idem dicendum videtur, si mater posset damnum vitare, se manifestando soli marito. Sed bene ajunt Lugo et Sporer, raro ad hoc teneri

uxorem, eo quod raro ex tali manifestatione ipsa non sit subitura magnam vexationem: et hoc satis indicare videtur textus in cap. *Officii*, supra relatus.

Objectio.

Sed dices, nec teneri matrem se prodere apud filium: quia justitia commutativa non obligat ad reparanda damna bonorum cum detrimento famae; quae est superioris ordinis. Et ideo, ex communiore et probabiliori sententia (ut dictum est n. 627), non tenetur detractor, qui non potest aliter famam restituere, eam cum pecunia compensare. — Ex altera vice, non videtur posse dici mater modicam infamiam pati se prodendo apud filium: cum communis doceant DD. cum Lugo¹⁰, et Salmant.¹¹, Soto, Bañez, Prado, Rebello, Villalobos, Tapia, etc., quod infamatio apud unum vel alterum virum adhuc sit gravis ponderis.

Respondetur.

Sed respondetur: Aliud est teneri ad compensandam famam cum facultatibus: aliud, teneri suam famam prodere ad damnum illatum reparandum. — Non enim tenetur, qui alterum infamavit, pecunia famam compensare; quia fama nulla pecunia reparari potest. At cum quis damnum bonorum alteri intulit, tenetur quidem cum damno aequali ac etiam aliquantulum majori illud resarcire, quando per manifestationem facti, quamvis cum infamatione manifestantis, damnum reparatur. In eo solo casu posset is excusari, quo certum esset quod, ad damnum resarciendum, longe majus detrimentum, ut diximus, in-

Tambur., Decal., lib. 7, cap. 3, § 4, n. 15. — ¹ Part. 4, cap. 2, n. 564 et seqq. — ² De Matrim., n. 457 et 458. — ³ Lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 14, num. 1, v. f. — ⁴ Cap. 10, n. 57. — *Laym.*, loc. cit. — *Roncaglia*, tr. 13, qu. 3, de Restitut., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — *Lugo*, disp. 13, n. 57. — *Croix*, lib. 3, part. 2, n. 332. — ⁵ Loc. cit., n. 57. — ⁶ Loc. cit., n. 458. — *Lugo*, loc. cit., n. 57. — *Less.*, cap. 10, n. 57. — *Roncaglia*, tr. 13, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — *Laym.*, lib. 3, sect. 5, tr. 3, part. 3, cap. 14, n. 1, i. f. — *Less.*, cap. 10, n. 54. — ⁷ Disp. 13, n. 60. —

Roncaglia, loc. cit., resp. 2. — *Less.*, cap. 10, num. 58. — ⁸ Lib. 3, part. 2, num. 338. — *Holm.*, de Praec. decal., n. 656. — *Sporer*, part. 4, cap. 2, n. 566. — ⁹ Decal., lib. 7, cap. 3, § 4, num. 15. — *Lugo*, loc. cit., n. 60. — *Sporer*, loc. cit. — ¹⁰ Disp. 14, n. 52. — ¹¹ Tr. 13, cap. 4, n. 48. — *Sotus*, de Just. et Jure, lib. 5, qu. 10, art. 2, post concl. 4. — *Bañez*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 73, art. 2, dub. 1, concl. 1. — *Prado*, cap. 25, qu. 2, n. 8. — *Rebell.*, part. 1, lib. 4, qu. 3, n. 4. — *Villal.*, part. 2, tr. 11, diff. 36, n. 8. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 14, art. 4, n. 3.

et re vera, Azor, part. 3, lib. 5, cap. 6, qu. 2, v. *Altera difficultas*; Filiucci², tract. 32, n. 225; Diana, part. 11, tr. 6, resol. 55, (Coord., tom. 2, tr. 6, resol. 234) negant adulteram teneri ad damnum reparandum, cum periculo famam amittendi. Quam sententiam Roncaglia pluribus limitationibus ita coarctat, ut plane tertiam sententiam, (quae ipsi a S. Alphonso tribuitur) amplecti censeatur.

f) S. Antoninus, part. 2, tit. 2, cap. 7, § 4, v. *Sed numquid*: Si filius, inquit, « crederet, non autem probabile est, quod propter hoc dimitteret dictam haereditatem...; nec hoc mater praesumere potest, nisi antea multum fuisset experta de bona voluntate filii sui; non ergo debet se exponere certo periculo diffamationis apud filium propter incertam correctionem illius ».

currere deberet. — In casu autem nostro, non est certum quod mater, se manifestando apud solum filium, gravem patiat infamiam: dum satis probabilis est sententia, quod revelatio criminis apud unum vel alterum virum cordatum non sit gravis infamatio; juxta dicenda n. 973, v. *Sed opposita*; et in praesenti casu id dicunt Lugo et Sporer. ¹ — Cum ergo, ex una parte, mater sit certe obstricta ad damnum viro et aliis filiis reparandum; et ex altera, non sit certa excusatio, quia certum non est quod ipsa, revelando suum crimen filio, tale longe majus damnum incurrat quod sufficiat ad eam excusandam: ideo possidet obligatio restitutionis, et proinde tenetur mater se prodere. Immo hoc puto dicendum, non solum si mater spem moraliter certam concipiat praecavendi damnum, ut asserunt Lessius, Roncaglia et Concina; sed etiam si habeat spem tantum verisimilem, ut dicunt Sporer, Lugo et Holzmann ex eadem ratione, quia in dubio semper possidet obligatio matris. Secus, si nulla esset spes aut valde exigua. — Hinc ajunt Tamburinius ², et Elbel ³ cum Babenstuber, in praxi raro teneri matrem se manifestare marito aut filio; quia raro fieri potest quod ex tali manifestatione non sit subitura ingentia damna: et contra, raro continget quod filius credat, et teneatur credere matri, ut mox infra videbimus in sequenti Quaestione.

654. — Quaeritur 2°. *An eo casu teneatur spurius credere matri?*

Affirmant Pater Concina ⁴, Tamburinius ⁵; et Hostiensis, Panormitanus ^{a)}, Me-

Lugo, disp. 13, n. 60. — ¹ Part. 4, cap. 2, n. 566. — Less., cap. 10, n. 58. — Roncaglia, tr. 13, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — Concina, dissert. 3, de Restit. in part., cap. 3, n. 9. — Sporer, loc. cit. — Lugo, loc. cit. — Holm., de Praec. decal., n. 656. — ² Decal., lib. 7, cap. 3, § 4, n. 16. — ³ De Matr., n. 460. — Babenst., Ethic., tr. 7, disp. 5, art. 3, n. 43. — ⁴ Loc. cit., cap. 3, n. 10. — ⁵ Decal., lib. 7, cap. 3, § 4, num. 10. — Hostiens., in cap. *Per tuas*, de probation., num. 2; et in cap. *Transmissione*, qui filii sunt legitimi, num. 2. — Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 3, caus. 4, dub. — Vasq., de Testament., cap. 5, § 1, n. 21. — ⁶ Disp. 13, n. 61. — Turrian., in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 30, dub. 3, num. 28. — ⁷ Lib. 3, part. 2, num. 334. — ⁸ Disp. 13,

dina, Adrianus ^{b)} et Vasquez, apud Lugo ⁶, si mater sit fide dignissima spectatis circumstantiis, nempe amore in filium et sua praesenti probitate: puta, si tunc poenitentem vitam ducat, Sacramenta frequentet etc.; aut si sit in articulo mortis, et suum dictum juramento confirmet; — ut dicunt Toletus ^{c)} et Turrianus, apud Croix ⁷.

Sed communissime et probabilis filius non tenetur credere matri, etiamsi juramento id asserat. Ita Lugo ⁸, Salmant. ⁹ cum Trullench, Dicastillo, Villalobos, etc.; Holzmann ¹⁰ (cum communi, ut asserit); Lessius ¹¹; Laymann ¹² cum Abbate, Richardo, Sà, etc.; Roncaglia ¹³ cum Azor, Filliuccio, Diana, etc.; Sporer ¹⁴, Croix ¹⁵. Id probatur 1° quia filius est in possessione legitimitatis, cui cedere non tenetur, nisi convincatur quod sit adulterinus vel illegitimus, ut habetur ex l. *Filium*, ff. de his qui sui, etc. Vide Lugo ¹⁶. Probatur 2° quia nemo tenetur credere uni testi, etsi probatissimo; ut patet ex cap. *Relatum, de testam.*, ubi dicitur etiam quoad legata pia requiri saltem duos testes: *Tribus aut duobus legitimis testibus requisitis; quoniam scriptum est* (Deut. xix, 15): *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum*. Et ex cap. *Licet, de testib. et attest.*, ubi: *Licet quaedam sint causae, quae plures quam duos exigant testes: nulla est tamen causa, quae unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur*. Hoc enim dicunt Laymann et Holzmann, quod fuit necessarium pro communi bono, ad fraudes avertendas. — Secus tamen dicen-

n. 62. — ⁹ Tr. 13, cap. 3, n. 39. — Trull., lib. 7, cap. 9, dub. 6, n. 1 et 2. — Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 11, n. 196. — Villal., part. 2, tr. 11, diff. 34, n. 9. — ¹⁰ De Praec. decal., n. 657. — ¹¹ Cap. 10, n. 51. — ¹² Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 14, n. 1. — Abb. Panorm., in cap. *Per tuas*, de probat., n. 4; et in cap. *Transmissione*, qui filii sunt legitimi, num. 3 et 4. — Richard., de Mediavil., in 4, dist. 15, art. 5, qu. 4, ad 9. — Sà, v. *Adulterium*, num. 3. — ¹³ Tr. 13, qu. 3, de Restit., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — Azor, part. 3, lib. 5, cap. 6, qu. 4. — Fill., tr. 32, n. 225. — Diana, part. 11, tr. 6, resol. 55. (Coord., tom. 2, tr. 6, resol. 234). — ¹⁴ Part. 4, cap. 2, n. 555. — ¹⁵ Lib. 3, part. 2, n. 334. — ¹⁶ Disp. 13, n. 16. — Laym., loc. cit., n. 1. — Holm., de Praec. decal., n. 657, v. f.

654. — a) Abbas Panormitanus citatur quidem a Lugo (ex Molina tamen) ut asserit S. Alphonsus; sed contrarium omnino significat, in cap. *Per tuas*, n. 4; et in cap. *Transmissione*, n. 3 et 4.

b) Adrianus, in 4, de Restit., § Sed tamen duo dubia, ad 2, pariter male allegatur a Lugo (ex Vasquez).

c) Toletus videtur citari a Croix ex Turriano; sed re vera Toletus, lib. 5, cap. 11, n. 4,

Juxta alios, filius tenetur credere quandoque credere matri.

Probabilis non tenetur credere nec juranti.

Ipse adulter pater spurii.

Tenetur restituere omnia damna.

Quid, si mater lactare nequeat.

dum, ut bene ajunt Lugo ¹, Holzmann ², Roncaglia ³, Sporer ⁴, Lessius ⁵, Salmant. ⁶, Croix ⁷, si adsint indicia ita vehementia, ut filius etiam in foro externo tamquam spurius condemnaretur ^{a)}: prout, si mater clare ostenderit impotentiam vel absentiam mariti tempore procreationis. Tunc enim tenetur ille ut spurium se habere; quia quisque tenetur se conformare in conscientia foro externo, ubi forum non nititur falsa praesumptione.

655. — « 3°. Quod attinet ad ipsum adulterum, spurii patrem, etiam ipse saepe excusatur vel in toto, vel ex parte: — « sive quia damnum ab adultera compensatum fuit, vel compensandum creditur; « sive quia » [huic] « restitutio non potest fieri sine periculo vitae, dispendio famae, « turbatione et discordiis familiarum; sive « quia non est certus filium esse suum. « — Vide Lessium ⁸, Bonacina ⁹, Trullench ¹⁰ ».

Caeterum, adulter tenetur restituere omnia damna: scilicet haereditatem relicta a viro adulterinae proli, et alimenta ab eo data puero a tertio aetatis anno: nam usque ad tertium annum, mater tenetur eum lactare. Dixi *lactare*; nam ad alias expensas tenetur pater. — Si vero mater non possit lactare, non ipsa, sed adulter tenetur subire expensas ad lactandum; ut dicunt Salmant. ^{a)} cum communi. Nisi pater sit impotens, quia tunc tenetur mater.

¹ Disp. 13, n. 62. — ² De Praec. decal., n. 657, i. f. — ³ Tr. 13, qu. 3, de Rest., cap. 2, qu. 4, resp. 2. — ⁴ Part. 4, cap. 2, n. 555. — ⁵ Cap. 10, n. 52. — ⁶ Tr. 13, cap. 3, n. 39. — ⁷ Lib. 3, part. 2, n. 334. — ⁸ Cap. 10, n. 40. — ⁹ De Matr., qu. 4, punct. 15, n. 8 et seqq. — ¹⁰ Lib. 7, cap. 9, dub. 7. — ¹¹ Tr. 13, cap. 3, n. 28. — Molina, tr. 3, disp. 103, n. 4. — Sanch., Consil., lib. 1, cap. 5, dub. 4, n. 17. — ¹² De Matr.,

negat dumtaxat filium teneri credere matri; subdit tamen aliquem auctorem idipsum negare, etsi uterque parens affirmet, « nisi testimonia aut indicia sufficientia adducant ».

a) Hanc eandem limitationem suae opinionis apponunt Trullench, Richardus, Laymann, Azor et Diana, locis citatis.

655. — a) Salmant., tr. 24, de 4° Praec. decal., n. 34, asserunt matrem lac solum debere filio, « etsi spurio », usque ad triennium. Quae vero hic adduntur, ipsi Salmant. dicunt de patre in generali, non vero de adultero.

656. — a) Lessius affirmat quidem adulterum divitem teneri ad restitutionem; sed lo-

656. — Quaeritur 1°. *An, si adulteri sint divites, et exponant prolem hospitalibus, teneantur reficere illis expensas factas pro nutrienda prole.*

Affirmat prima sententia, quam Salmant. ¹¹ communem vocant cum Molina, Lessio ^{a)}, Sanchez, etc.; item Elbel ¹², Sporer ¹³, Lugo ¹⁴, etc. — Ratio, quia haec pia opera unice pro pauperibus sunt instituta.

Negat vero secunda sententia, quam tenent Henriquez, Dicastillius, Rodericus de Acunha ^{b)}, apud Salmant. ¹⁵; Renzi ¹⁶. Et probabilem vocant Salmant. ¹⁷, Eibel ¹⁸, Sporer ¹⁹ et Croix ²⁰. Eademque sententiam docet Laymann ²¹, si hospitale sit opulentum; secus, si pauper. — Sed univere praefatam sententiam ego puto probabilior. Ratio, quia hujusmodi hospitalia non solum sunt instituta ad subveniendum pauperibus; sed etiam divitibus in infamiae periculo, in quo ipsi solent vel procurare abortum vel prolem necare ne infamentur; et huic malo intendunt hospitalia occurrere. Imo dico ista potius quam pro pauperibus, erecta esse pro pueris spurii, ad eos liberandos a discrimine mortis aeternae et temporalis: quam facile subirent ob infamiae timorem, si adulteri ex proprio eos alere deberent.

657. — Quaeritur 2°. *Ad quid teneatur adulter, si dubium sit an proles sit sua vel mariti?*

Laymann ²², licet contrarium putet probabile, probabilis tamen esse dicit, teneri

n. 461. — ¹² Part. 4, cap. 2, n. 588. — ¹³ Disp. 15, n. 5. — Henriquez, lib. 11, cap. 19, num. 3, lit. s, in com. — Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 11, num. 171. — ¹⁴ Tr. 13, cap. 3, n. 29. — ¹⁵ De 6° Praec., cap. 4, qu. 8. — ¹⁶ Loc. cit., n. 29. — ¹⁷ De Matrim., n. 461. — ¹⁸ Part. 4, cap. 2, n. 538. — ¹⁹ Lib. 3, part. 2, n. 159. — ²⁰ Lib. 3, tr. 3, part. 3, cap. 14, n. 4. — ²¹ Loc. cit., n. 3.

quitur de gratitudine et decencia, non autem de rigore justitiae: « Teneretur tamen (ita ille cap. 19, n. 69), tunc parens hospitali illi compensare sumptus, etsi non ex rigore justitiae (nisi forte pro solis pauperibus sit institutum), tamen ex decencia et gratitudine ».

b) Rodericus de Acunha, in 1^a part. decreti Grat., dist. 87, cap. 9, n. 13, dicit quidem primo verius videri parentes divites non teneri expensas compensare; sed in fine subdit: « Sed forsitan dici potest tres classes hominum esse distinguendas. In tertia alii divites in re, impediti tamen propter metum vel aliam causam, filios alere nequeunt. Et hos teneri ad

Adulter dives, exponens prolem hospitali, tenetur de expensis, juxta alios.

Probabilis non tenetur.

In praxi raro tenetur mater se manifestare.

Adulter dubius an proles sit sua excusatur a restitutione.

ad damnum pro rata dubii. — Communis vero est contraria sententia, quae excusat ab omni restitutione adulterum: modo non sit certus prolem esse suam. Ratio: tum quia possidet matrimonium, et filius legitimus reputatur, nisi constet oppositum; tum quia melior est conditio adulteri possidentis bona sua, de quibus non tenetur se spoliare pro obligatione dubia. Ita Continuator Tournely ^{a)}; Elbel ¹ cum Soto, Navarro, Sporer; Salmant. ² cum Lessio, Palao, Sanchez ^{b)}, Dicastillo, Trullench et aliis. Et est commune apud Croix ³, cum Lugo ⁴, Azor, Covarruvias, etc.

Item probabilius, si dubium sit inter duos adulteros.

658. — Et ob eandem rationem, idem tenent valere, si dubium sit inter duos adulteros, cujus sit proles. Ita Sanchez ^{a)}, Zaccaria ⁵ cum Gobat ^{b)}, Lessio ^{c)}, Filiuccio ^{d)} et Bonacina ^{a)}; ac Salmant. ⁶ cum Soto, Trullench, Lopez, etc. (contra Dicastillum, Molina ^{e)} et alios). — Quae utique sententia, spectata ratione et absolute loquendo, probabilior est. Nemo enim tenetur ad damnum, nisi certo moraliter constet, ipsum fuisse causam damni; ut probavimus supra *ex num. 562*, cum D. Thoma ⁷.

¹ De Matrim., n. 443. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, ad 2. — Navar., Man., cap. 16, n. 49. — Sporer, part. 4, cap. 2, n. 544. — Tr. 13, cap. 3, n. 30. — Less., cap. 10, dub. 6, num. 40. — Palao, tr. 1, disp. 3, punct. 5, n. 8. — Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 11, n. 155. — Trull., lib. 7, cap. 9, dub. 7, n. 5. — Lib. 3, part. 2, n. 335. — ⁴ Disp. 13, n. 17. — Azor, part. 3, lib. 5, cap. 6, qu. 8. — Covar., de Matrim., part. 2, cap. 8, § 3, n. 10. — ⁵ Is est Croix, edit. Zaccaria, lib. 3, part. 1, n. 704. — ⁶ Tr. 13, cap. 3, n. 82. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2,

restitutionem hospitalibus faciendam dicendum videtur ».

657. — ^{a)} Continuator Tournely, de Restit. in part., cap. 3, art. 2, sect. 9, qu. 2, non hanc, sed Laymanni sententiam tuetur.

^{b)} Sanchez male affertur a Salmant.; loco enim citato a Salmanticensibus, id est Consil., lib. 4, cap. 3, dub. 1, n. 3, de hoc casu non loquitur.

658. — ^{a)} Sanchez non recte huc adducitur; nam casum istum *loc. cit.*, praetermittit, quamvis citetur non solum a S. Alphonso, sed etiam a Salmant.

^{b)} Gobat, Quinar., tr. 5, cap. 28, n. 42, non quidem de adulteris loquitur, sed de casu huic prorsus simili, scilicet de duobus qui cum muliere soluta rem habuerunt. Nec Croix sermonem facit de duobus adulteris.

^{c)} Lessius, cap. 10, n. 40; Filiuccius, tr. 32, n. 223, negant in generali adulterum

Nec obstat dicere cum Roncaglia quod possidet obligatio adulterorum ex actione injusta ab eis posita. — Nam respondetur quod ad obligationem restituendi, ex una parte non sufficit actio injuriosa, sed insuper requiritur damnum ex actione certe secutum: ut docuit idem S. Thomas, cujus verba retulimus *n. 561*. Ex altera, ut quis teneatur ad restitutionem, non sufficit, posuisse actionem aptam ad damnum causandum; sed requiritur ut actu moraliter certo illud intulerit. Non semper autem adulterium est causa prolis: sicut non semper consilium est causa damni, juxta D. Thomam, cujus textum vide dicto *n. 562*. Per accidens vero est, ut prolem nullus alere teneatur, cum incertus sit pater.

Hanc sententiam Croix ⁸ (loquens de spurio nato ex muliere soluta) vocat probabilem cum Gobat, Lessio et Filiuccio (contra Bardi); et communem asserit Lugo ^{f)}.

Attamen ipse Croix ⁹ cum Lugo ^{f)}, loquens de prole adulterina, absolute dicit cum Illsung, adulteros teneri ad alimenta pro rata dubii. Quia, licet nemo teneatur ad damnum, in dubio an ab ipso sit illa-

ad 2. — Trull., lib. 7, cap. 9, dub. 7, n. 5. — Ludov. Lopez, Instruct. conc., part. 1, cap. 90, § Quibus autem casibus; cfr. § At in dubio. — Dicast., de Restit., disp. 7, dub. 11, num. 161. — ² 2^a 2^a, qu. 62, art. 7. — Roncaglia, tr. 13, qu. 3, cap. 2, qu. 3, resp. 3. — S. Thom., Opusc. 73, cap. 20. — S. Thom., 2^a 2^a, qu. 62, art. 7. — Lib. 3, part. 1, n. 704. — Gobat, Quinar., tr. 5, cap. 28, n. 42. — Less., cap. 10, n. 40. — Fill., tr. 32, n. 223. — Bardi, de Consc., discept. 6, cap. 9, § 21, n. 3. — Lib. 3, part. 2, n. 337. — Ills., tr. 4, disp. 3, num. 97.

ad aliquid teneri, si dubitet an proles sit sua necne. Quod profecto et jure merito valet de duobus adulteris.

^{a)} Bonacina perperam a Croix allegatur; nam oppositum omnino tenet, de Matrim., qu. 4, punct. 15, n. 10: « Quando, inquit, duo adulteri cognoverunt unam et eandem feminam conjugatam, quae concepit tunc temporis quo maritus absens erat, uterque tenetur alere et restituere pro sua parte; et altero nolente, tenetur alter in integrum ».

^{e)} Molina, tr. 3, disp. 103, n. 3, loquitur de adultero, qui dubitat an proles sit sua an mariti; item de eo qui carnaliter aliquam solutam cognovit, quae alium simul admiserit, proindeque dubitat an proles sit sua. Et vult utrumque teneri ad restituendum damnum et sumptus pro rata dubii. Quod certe intelligere censendus est etiam de praesenti casu.

^{f)} Lugo, disp. 13, n. 19, communem appel-

Difficultatibus satisfi.

Secundus adulter, quando teneatur.

Certus de prole, sed non suadens suppositionem, tenetur de damnis, juxta alios.

tum; tamen hic (dicit) quisque adulter posuit certam causam damni: nam uniuscujusque copula fuit causa incertitudinis, ne ab aliquo ipsorum determinato exigantur alimenta, et in hoc damnum videtur singuli consensisse, copulam patrandi causantem hujusmodi damnum. — Sed haec ratio universe non suadet. Quia videtur tantum valere pro secundo adultero, qui, sciens adulterium factum ab altero, cum adultera rem haberet, advertens suo secundo adulterio fieri causam incertitudinis ne possint a primo adultero exigi alimenta; vel locum haberet, si plures adulteri ex communi consilio adulterium patrarent. At non valet quidem ratio pro adultero anteriori, qui nihil adverteret de adulteriis futuris. Et ut secundus teneatur, requiritur ultra ut ipse advertat ad illud damnum quod evenire potest ex suo adulterio: quia tamen rarissima erit haec advertentia, rarissima etiam erit haec obligatio adulteri. — Et ita mecum sentit Elbel ¹, cum Petschacher et Babenstuber. Vide dicta *n. 562*.

659. — Queritur 3°. An adulter, certus de prole, teneatur ad damna, si ipse non fuit causa suppositionis: scilicet, si ipse non induxit mulierem, ut mulier supponeret viro suo prolem uti filium suum, sed negative se habuit? — Tres sunt sententiae.

Prima sententia docet, teneri semper ad omnia damna. Quia ipso suo crimine fuit causa suppositionis, nempe quod proles credatur mariti: quemadmodum, ut adultera sit causa suppositionis, sufficit,

¹ De Matrim., confer. 18, num. 458. — Petschacher, de Restit., i radix in part., qu. 4, art. 4, Infero 1. — Babenstuber, tr. 7, disp. 5, art. 3, n. 39. — ² Cap. 10, n. 45. — ³ Disp. 13, n. 11 et 14. — ⁴ Tr. 3, disp. 103, n. 2. — ⁵ Tr. 13, cap. 3, n. 36. — Cajetan., Sum., v. Adulterium. — ⁶ Decal., lib. 7, cap. 3, § 4, n. 5 et 6. — Tambur., loc. cit., n. 5.

lat sententiam, quae docet utrumque adulterum in hoc casu pro rata dubii ad alimenta teneri; ipse vero Lugo, *loc. cit.*, n. 24, propondet, ut ait, in sententiam negantem ejusmodi adulteros ulla lege cogi ad alendum prolem illam dubiam.

659. — ^{a)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, v. Sed molestior, negat adulterum ad aliquam restitutionem teneri *ex justitia*; et subdit: « Nihilominus adjecerim, quod dum certissimum est filium genuisse, potensque est aliquam facere aut marito aut haeredi com-

ut constante matrimonio prolem suscipiat. — Hanc tenent Lessius ², Lugo ³, Molina ⁴; et Salmant. ⁵ cum Cajetano, etc., et vocant communem.

Secunda vero sententia excusat adulterum. Quia tunc adulter non est ipse causa suppositionis, nec illam intendit; sed est mater: sicut non est causa abortus, qui fornicatur cum muliere, licet conjiat eam in necessitatem abortus. — Ita Sotus ^{a)}, Trullench ^{b)}, etc.

Tertia sententia, apud Tamburinium ⁶, distinguit. Et dicit quoad alimenta, teneri patrem illa subministrare: et hoc Tamburinius supponit ut certum, quia pater tenetur de se alere filium. Quoad haereditatem vero proli relictam, dicit non teneri; quia de hoc esset causa per accidens et remota.

Et hanc tenent Sotus ^{a)} et Henriquez ⁷; et probabilem vocant Tamburinius ⁸, et Diana cum Bartholomaeo a S. Fausto, apud Lugo ⁹.

Sed longe probabilior mihi est prima sententia, teneri in eo casu adulterum tam ad alimenta quam ad haereditatem, quam una cum adultera tenetur ipse compensare filiis legitimis. Ratio potissima, quia, licet adulter tantum permittat filium suum supponi; tamen filium procreando est causa proxima et directa moralis omnium damnorum: cum in morale necessitatem supponendi prolem ponat adulteram, cui est inde moraliter impossibile prolem e domo ejicere, propter infamiam quam subiret. Ita Lessius ¹⁰, Pater Concina ¹¹, Croix ¹², Elbel ¹³; et Lugo ¹⁴ cum

— ⁷ Lib. 11, cap. 21, n. 3, in textu et in com. — ⁸ Loc. cit., n. 6. — Diana, part. 2, tr. 17, resol. 55. — Barthol. a S. Fausto, Specul. confessor., disp. 23, qu. 8, num. 8. — ⁹ Disp. 13, n. 10. — ¹⁰ Cap. 10, n. 44 et seqq. — ¹¹ Dissert. 3, de Restit. in part., cap. 3, n. 7. — ¹² Lib. 3, part. 2, n. 336. — ¹³ De Matrim., confer. 18, n. 442. — ¹⁴ Disp. 13, n. 11.

penationem, aut filium citra periculum atque scandalum nutrire, tenetur id ob honestatem ac decentiam facere ».

^{b)} Trullench, Decal., lib. 7, cap. 9, dub. 7, n. 4, probabilem utique Soti sententiam existimat, nec pro alia re videtur a Salmant., tr. 13, cap. 3, n. 35 citari; ipse vero communem vocat et tenendam asserit oppositam opinionem, quae S. Alphonso probatur, et secundum quam adulter « tenetur in solidum restituere... alimenta et haereditatem spurii a tertio anno aetatis et deinceps ».

Juxta alios, non tenetur.

Juxta alios, distinguendum.

Prima sententia longe probabilior S. Doctori.

Vasquez, Cajetano, Silvestro, Navarro, Molina, Azor^{c)} et aliis communiter, qui (ut asserit Lugo) praefatas duas sententias rejiciunt.

Secus autem dicendum, ait Lugo¹ cum Vasquez, si adultera sine sua infamia et periculo suppositionis possit prolem extradomum tenere et alere.

ARTICULUS VI.

QUID DEBEAT RESTITUI PRO FAMA ET BONIS SPIRITUALIBUS,
UT, INDUCTIONE AD PECCATUM, AVOCATIONE A RELIGIONE.

660. *An restitutio facienda in alio genere. (De restitutione famae, vide dicenda n. 988). - Vide hic alias resolutiones. - 661. Quid, si quis inducat alterum ad peccandum. - 662. Ad quid teneatur, qui abduxerit novitium vel religiosum a sua religione. - 663. De restitutione ob omissionem Officii divini. - 664. Qu. 1. Quid, si fructus beneficii non percipiuntur. - 665. Qu. 2. Quid, si omittatur Officium sine culpa. - 666. Qu. 3. An restituendi fructus intra primos sex menses. - 667. Qu. 4. An omittens Officium possit postea supplere altera die. - 668. Qu. 5. Quid, si omittatur pars minor, quam integrae Horae. - 669. Qu. 6. Quid, si recitentur Horae sine attentione interna. - 670. Qu. 7. An excommunicatus teneatur restituere fructus. - 671. Qu. 8. An omittens incurrat aliam poenam. - 672. Qu. 9. Cui facienda restitutio. - 673. Qu. 10. An omnes fructus restituendi. Et quid de beneficiario simplici. - 674. Qu. 11. An teneatur ad Officium habens tenue beneficium. - 675. Qu. 12. An canonici non assistentes vel non psallentes in choro teneantur ad restitutionem distributionum et praebendarum. - Dub. 1. An peccent graviter canonici qui choro non assistunt. - Dub. 2. Quid teneantur restituere, si choro non intersint. - Dub. 3. An satisfaciunt choro qui tantum intersunt, et non recitant. - Dub. 4. An satisfaciunt choro qui submisce recitant.*

660. - « Resp. juxta dicta, si restitui « non possint bona ablata ex bonis ejusdem ordinis, non est obligatio faciendi « ex bonis diversi ordinis ». - [Vide dicta n. 627].

« Unde resolves:

« 1°. Pro fama restituenda est fama: « cum id non potes, non teneris ad pecuniam et bona fortunae, nisi per sententiam a iudice cogaris sic satisfacere. « Eadem est ratio de reliquis. Quod si tamen, laedendo famam, in bonis etiam « fortunae alteri damnum allatum esset, « constat ex supra dictis quid faciendum « sit. — Porro de laesione famae, etc., vide » [dicenda n. 988].

661. - « 2°. Si quis alterum induxit ad « peccatum suasionem vel exemplo suo, teneatur quidem ex caritate, quoad potest,

Vasq., de Testam., cap. 5, § 1, n. 22. - Cajetan., Sum., v. *Adulterium*. - *Silvest.*, v. *Adulterium*, num. 7, qu. 5. - *Navar.*, Man., cap. 16, n. 48 et 49. - *Molina*, tr. 3, disp. 103, num. 2. - *Lugo*, disp. 13, num. 11. - ¹ Loc. cit., num. 13. -

^{c)} Azor, *part. 3, lib. 5, cap. 6, qu. 7*, distinctionem adhibet: « Si adulter, inquit, adulteram induxit aut provocavit ad adulterium, in solidum obligari, quia est principalis causa adulterii... Si vero adulter non induxit aut provocavit, sed ambo communi consensu ad

« eum revocare ad meliorem statum, sed « non ex justitia. — Lessius², Laymann³. « 3°. Si quis autem induxit fraude, dolo, « injusto metu, etc., tenetur ad id ex justitia; quia quisque habet jus ne injuste « laedatur in bonis spiritualibus. Unde, si « laedatur, debet id spirituale restitui, si « potest. *Ibid.* ^{a)} ».

An autem teneatur tunc ex justitia cooperari ut alter convertatur? — Croix⁴ putat probabiliter teneri; sed non negat oppositum esse etiam probabile cum Sanchez.

662. - « 4°. Si quis aliquem (etiam novitium) abduxit ab ingressu religionis, « tamen sine vi et fraude, etsi graviter « peccarit id irrationabiliter faciendo, ac « proinde teneatur ei rursus suadere ingressum ex caritate; non tamen ex justitia vel illi vel religioni tenetur, quae

Vasq., de Testam., cap. 5, § 1, n. 23. - ² Lib. 2, cap. 8, num. 7. - ³ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 8, num. 1. - ⁴ Lib. 3, part. 2, num. 344. - *Sanch.*, Consil., lib. 1, cap. 3, dub. 1, num. 5.

adulterium convenerunt, tunc adulter non tenetur in solidum praedicta damna restituere, sed in partem dumtaxat ».

661. - ^{a)} *Ibid.*, id est Laymann, *loc. cit.*, n. 1; Lessius autem, *loc. cit.*, n. 7, diserte ait teneri ad hoc, non ex justitia, sed solum lege caritatis.

« nullum adhuc in eum jus acquisivit. — « Vide Laymann¹.

« 5°. Si quis religiosum ad apostasiam « induxerit suasionem aliave cooperatione, « obligatur ex justitia religioni ad restitutionem: non quidem ut ipse (quod « aliqui volunt) loco alterius ingrediatur; « sed ut suadeat alteri, quoad potest, reditum, et compenset monasterio commoda quae ex haereditate, bonis vel industria alterius expectabantur ».

Qui per vim, fraudem aut metum gravem impedit vel avertit aliquem a religione, graviter peccat contra justitiam. Est commune apud Croix² cum Lessio, Dicastillo, Burghaber et Stephano. Probatur ex Tridentino³, ubi excommunicatur qui puellam a religione impedit. Fortius peccant parentes, si impediunt (vide dicta n. 335, v. *Praeterea*). Probabilius autem est quod is qui hunc impedit non teneatur alium adducere ad religionem; ut ait Croix⁴ cum Sanchez, contra Navarrum^{a)}. Tenetur tamen reparare damna ob id monasterio provenientia; ut communiter dicunt DD. cum Lugo^{b)}. Et hoc dicendum probabilius, etiamsi ille aver-

Pro apostasia.

Impediens vi, fraude, etc. ingressum religionis, injustus.

Tenetur reparare damna monasterii.

sus simplex erat novitius: ut Lugo^{b)}, et Lessius cum aliis apud Croix⁵; contra Sanchez, qui putat oppositum probabile, dicens monasterium non acquirere jus in novitium, nisi post professionem.

Hic autem videndum

DE RESTITUTIONE OB OMISSIONEM
DIVINI OFFICII.

663. - Ex decreto concilii Lateranensis sub Leone X, aucto a S. Pio V anno 1571, beneficiarii tenentur restituere fructus beneficii pro rata omissionis Officii, elapsis sex mensibus a die possessionis beneficii. — In praefato enim concilio sic dicitur⁶: *Statuimus quoque... ut quilibet habens beneficium... si post sex menses ab obtento beneficio divinum Officium non dixerit, legitimo impedimento cessante... fructus suos non faciat pro rata omissionis citationis Officii et temporis.* — Deinde S. Pius V, in sua constit. 186, quae incipit: *Ex proximo Lateranensi*, edita anno 1571, sic sancivit: *Statuimus, ut qui Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserint, omnes beneficii... fru-*

Decretum Lateranense.

Bulla S. Pii V.

¹ Lib. 3, sect. 5, tr. 2, cap. 8, n. 2. - ² Lib. 3, part. 2, n. 347. - *Less.*, de Statu vitae deligendo, qu. 8, a n. 89. - *Dicast.*, de Just. et Jure, lib. 2, tr. 2, disp. 7, dub. 2, n. 19. - *Burghab.*, centur. 3, cas. 80. - *Stephanus a S. Paulo*, de Just. et Jure, tr. 4, disp. 5, num. 33 et 35. - ³ Sess. 25,

de Regular., cap. 18. - ⁴ Loc. cit., num. 347. - *Sanch.*, Consil., lib. 1, cap. 3, dub. 2, n. 11 et 12. - *Less.*, de Just. et Jure, lib. 2, cap. 8, n. 15. - ⁵ Loc. cit. - *Sanch.*, loc. cit., n. 22. - ⁶ Concil. Later. V, anno 1514, sess. 9, bull. reform., § *Statuimus quoque.* - S. Pius V, const. *Ex proximo*, § 1.

662. - ^{a)} Navarrus, *Man.*, cap. 12, n. 44: « Sufficere, inquit... suadere alteri aequo bono, ut ingrediatur religionem, etiam si hoc illi omnino non persuadeat ».

^{b)} Lugo, *disp. 9, n. 40*, loquitur de eo qui professum per vim vel fraudem e religione extrahit, et asserit in hoc omnes convenire, ut talis ad restitutionem totius damni teneatur. At n. 33 et seqq., disputat de eo qui per vim aut fraudem aliquem impedit ne religionem ingrediatur, vel novitium e monasterio extrahit, quem sane ad restitutionem teneri asserit, sed pluribus adjectis distinctionibus: « Adverto, inquit n. 34, ejusmodi emolumenta in duplici classe esse posse. Aliqua enim sunt connexa per se cum persona novitii vel ingressuri religionem, v. gr. si cathedram regerat in academia publica, quam in religione adhuc retineret, et cujus proventus ad monasterium pertinere deberent; quare emolumentum illud connexum esse videtur cum persona, ita ut idem fere sit velle donare seipsum religioni, ac velle illud etiam emolumentum cum persona connexum donare. Idem est de indu-

stria personae, ob quam magna utilitas monasterio advenit in bonis temporalibus, quorum curam habebit... Aliqua vero sunt magis per accidens connexa, ut si novitius vel ingressurus dives sit, vel haereditatem amplam speret, quod etiam emolumentum ad religionem pervenire potest. Si ergo de emolumentis prioribus sermo sit, vera omnino videtur communis illa sententia [quod scilicet damna compensare teneatur]... — N. 35. Si vero sermo sit de emolumentis posterioris generis, ego rursus distinguerem. Nam vel impediens injuste vel extrahens novitium, id facit ex intentione tollendi talia emolumenta religioni...; et tunc puto veram esse illam secundam sententiam, quod teneatur ad restituenda ea damna religioni... — N. 36. Si autem absque ea intentione novitius extrahatur vel impediatur, tunc probabilem existimo sententiam..., quod non teneatur ad restituendum religioni pro ejusmodi emolumentis ». — Demum n. 37, subdit Lugo: « In eo tamen casu, in quo priora vel posteriora emolumenta restituenda sunt, advertunt communiter doctores non esse resti-

Pro fama, quid restituendum.

Pro scandalo.

ctus, qui illi vel illis diebus responderent...; qui vero Matutinum tantum, dimidiam; qui caeteras omnes Horas, aliam dimidiam; qui harum singulas, sextam partem fructuum ejusdem diei amittat: tametsi aliquis choro addictus, non recitans, omnibus Horis canonicis cum aliis praesens adsit, fructusque et distributiones forte aliter assignatas sola praesentia juxta statuta, consuetudinem, fundationem vel alias sibi lucrifecisse praetendat, etiam praeter fructuum et distributionum amissionem; item ille qui primis sex mensibus Officium non dixerit, nisi legitimum impedimentum ipsum excusaverit, grave peccatum intelligat admisisse, etc.

Hujusmodi autem restitutio certe debetur ante iudicis sententiam; ut patet ex damnatione ab Alexandro VII propositionis 20, quae dicebat: *Restitutio a Pio V imposita beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam iudicis, eo quod sit poena.*

Super hoc puncto, plures Quaestiones occurrunt.

¹ Disp. 1, de Offic. div., qu. 2, punct. 4, num. 25. - *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 4, qu. 6. - *Bonac.*, disp. 1, de Off. div., qu. 2, punct. 4, num. 25. - *Molfes.*, Sum., tr. 5, cap. 3, num. 39. - *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 4, qu. 6. - *Laym.*, lib. 4, tr. 2, cap. 5, num. 4. - *Garcia*, de Benef., part. 3, cap. 1, num. 45. - *Suar.*, de Relig.,

664. - Quaeritur 1°. An beneficiatus, fructus non percipiens, teneatur ad Horas recitandas?

Respondetur: Si ipse careat spe recuperandi fructus, et non negligenter se gerat in illis exigendis, non tenetur. Ita Viva ^{a)}, Croix ^{a)}, Bonacina ^{b)} et Lugo ^{a)}. - Ratio, quia non est aequum ut aliquis subeat onus Officii, si fructus non percipiat sine sua culpa.

Excipe 1°. Si beneficiatus juste privetur fructibus in poenam alicujus criminis: Bonacina ¹ cum Azor. Secus, si injuste privetur; ut idem Bonacina cum Suarez ^{c)}, Molfesio, Azor, Laymann, Lopez ^{d)}, Garcia, etc. - Excipe 2°. Si spem certam habeat exigendi fructus sequentibus annis; ut Lugo ^{e)} cum Suarez, et Croix ².

Quid, si vertatur lis super beneficio? - Distinguendum:

1°. Si beneficiarius nondum acceperit possessionem beneficii, Cajetanus ³, Navarrus ⁴, et Sanchez ⁵ cum Corduba dicunt, teneri ad recitandum Officium, semper ac verisimiliter putet pro se ferendam

tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccl., cap. 20, num. 14 (non tamen a Lugo citatur.). - ² Lib. 4, num. 1193. - ³ Sum., v. *Horae canon. ommissio*. - ⁴ De Horis canon., cap. 7, num. 29. (al. num. 28, i. f.). - ⁵ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 76, num. 6. - *Corduba*, Sum., qu. 186, punct. 3, v. *II quarto* e.

tuenda integre ejusmodi emolumenta. Sed ex parte, secundum spem praesentem et deductis expensis ».

664. - ^{a)} Auctores isti non eodem modo casum proponunt. - Viva enim, de *Restit.*, qu. 7, art. 9, n. 2, absolute scribit: « Quod omittens divinum Officium ad nullam restitutionem teneatur, si nullos fructus percipit ob onus recitandi Officium ». - Croix vero, lib. 4, n. 1193: « Si quis injuste, inquit, privetur fructibus sine spe eos recuperandi, putat cum aliis Bonac... teneri ad Horas; alii probabilius dicunt teneri, si habeat spem emolumentorum fundatam in titulo praesenti ». - Lugo denique, in suis *Respons. moral.*, lib. 5, dub. 5, n. 8, loquitur de beneficio litigioso post adeptam possessionem, et negat adesse recitandi obligationem, quando propter litem beneficiatus fructus non percipit, si tamen « pro tunc nullum habet emolumentum ex obventionibus aut manualibus vel alio titulo, nec in futuro habet spem certam recipiendi fructus praesentes vel saltem futuros, ob certam spem vincendi litem ».

^{b)} Bonacina, disp. 1, de Offic. div., qu. 2,

punct. 4, n. 24, haec dumtaxat scribit: « Beneficiarius, qui, capta possessione, fructus pro aliquo tempore non percipit, spem tamen habet alias recipiendi, teneri ad Horas canonicas ».

^{c)} Suarez, de *Relig.*, tr. 4, lib. 4, de *Orat. publ. Eccl.*, cap. 20, distinctionem adhibet, et quidem n. 15: « Videtur... mihi probabile, inquit, quodsi ablatio fructuum non est perpetua, sed pro aliquo tempore, etiamsi sit violenta et injusta, et sine spe recuperationis, non sufficiat ad excusationem a recitando ». Secus vero esse ait n. 16, « si quis ita privetur fructibus, ut illa privatio sit quasi perpetua spoliatio beneficii ».

^{d)} Ludovicus Lopez, *Instruct. consc.*, part. 2, cap. 94, qu. 2, id clare significat, dum adhaeret opinioni, quae negat teneri ad recitandas Horas eum, per quem non stet quominus fructus percipiat.

^{e)} Lugo, *Resp. moral.*, lib. 5, dub. 5, n. 8, loquitur de beneficio super quod lis mota est post adeptam possessionem; et concordat, dicens beneficiatum teneri ad recitandas Horas canonicas, « quando spes est moraliter certa de victoria litis ».

Fructus inculpabiliter non percipiens, liber est ab Officio.

Revera non tenetur ad Officium.

Nisi iuste privetur ob crimen,

vel nisi sit spes postea percipiendi.

Lite pendente ante possessionem, tenetur juxta alios.

Exceptio.

esse sententiam. Ratio, quia beneficiarius per solam collationem jam acquirit dominium beneficii ¹. Quapropter, cum a die collationis ad ipsum fructus pertineant, justum est ut ipse onus Officii subeat.

Communis tamen et vera sententia docet hunc non teneri ad Officium. Ratio, quia beneficiarius ad Officium non tenetur nisi ex perceptione fructuum: is autem cui collatum est beneficium habet quidem jus in illo et ad possessionem accipiendam; sed ante possessionem non habet jus ad fructus percipiendos: tale enim jus non acquiritur nisi per possessionem. Ita Habert ^{f)}, Pater Concina ², Continuator Tournely ^{f)}; Salmant. ³ cum Suarez, Palao, Lugo, Bonacina, Filliuccio, Rodriguez ^{f)}, etc. Bene tamen excipiunt, nisi stet per beneficiarium, quin possessionem adipiscatur; quia ex *reg. 25, in 6°: Mora sua cuiuslibet est nociva.*

¹ Ex cap. *Si ubi*, de praebend., in 6°. - ² De Horis canon., cap. 7, § 8, n. 26. - ³ Tr. 16, cap. 2, n. 36. - *Suar.*, loc. cit., lib. 4, cap. 19, n. 9. - *Palao*, tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 25. - *Lugo*, *Resp. moral.*, lib. 5, dub. 5, n. 1. - *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 2, punct. 5, n. 2. - *Fill.*, tr. 23,

Nec obstat quod fructus reserventur proviso; nam respondet Habert ⁴ etiam fructus beneficii vacantis saepe reservari beneficiario futuro; et tamen nemo dicit, hunc teneri ad Officium. Hoc autem beneficium, usquedum liti subjicitur, habetur pro vacante; ut ait Concina ⁵. - Et sic respondetur rationi oppositae sententiae.

2°. Si vero beneficiarius jam fuerit adeptus possessionem beneficii, tunc: Si ipse habet spem moraliter certam vincendi litem, utique tenetur ad Officium; ut docent Lessius ⁶, Suarez ⁷, Lugo ⁷, Concina ⁸; Salmant. ^{h)} cum Palao ^{h)}, Filliuccio ⁱ⁾ et aliis communiter. - Secus, si absit haec spes, et dubium sit cui adjudicandi erunt praedicti fructus; quia nemo obstringendus est ad onus certum ob mercedem incertam. Ita Lugo ⁹; Salmant. ⁱ⁾ cum Sanchez ^{h)}, Ledesma, Pellizzario ^{j)}; et Tambu-

n. 160. - ⁴ Tr. de Contract., cap. 11, § 1, qu. 7, i. f. - ⁵ De Horis canon., cap. 7, § 3, n. 26, i. f. - ⁶ Cap. 34, n. 173. - ⁷ Loc. cit., n. 8. - ⁸ Loc. cit., n. 27. - ⁹ Respons. mor., lib. 5, dub. 5, n. 8. - *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 6, dub. 9, v. *Dico* 3.

Si sit spes vincendi, tenetur post possessionem.

Secus, si absit spes vincendi,

^{f)} Habert, *tr. de Contract.*, cap. 11, § 1, qu. 7, non loquitur de beneficio litigioso, sed in generali scribit: « Nullam esse recitandi obligationem ante initam possessionem, dummodo non stet per beneficiarium quominus possessionem adeat ». - Idemque scribit Contin. Tournely, *de Relig.*, part. 2, cap. 2, art. 8, sect. 2, concl. 2, qu. 2. - Rodriguez tamen magis discrete loquitur, *Sum.*, part. 1, c. 145, n. 1: « Notetur etiam, inquit, quod nullus beneficiarius tenetur recitare Horas canonicas ratione beneficii, nisi ejus habeat pacificam possessionem ».

^{g)} Suarez, *loc. cit.*, cap. 19, n. 10, non requirit ut adsit spes vincendi litem; sed absolute: « Si alius [litigans] possidet, ille tenetur pro tunc recitare, quia tenetur ad totam administrationem beneficii, et quia necesse est ut saltem habeat titulum coloratum, et actu fruatur beneficio ratione possessionis et actualis ministerii ».

^{h)} Salmant., *tr. 16, cap. 2, n. 38*, concordant quidem: « Si pendente lite ipse beneficium administret, cum morali spe et certitudine quod fructus sibi applicandi sunt, saltem debiti pro obsequio praestito ». - Id ipsum docet Palao, *loc. cit.*, n. 24.

ⁱ⁾ Filliuccius citatur utique hic a Salmant.; atvero, *tr. 23, n. 161*, non loquitur de lite, sed solum de eo qui beneficium possidet absque fructibus, de quo dicit: « Si habeat spem mo-

raliter certam illos recipiendi, vel etiam si integre alteri solvat, administrationem tamen recipit beneficii, tenetur ad Officium ».

^{j)} Salmant., *tr. 16, cap. 2, n. 37*, concordant, negantes beneficiarium ad recitationem teneri, in casu quo deficeret certitudo moralis sibi applicandos esse fructus, saltem servitio debitos ».

^{k)} Sanchez, *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 76, n. 9, scribit: « Quando lis advenit post beneficii possessionem adeptam, tenetur possessor recitare, licet iudicis auctoritate fructus reserventur seu sequestrentur usque ad litem finitionem. Ratio, quia tunc obvenientes vel manualia sunt possidenti, si beneficio inserviat ». Et addit n. 10, quod si eo casu « beneficium nullum habet servitium... et sic fructus omnes sequestrantur, nulla parte possessori relicta, judicandum est an hic teneatur recitare, sicut quando lis advenit ante possessionem ». At n. 7, negavit ad recitationem teneri, quando lis ante possessionem sit mota, et non sit verisimile sententiam pro eo esse ferendam.

^{l)} Pellizzarius, *tr. 5, cap. 8, n. 194*, aperte hanc partem significat, scribens: « Beneficiarium habentem titulum beneficii, teneri ad Horas, sive habeat possessionem litigiosam (siquidem interim lite non obstante, [nota] beneficium ministret, et morali certitudine speret sibi applicandos esse fructus saltem servitio debitos) ».

etsi fructus percipiat ob manuale servitium.

rinus¹ cum Bonacina^{m)}. Et hoc dicendum, etiamsi beneficiarius emolumentum ex fructibus beneficii jam perciperet; sed ob aliquod manuale servitium, ut recte notant Lugoⁿ⁾ et Salmant.ⁿ⁾, ob quod non foret privandus tali emolumento, etiamsi litem amitteret.

Si autem beneficiarius vincet litem, sentit Salas^{o)} apud Croix, ipsum teneri fructus sequestratos largiri pauperibus. — Sed melius censent Lugo², et Salmant.³ cum Bonacina^{p)}, nullam esse obligationem restitutionis, ei qui sine culpa sic omisit Officium. Unde licite eos retinere potest: sicut licite retinet fructus maturatos a tempore vacationis beneficii, etsi Officium non dixerit.

665. - Quaeritur 2°. *An omittens Officium sine culpa teneatur ad restitutionem?*

Prima sententia affirmat cum Ledesma et aliis, apud Viva⁴, qui probabilem putat.

Negat vero *secunda* sententia probabilior, quam tenent Lessius⁵, Pater Concina⁶; et ipse Viva cum Sanchez et communiori. — Ratio: tum quia, cessante culpa, cessat poena restitutionis fructuum; ut colligitur ex verbis concilii Lateranensis: *Si Officium non dixerit, legitimo im-*

pedimento cessante, fructus suos non faciat. — Tum quia, ut censent Silvester⁷ cum Innocentio^{a)}, Panormitano, Butrio^{a)}; et idem Lessius^{b)} cum Paludano^{b)} et Rossella (contra Angelum et Covarruvias, qui tamen fatetur contrarium esse commune), hujusmodi restitutio non debetur de jure naturali; cum fructus beneficii non dantur pro mercede recitationis, sed pro sustentatione beneficiati, cum onere tamen Officii. Ante enim concilium Lateranense, ait Lessius, nullus erat canon, quo haec restitutio praecipiebatur. Bene autem potuit Ecclesia omittentibus restitutionem imponere ipso facto et ante omnem sententiam; sed cum haec restitutio procul dubio sit poena (ut non dubitat Viva⁸), ipsa omnino culpam requirit: et ideo satis a restitutione excusantur Officium inculpabiliter omittentes.

Sed dices: Si restitutio fructuum culpabiliter omittentibus est poena; cur non requiritur sententia saltem declaratoria criminis, ut declaravit Alexander VII, damnando propositionem 20: dum (ut diximus *Lib. I, n. 149*) in omnibus poenis positivis requiritur sententia? — Respondetur non requiri sententiam, eo quod

Objectio.

Respondetur objectioni.

¹ Decal., lib. 2, cap. 5, § 1, num. 30. — Croix, lib. 4, n. 1199. — ² Resp. mor., lib. 5, dub. 5, n. 5. — ³ Tr. 16, cap. 2, n. 39. — Ledesma, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 21, dub. 1; et § Sed est dubium. — ⁴ De Restit., qu. 7, art. 9, num. 2, v. *Infertur* 2. — ⁵ Cap. 34, num. 181, v. *Quinto*; et n. 183. — ⁶ De Horis canon., cap. 8, n. 5. —

Viva, loc. cit. — *Sanct.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 86. — ⁷ V. *Clericus IV*, qu. 23, n. 16. — *Panorm.*, in cap. *Presbyter*, de celebr. missar., n. 8. — *Rossella*, v. *Clericus IV*, n. 23. — *Angel.*, v. *Hora canonica*, num. 11. — *Covar.*, Variar. resol. lib. 3, cap. 13, num. 10. — *Less.*, cap. 34, num. 180. — ⁸ In propos. 20 Alex. VII, n. 3.

^{m)} Bonacina, *de Offic. div., disp. 1, qu. 2, punct. 4, n. 26*, id non habet, nec pro hac parte a Tamburino allegatur.

ⁿ⁾ Lugo, *loc. cit.*, n. 8, teneri ad recitationem affirmat, « quando nunc percipit aliqua emolumenta ex obventionibus, vel stipendiis manualibus sui laboris, quae non perciperet nisi titulo beneficii ». — Et clarius Salmant., *loc. cit.*, n. 38: « Idemque est, inquit, [id est teneri], si interim recipiat emolumentum aliquod ex functionibus et servitiis manualibus, vel aliquo alio modo, occasione beneficii quod possidet, quibus privari non timeat, si in lite vincatur ».

^{o)} Salas refertur a Lugo (ex quo citatur a Croix), tamquam id doceat « in manuscriptis tract. *de Oratione et Horis canonicis, dub. 41* », quos quidem reperire nequivi.

^{p)} Bonacina citatur utique a Salmant.; sed videtur allegari ad probationem dumtaxat, in quantum scilicet, *loc. cit.*, qu. 5, punct. 2, n. 4, negat ad restitutionem teneri beneficiarium,

qui ex ignorantia invincibili, oblivione, bona fide, vel absque culpa vel ex legitimo impedimento Horas non recitat.

665. - ^{a)} Innocentius allegatur profecto hic a Silvestro, sicut et Butrius; sed allegatio fallax est, id enim non habent in cap. *Presbyter, de celebr. missar.*

^{b)} Lessius, cap. 34, n. 178 et 179, distinctione utitur; et primo quidem de beneficiis curatis et capellis dicit: « Jure naturae non tenebitur quidquam restituere, vel saltem non nisi parum, etiamsi Horas omiserit; nam illa oratio est functio tantum secundaria talis beneficii ». De beneficiis vero, « quorum tota vel praecipua functio est precatio canonica, subest quidem ex natura rei sufficiens ratio, ut stipendium possit repeti, et beneficiarii cogi ad restitutionem; tamen non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle ». — Auctores vero citat Lessius, ut asserit S. Alphonsus; allegatio tamen Paludani, quam a Silvestro mutuatus est, fallax est; si-

haec restitutio est poena conditionalis, juxta dicta ibidem (dicto *n. 149*, v. *Poenae*); sive quia recitatio Officii est conditio sine qua non potest beneficiarius adipisci fructus, sicut declaravit Lateranense (ut mox vidimus *n. 663*) dicens: *Si post sex menses ab obtento beneficio, divinum Officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, fructus suos non faciat.*

666. - Quaeritur 3°. *An omittens Officium infra sex primos menses, teneatur ad restitutionem?*

Affirmant Suarez^{a)}, et Valentia cum aliis apud Viva¹. — Sed negant probabiliter Lessius², Concina³, et Viva cum Vasquez et communiori. Ratio est eadem quam mox adduximus: quia restitutio fructuum non debetur, nisi de lege Ecclesiae, quae hanc poenam injunxit tantum omittentibus post sex menses. Advertendum tamen, quod isti non excusantur a culpa gravi; ut habetur ex bulla S. Pii V (ut supra, *n. 663*).

667. - Quaeritur 4°. *An beneficiarius omittens Officium in uno die, possit supplere in alio?* — Omnes docent, et non dubitandum, hunc non excusari a peccato mortali: ut diximus haberi etiam in praefata bulla S. Pii V.

Valentia, in 2^{ae} 2^{ae}, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 8, v. *Respondet per distinctionem*. — *De Restit.*, qu. 7, art. 9, n. 2, v. *Infertur* 6. — ² Cap. 34, n. 176. — ³ De Horis canon., cap. 8, num. 3. — *Viva*, de Restitut., loc. cit. — *Vasq.*, de Benefic., cap. 4, § 1, art. 1, dub. 8, n. 38. — ⁴ Sum., tr. 5, cap. 5, n. 17. — ⁵ Tr. 16, cap. 2, num. 65. — *Quintanadu.*, Singular., tr. 8, singular. 6, num. 11. — ⁶ Part. 2, tr. 12, resol. 24. — *Henriq.*, lib. 13, cap. 13, n. 2, lit. y. — *Fill.*, tr. 23,

quidem Paludanus, *in 4, dist. 15, qu. 5, art. 3, concl. 9, (n. 40 et 41)*, diserte affirmat beneficium dari propter Officium.

666. - ^{a)} Suarez, *de Relig.*, tr. 4, lib. 4, *de Orat. publ. Eccles.*, cap. 29, n. 10, vult quidem ejusmodi beneficiarium, ex natura rei teneri « ad aliquam restitutionem faciendam ». Qualis autem debeat esse illa restitutio explicat *n. 11*: « Addo vero secundo non videri necessarium ex natura rei, ut haec restitutio fiat in bonis seu fructibus temporalibus beneficii; sed posse fieri in bonis spiritualibus, quae fuerunt omissa ». Demum *n. 12*, addit non esse necessario faciendam in eadem specie actionis, seu in Horarum recitatione; sed posse fieri per alias preces aequales, prudentis arbitrio.

667. - ^{a)} Paludanus citatur a Salmant. ex Henriquez; sed loco ab Henriquez allegato,

Dubium fit: *an ita supplens excusetur a restitutione fructuum?*

Prima sententia affirmat: quam tenent Molfesius⁴; Salmant.⁵, qui citant Paludanus^{a)} et Quintanadvenas; item Henriquez^{b)}, Suarez et Filiucium. (Sed Diana⁶ asserit Henriquez esse pro contraria sententia, et Filiucium ac Suarez loqui tantum pro casu praecedentis quaestionis); ac probabilem vocat Bonacina⁷. — Ratio, quia in tali casu iste jam rependit aequale; prout si capellanus omittit Missam uno die, bene potest altero supplere.

Secunda vero sententia communissima, cui adhaereo, negat. Et hanc tenent Bonacina⁸, Viva⁹, Roncaglia¹⁰; cum Navarra^{c)}, Pellizzario, Bassaeo, etc., apud Salmant.¹¹. Item Pater Concina¹² cum Leandro^{d)}, qui dicit hanc omnino tenendam; et Croix¹³, qui contrariam non putat probabilem^{e)}. Ratio, quia onus Officii est addictum diei; unde qui illud non implet, non potest implere in alio. Et haec videtur fuisse vera mens S. Pii V, dum sancivit non facere fructus suos, qui *Horas omnes canonicas uno vel pluribus diebus intermiserint*. Ubi notandum, non dixisse Pontificem *omiserint*, sed *intermiserint*: quo verbo satis significavit, non lucrari

cap. 10, num. 307. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 29, n. 11. — ² Disp. 1, de Offic. div., qu. 5, punct. 2, n. 5. — ³ Loc. cit. — ⁴ De Restit., qu. 7, art. 9, n. 2, v. *Infertur* 3. — ⁵ Tr. 5, qu. 2, de Horis canon., cap. 4, qu. 6, resp. 2. — *Pellis.*, tr. 5, cap. 8, num. 221. — *Bass.*, v. *Horae canonicae V*, num. 6, (citatur a Leandro, non a Salmant.) — ¹¹ Tr. 16, cap. 2, num. 64. — ¹² De Horis canon., cap. 8, n. 11 et 12. — ¹³ Lib. 4, n. 1209.

scilicet, *in 4, dist. 15, qu. 5, art. 2, concl. 5, (n. 27)*, hoc innuit tantum, dicens confessarium posse Officium praetermissum in aliud commutare, cum restitutio soli Deo facienda sit.

^{b)} Henriquez allegatur a Salmant. *n. 64*, non quasi ipse hanc sententiam teneat; sed solum quatenus pro ea afferat Paludanus.

^{c)} Petrus Navarra a pluribus quidem auctoribus hic allegatur; non tamen potui hanc sententiam apud eum reperire.

^{d)} Leander, *in Decal.*, part. 1, tr. 8, disp. 7, qu. 15, his verbis utitur: « Ego fere certum respondeo. Minime manere deobligatos a restitutione, sed omnino teneri ».

^{e)} Croix revera dicit hanc sententiam omnino tenendam; ubi vero, *ibid.*, advertit contrarium non videri probabile, tractat de casu diverso, scilicet de eo qui per alium Horas canonicas recitaverit.

Ita supplens, juxta alios non tenetur restituere.

Juxta S. Doctorem, tenetur restituere.

Vincens litem non tenetur restituere ob omissionem Officii.

Omittens inculpabiliter tenetur restituere juxta alios.

Probabilis non tenetur.

fructus qui uno die Officium intermittit, etiamsi in altero suppleat; quia, licet in dici possit quod Horas non omiserit, nequit vero dici quod non intermiserit. Hinc bene arguit Roncaglia: quomodo ille qui uno die fructus sui beneficii jam amisit, poterit altero die reacquirere?

Tanto minus deinde approbo id quod subdunt Salmant.¹, nempe, quod beneficiarius omittens Officium possit supplere aliis piis operibus. — Nec etiam acquiesco ei quod dicit Roncaglia, nimirum quod, cum sub nomine pauperum veniant etiam animae purgatorii, si beneficiarius applicat preces pro ipsis, possit liberari a restitutione: non acquiesco, dico, quia Papa omnino imposuit omittentibus restitutionem fructuum.

668. - Quaeritur 5°. *An omittens partem minorem quam integrae Horae, teneatur ad restitutionem?*

Si partes omissae materiam gravem non constituerent, commune est nullam deberi restitutionem, ne sub veniali quidem; etiamsi fructus illi parti respondent ad magnam quantitatem pertingerent. Ratio, tum quia sic fert chori usus, tum quia a S. Pio V tantum omittentibus aliquam Horam imposita est restitutio: qui autem partem levem illius omittit, non potest dici Horam omisisse. — Ita Suarez², Bonacina³, Salmant.⁴ et Pater Concina⁵.

Et hoc verum putant Palau^{a)}, Salmant.⁶ cum Filiuccio, Petro Navarra^{b)}, Pellizzario^{a)}, Diana^{c)}, etc., ac probabile

Roncaglia, de Horis can., cap. 4, qu. 6, resp. 2. — ¹ Tr. 16, cap. 2, n. 65. — Roncaglia, loc. cit., qu. 7, resp. 2. — ² De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 30, n. 13. — ³ Disp. 1, de Offic. div., qu. 5, punct. 2, n. 11. — ⁴ Tr. 16, cap. 2, n. 56. — ⁵ De Horis can., cap. 8, n. 8. — ⁶ Loc. cit. -

668. - ^{a)} Palau, tr. 7, disp. 2, punct. 7, n. 6, satis probabile existimat; Pellizzarius vero, tr. 5, cap. 3, n. 213, probabile esse affirmat.

^{b)} Petrus Navarra male a Salmant. adducitur; loco enim citato, nempe, lib. 2, cap. 2, dub. 3, de casu diverso tractat; neque hunc nostrum alibi apud ipsum potui reperire.

^{c)} Diana, part. 2, tr. 12, resol. 26, affert tantum Bonacinae opinionem, neque ullum de eadem iudicium ipse pronuntiat.

^{d)} Garcia non citatur a Bonacina; et re vera, de Benef., part. 3, cap. 1, n. 27, asserit

censet Bonacina, etiamsi partes in pluribus Horis constituerent simul gravem materiam; quia praeceptum recitandi integrum Officium, diversum est a praecepto restitutionis: quae (ut dictum est) non debetur de jure naturae, sed ex mandato Ecclesiae pro omissione singularum Horarum. — Sed his non obstantibus, verius mihi videtur oppositum, quod docent Suarez⁷, Pater Concina⁸, Bonacina⁹ cum Garcia^{d)}, etc., nempe non excusari a restitutione qui in uno Officio per plures leves omissiones ad gravem materiam pertingit. Ratio, quia ex concilio Lateranensi absolute praecepta fuit restitutum fructuum pro rata omissionis Officii. Ubi nota, non dici ibi pro rata omissionis cujuslibet Horae, sed Officii: ergo, ex concilio, omittens partem notabilem Officii jam tenebatur ad restitutionem. — Postea S. Pius V suam bullam emanavit, qua nihil quidem de illa constitutione concilii immutavit; sed expressius providere volens (ut dixit), solum definivit quantum fuerit restituendum pro omissione singularum Horarum. Ex hac autem definitione perperam infertur quod Pontifex voluerit eximere omittentem partem notabilem totius Officii a restitutione jam a concilio illi imposita, quamvis non omittatur pars notabilis uniuscujusque Horae.

Tanto magis deinde rejicimus cum Salmant.¹⁰, Bonacina^{e)}, Palau, etc., id quod dicunt Filiuccio, Pellizzarius^{f)} et Diana, et Viva putat probabile cum Navarro^{g)} et Toletto^{h)}: nimirum, non teneri ad re-

Fill., tr. 23, n. 319. — Bonac., disp. 1, de Offic. div., qu. 5, punct. 2, n. 15. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ De Horis can., cap. 8, n. 10. — ⁹ Loc. cit., n. 15. — ¹⁰ Tr. 16, cap. 2, n. 55. — Palau, tr. 7, disp. 2, punct. 7, n. 5. — Fill., tr. 23, n. 319. — Diana, part. 2, tr. 12, resol. 26. — Viva, de Restit., qu. 7, art. 9, n. 4.

dumtaxat adesse restituendi obligationem, propter notabilem Horae omissionem, « sufficientem ad peccatum mortale ».

^{e)} Bonacina, loc. cit., n. 13, ad restitutionem obligat « etiam illum, qui aliquam Officii partem notabilem omisit cum peccato mortali ».

^{f)} Pellizzarius, loc. cit., n. 211, id dicit ut satis probabile.

^{g)} Navarra, de Horis canon., cap. 10, n. 44, absolute sic tenet.

^{h)} Toletus non recte citatur a Viva; siquidem, lib. 2, cap. 12, n. 2 et 6, id non habet.

Verius coalescunt et obligant ad restitutionem.

Externe voluntarie distractus tenetur restituere.

Interioris se distrahens potest retinere fructus bona fide perceptos.

Refelluntur rigoristae.

A fortiori omissio notabilis unius Horae obligat ad restitutionem.

stitutionem qui omittit partem notabilem alicujus Horae.

Nam qui partem notabilem omittit, vere non recitat Horam: sicut vere Missam omittit, qui partem ejus notabilem non audit.

669. - Quaeritur 6°. *An teneatur ad restitutionem beneficiarius, qui recitat Officium sine debita attentione?* — Qui externe voluntarie se distrahit, certe non satisfacit Officio, et tenetur restituere.

Dubium est de se distrahente interius. — De hoc magna est Quaestio, de qua fuse agemus Lib. IV, n. 177, ubi probabilior esse sententiam dicemus, eum non satisfacere. Sed quia oppositam sententiam non possumus negare adhuc esse probabilem: hinc dicimus non esse obligandum beneficiarium ad restitutionem fructuum, semper ac bona fide eos perceperit; quia, posito jure certo, quod ipse habet ad res suas bona fide possessas, non tenetur ad restitutionem, nisi sit certus de obligatione restituendi.

Magnus rigoristarum princeps, Prosper Fagnanus, gravem scrupulum imponit confessariis absolventibus poenitentem qui non vult restituere juxta opinionem probabilioris sui confessarii; quia ejus sententiae, tamquam sui iudicis, poenitens ut reus parere debet.

Sed gravior quidem scrupulus videtur mihi et communiter aliis innumeris doctoribus, etiam rigidae sententiae fautoribus, angere debere confessarios, damnantes ad restituendum poenitentes, qui ex una parte habent opinionem probabilem eos excusantem a restitutione, et ex altera habent jus certum possessionis ad bona sua, quibus exspoliari non debent, nisi constet de obligatione restitutionis, juxta dicta n. 547, v. Et hoc. — Praeterea diximus Lib. I, n. 83, v. Nescio autem, et fusus dicemus Lib. VI, n. 604, quod poenitenti qui habet pro se opinionem probabilem, nequit denegari absolutio: ut communiter docetur, et fatentur etiam plures inter probabilioristas, quos ibi retulimus et referemus.

Nec obstat dicere quod poenitens debet se conformare iudicio confessarii. —

Fagnan., in cap. Ne innotaris 5, de constitutionib., num. 304 et 305. — ¹ Sess. 14, de Poenit., cap. 5. — ² De

Nam confessarius non est iudex controversiarum, prout est Summus Pontifex; sed tantum iudex dispositionis poenitentium et satisfactionis injungendae, ut habetur ex Tridentino¹, ubi dicitur: *Jesus Christus... sacerdotes sui ipsius vicarios reliquit tamquam praesides et iudices, ad quos omnia mortalia crimina deferantur..., qui, pro potestate clavium, remissionis aut retentionis peccatorum sententiam pronuntiant. Constat enim, sacerdotes iudicium hoc, incognita causa exercere non potuisse, nec aequitatem quidem illos in poenis injungendis servare potuisse, si in genere dumtaxat, et non potius in specie ac sigillatim, sua ipsi peccata declarassent.* En igitur patet poenitentem in hoc tantum sequi debere iudicium confessarii, ut peccata apud eum deferat et poenitentiam acceptet. — E converso, poenitens post confessionem suorum peccatorum habet jus certum ad absolutionem, quae non potest ei denegari, nisi aliunde sit indispositus. Neque potest quidem dici indispositus, quia non sequitur opinionem confessarii: ad quem certe non pertinet reprobare opiniones quas alii sapientes approbant; sed tantum iudicare an poenitens rectam vel ne conscientiam sibi formet.

Sed instabit Fagnanus: Haec sunt principia probabilistica. — Ego nescio an sint probabilistica vel antiprobabilistica, cum plures etiam inter probabilioristas illa sequantur. Hoc unum scio, quod in omnibus scientiis regula probata est, ut sequamur principia magis recepta a sapientibus: prout sunt ista, quae invenio passim teneri a scriptoribus undique doctrina et pietate conspicuis, qui in facie Ecclesiae sua volumina ediderunt, et quibus adhuc rere consultius tutiusque mihi esse iudico. Quod enim docetur ex unanimi theologorum consensu... (ait Continuator Tournely²) *magni esse debet ponderis..., quia ubi est aliqua obscuritas, id sequendum est in praxi quod prudentissimi quique judicant.* Neque hic auctor dixit hoc, loquens de opinione omnino communiter recepta; sed de quadam sententia, cui plures graves auctores contradicunt.

Just. et Jure, part. 3, de Restit., in gen., cap. 2, art. 6, sect. 2, concl. 3, in probat.

Confessarius non est iudex opinionum.

Poenitens dispositus habet jus ad absolutio-nem.

Sequentia principia magis recepta.

Omittens Officium non supplet aliis operibus.

Non restituitur suffragiis pro animabus.

Levis omissio excusat a restitutione.

Leves omissiones non coalescunt juxta alios.

670. - Queritur 7°. *An excommunicatus teneatur restituere fructus beneficii?*

Certum est, teneri excommunicatum tempore collationis, quae fuit nulla. — Viva¹.

Secus, si post collationem incidit in excommunicationem. Ita Laymann², Continuator Tournely³, Palaus⁴, Sanchez⁵; Salmant.⁶ cum Henriquez^{a)}, Bonacina, Coninck, Avila, Hurtado et aliis pluribus (contra Suarez, Covarruvias, Filliuccium, Sayrum^{b)}, etc.). Et quidem probabilis: ratio, quia poenas quae actionem requirunt (ut diximus *lib. I, n. 149*), reus non tenetur subire nisi post sententiam. — Et sic videtur significare textus in cap. *Pastoralis* 53, § *Verum, de appell.*, ubi dicitur: *Illi proveniunt ecclesiastici merito subtrahuntur, cui Ecclesiae communicatio denegatur.* Tò autem *subtrahuntur*, ait Continuator Tournely⁷, potius indicat expoliationem quae fit ab homine, quam quae ipso jure inducitur, ut etiam explicat Glossa. Tanto magis, quia Pontifex respondet ibi interrogationi factae, an clericus excommunicatus potuisset privari a iudice ecclesiasticis beneficiis.

Haec tamen sententia procedit, si beneficiarius per se vel per alium jam muneri suo satisfecerit.

Si autem ob injustam excommunicationem abesset a choro, posset percipere fructus.

¹ De Restit., qu. 7, art. 9, num. 7. — ² Lib. 1, tr. 5, part. 2, cap. 2, num. 9. — ³ De Censuris, part. 2, cap. 1, art. 3, sect. 5, qu. 4. — ⁴ Tr. 29, disp. 2, punct. 11, n. 4. — ⁵ De Matrim., lib. 3, disp. 51, num. 12. — ⁶ Tr. 10, de Censur., cap. 3, num. 114 et 115. — *Bonac.*, de Excom., disp. 2, qu. 2, punct. 4, § 2, num. 2. — *Coninck*, disp. 14, de Excom., dub. 9, num. 80 et 81. — *Avila*, part. 2, cap. 6, disp. 6, dub. 1, concl. 2. — *Gaspar Hurtadus*, de Censur., disp. 6, diff. 1. — *Suar.*, de Censur., disp. 13, sect. 2, n. 2, 4, 8 et 9. — *Covar.*, Variar. resolut. lib. 3, cap. 13, n. 8, v. *Duodecimo*. — *Fill.*, tr. 12, num. 129. — ⁷ Loc. cit. — *Glossa*, in cap. *Pastoralis*, de appellat., v. *Subtrahuntur*.

670. - ^{a)} Henriquez adducitur quidem a Salmant. ut refert S. Alphonsus; sed hoc modo, *lib. 13, cap. 13, n. 4*, distinguit: « Excommunicatus beneficiarius, quando manet in mora et contumacia, hic in utroque foro non facit fructus suos... Si excommunicatus poeniteat, nec per eum stat quominus absolvatur, ex pia Ecclesiae voluntate, fructus facit suos in conscientia ».

^{b)} Sayrus non satis accurate citatur a Salmant.; etenim, *de Censuris, lib. 2, cap. 5*,

ctus beneficii et etiam distributiones; ut ait Viva⁸ cum Sà, Filliuccio, Avila, etc.

Quid, si excommunicatio sit justa, sed excommunicatus non assistat choro, quia non stat per ipsum ne absolvatur? — Sà^{c)}, Henriquez^{c)} et Ugolinus concedunt huic distributiones. Sed negant communius et multo probabilius Viva⁹ cum Suarez^{d)}, etc.

671. - Queritur obiter 8°. *Omittens, ultra restitutionem, quamnam aliam poenam incurrat?*

Incurrit poenam privationis beneficii, si admonitus, saltem bis, post sex menses Officium omittat intra quindecim dies^{e)}; ut Suarez apud Viva¹⁰, ex concilio Lateranensi.

672. - Queritur 9°. *Omittens, cui debeat facere restitutionem?*

Resp. Pauperibus, vel fabricae beneficii: ut ex decreto S. Pii V; sive ecclesiae sive domui beneficii, sive in augendis agris: ut Suarez et Vasquez, apud Viva¹¹. — Non autem (ait Viva) potest dare fabricae alterius ecclesiae, nisi fabrica sit in utilitatem pauperum; vel nisi ecclesia propria non indigeret restauratione, et aliae ecclesiae elemosinas indigerent ut reficerentur; ut ait Concina¹².

Nomine autem *pauperum*, intelliguntur pauperes cujuscumque loci; et etiam intelliguntur ipsi defuncti. — Et etiam ipse clericus sibi potest applicare dictos fructus.

tur. — ⁸ De Restit., qu. 7, art. 9, n. 8. — *Sà*, id est *Victorelli*, in suis adnotat. ad Sà, v. *Beneficium*, n. 48. — *Fill.*, tr. 12, n. 133 et 140. — *Avila*, loc. cit., dub. 1, concl. 1. — *Ugolin.*, de Censur., tab. 2, cap. 12, n. 4. — ⁹ Loc. cit., num. 9. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 30, num. 10. — ¹⁰ Loc. cit., num. 10. — *Concil. Lateran. V.* (anno 1514), sess. 9, bulla Reform., § *Statuimus quoque*. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 30, num. 20. — *Vasq.*, de Benefic., cap. 4, § 1, art. 1, dub. 9. — ¹¹ De Restit., qu. 7, art. 9, num. 11, v. *Infertur 1*. — *Viva*, loc. cit., v. *Infertur 2*. — ¹² De Horis canon., cap. 8, num. 24.

n. 24 et 29, eandem distinctionem adhibet quam Henriquez.

^{c)} Sà, v. *Beneficium*, n. 50; Henriquez, loc. cit., id asserunt de fructibus beneficii in generali, et non solum de distributionibus.

^{d)} Suarez, loc. cit., pariter de fructibus beneficii in generali loquitur.

671. - ^{a)} Clarius: Qui, post sex menses ab obtento beneficio, per quindecim dies Officium, saltem bis, non recitaverit, incurrit post mentionem poenam privationis beneficii.

ctus, si vere pauper est^{a)}; ut dicunt Palaus¹ cum Navarro, Suarez, Bonacina, Toletus; et Viva² cum Lessio, ex communi. Excipitur tamen, si ille in fraudem Officium omittat, sciens posse retinere fructus ob paupertatem; ut bene advertunt Palaus et Viva.

Addunt Palaus³ cum Suarez et Bonacina; et Salmant.⁴ cum Navarro^{b)}, Pellizzario, Reginaldo, Filliuccio, Quintanadvenas et communi, posse beneficiarium satisfacere restitutioni, si quaecumque alia pia opera pro defunctis offerat, aequalentia recitationi omissae; nempe (ut explicat Quintanadvenas apud Salmant.⁵) auditionem Sacri, flagellationem, lucrationem indulgentiarum et similia. — Sed huic supra (*n. 667, qu. 4, in fine*) non acquiescimus. Tantum admittendum videtur cum Concina⁶, posse beneficiarium fructus restituere, ut celebrentur Missae, vel alia suffragia applicentur pro defunctis^{c)}.

673. - Queritur 10°. *An beneficiarius restituere debeat omnes fructus, juxta Officia quae omisit?*

Affirmant Suarez, Valentia, Azor: quia sic loquitur bulla. — Sed Sanchez⁷, Sotus⁸, Lessius⁹, Viva¹⁰; et Salmant.¹¹ cum Pellizzario, Vasquez^{a)}, Ledesma, Villalobos, Diana, Henriquez, Rodriguez,

¹ Tr. 7, disp. 2, punct. 7, num. 12. — *Navar.*, Man., cap. 25, n. 123; et de Horis canon., cap. 7, n. 34. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, cap. 30, n. 21. — *Bonac.*, de Offic. div., disp. 1, qu. 5, punct. 4, n. 8. — *Tolet.*, lib. 2, cap. 12, n. 5. — ² De Restit., qu. 7, art. 9, n. 11, v. f. — *Less.*, cap. 34, n. 177. — *Palaus*, loc. cit., n. 13. — *Viva*, de Restit., qu. 7, art. 9, n. 11, i. f. — ³ Loc. cit., n. 11. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 30, num. 19. — *Bonac.*, loc. cit., punct. 4, n. 4. — ⁴ Tr. 16, cap. 2, n. 60. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, n. 226. — *Regin.*, lib. 30, n. 45. — *Fill.*, tr. 23, n. 25. — *Quintanadven.*, tr. 8, singular. 6, n. 4. — *Quintanadven.*, loc. cit., n. 5, i. f. — ⁵ Loc. cit., n. 66. — ⁶ De Horis canon., cap. 8, num. 26. — *Suar.*, loc. cit., cap. 30, n. 6. — *Valent.*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 8, v. *Sed quaeri potest*. — *Azor*, part. 1, lib. 10, cap. 14, qu. 5. — *Consil.*, lib. 2, cap. 2, dub. 83, n. 3. — ⁷ De Just. et Jure,

Non satisfactis per opera pia pro defunctis.

Limitatio.

Omittens Officium incurrit privationem beneficii.

Restitutum pauperibus vel ecclesiae propriae.

Quando possit restituere ecclesiae alienae.

Quinam veniant nomine pauperum.

Probabiliter soli fructus respondentis Officio sunt restituendi.

Bonacina, etc., probabiliter dicunt, ex benigna interpretatione ipsos non teneri omnes fructus restituere; sed tantum eos qui respondent ad onus Officii omissi. Ratio: tum quia bulla S. Pii sic recepta est et sic explicata usu, utpote conformiore aequitati naturali; tum quia durum videtur, eodem modo obligari episcopos, parochos et capellanos qui ferunt alia onera, ac simplices beneficiarios.

Quare dicunt episcopum vel parochum teneri restituere tertiam vel quartam partem fructuum, retinendo alios pro aliis oneribus, quibus ipsi satisfaciunt: canonicos, dimidiam partem: habentes capellaniam, dimidiam vel tertiam partem. (Capellanus enim tenetur ad Officium; cum quaelibet capellania conferenda ab episcopo et ejus auctoritate erecta, sit vere beneficium, etsi sit ad nutum amovibilis: secus, si non sit erecta auctoritate episcopi, licet ab ipso conferatur. Ita Salmant.¹² cum Suarez, Pellizzario, Villalobos, etc.). Ratio, quia isti omnes recipiunt fructus, non solum pro Officio, sed pro aliis etiam oneribus. Henriquez autem apud Sanchez¹³ dicit episcopum et parochum teneri tantum ad quintam partem (quod Viva¹⁴ etiam approbat); canonicum, ad quartam (ut etiam Viva¹⁵).

lib. 10, qu. 5, art. 6. — ⁹ Cap. 34, n. 177. — ¹⁰ De Restit., qu. 7, art. 9, n. 13. — ¹¹ Tr. 16, cap. 2, n. 59. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, num. 207. — *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 21, dub., v. *Dico 1*, et v. *Difficultas est de beneficiis non curatis*. — *Villalob.*, part. 1, tr. 24, diff. 17, n. 6. — *Diana*, part. 2, tr. 12, resol. 8. — *Henriq.*, lib. 13, cap. 13, num. 2, litt. u. — *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 145, n. 4. — *Bonac.*, loc. cit., punct. 8, n. 2. — ¹² Tr. 16, cap. 2, n. 27. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 22, n. 11. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, n. 196. — *Villal.*, part. 1, tr. 24, diff. 8, n. 8 et 9. — *Henriq.*, lib. 13, cap. 13, n. 2, litt. u et z, in com. — ¹³ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 84, n. 4. — ¹⁴ De Praec. decal., qu. 3, art. 3, n. 8, v. *Quarto* (Non tamen satis sibi consentiens in propos. 20 Alex. VII, n. 6, nec de Restit., qu. 7, art. 9, n. 11). — ¹⁵ De Praecept. decal., qu. 3, art. 3, n. 8, v. *Quarto*.

672. - ^{a)} De consilio confessarii, ut dicunt Navarrus, Toletus et Suarez; vel etiam alterius viri docti, ut addit Suarez.

^{b)} Navarrus utique hic citatur a Salmant.; sed loc. cit., in meis saltem editionibus, hoc non habet.

^{c)} Et ita quidem docent etiam Suarez, Pellizzarius, Reginaldus et Filliuccius, qui proinde minus fideliter referuntur a Salmant.

673. - ^{a)} Vasquez perperam a Salmant. citatur; quamvis enim loc. cit., dub. 7, n. 38, ne-

gat beneficiarium qui Officium omiserit, teneri « de jure naturali et divino » ad restituendos omnes fructus; at vero *n. 42*, de jure positivo tractans, plane contrarium tenet, et diserte scribit: « Quod vero omnes auferat fructus ob non recitatas Horas, declaravit Pius V; et non habet injustitiam, quod in poenam peccati, omnibus priventur, qui jure naturali, ut vidimus, aliquos ratione alterius ministerii possent retinere ». Idemque clarius repetit Vasquez in *Iam 2ae, disp. 168, cap. 4, n. 34 et 35*.

Simplex beneficiarius debet omnes restituere.

Quid de beneficiario simplici?

Recte Viva cum Bonacina¹ dicit, teneri ad omnes fructus; quia onus gestandi habitum, vivendi caste, etc., compensatur cum privilegiis clericalibus. — Attamen Henriquez apud Sanchez² dicit teneri tantum ad tertiam partem, ratione aliorum onerum. Et asserit hanc esse communem recentiorum cum Manuele et Medina, quorum opinionem ait Sanchez esse rationi consonam. At hanc opinionem merito ait Lessius³, esse laxam. Unde rationabiliter eam limitat ad eos beneficiarios tantum, qui, praeter Horas canonicas, alia onera habent, idque juxta onerum proportionem.

674. - Quaeritur 11°. An teneatur ad Officium, habens tenue beneficium?

Salmant.⁴ cum Navarro, Laymann^{a)}, Palao, Suarez, etc., teneri censent: quia S. Pius V hunc non excludit.

Negant tamen, apud Moya⁵, Malderus^{b)}, Escobar, Quintanadvenas^{c)}, Diana et Aragon, qui testatur hanc esse communem recentiorum. Et idem sentiunt Lessius⁶, Sanchez⁷; item Rodriguez, Molfesius^{d)}, Vega, Ledesma, Torre et Pellizzarius, apud Salmant.⁸ (quamvis Lessius et Pellizzarius^{e)} sentiant, teneri hunc be-

neficiarium recitare saltem dominicis et diebus festis). — Ratio, quia ex cap. *Is cui 19, de praebend., in 6°*, in jure tenue beneficium non reputatur pro beneficio. In praefato enim canone, habens tenue beneficium non excluditur ab alio beneficio obtinendo; cum ibi prohibeatur, ne de beneficio provideatur tantum obtinens aliud beneficium: *Is cui* (verba textus) *conceditur, ut auctoritate Apostolica possit uni personae idoneae in sua vel alia ecclesia providere: alicui aliud beneficium sufficiens obtinenti providere non potest.* Ad id ibi Glossa: *Ergo si non est sufficiens, secus est.* Deinde infra rationem adducit: *Quia beneficiatus idoneus non est... et jure communi beneficiatus beneficiari non mandatur, supra eod. tit. Quia in tantum.* Habens igitur tenue beneficium, si potest beneficiari, ergo reputatur in jure tamquam non beneficiatus: et proinde censetur eximi ab onere Officii.

Quaeritur autem quodnam beneficium judicetur tenue.

Dico non audiendos aliquos, qui contra communem asserunt tale judicari beneficium, quod non pertingit ad 20 vel 30 aureos. — Merito tamen Viva⁹, Sporer¹⁰, Elbel¹¹, Tamburinius¹²; et Salmant.¹³ cum

resol. 8. - Aragon, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 83, art. 12, dub. 3, concl. 2 v. In secundo casu. — ⁶ Cap. 34, n. 169. — ⁷ Loc. cit., dub. 66, n. 2 et 3. — ⁸ Rodrig., loc. cit., cap. 140, n. 3. — ⁹ Vega, Sum. nuev., part. 1, cap. 128, cas. 13. — ¹⁰ Petr. Ledesma, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, concl. 6, dub. 4. — ¹¹ Raph. de Torre, in 2^{am} 2^{ae}, post qu. 83, tr. de Horis canon., contr. 6, disp. 5, assert. 5. — ¹² Pellis., tr. 5, cap. 8, n. 187. — ¹³ Tr. 16, cap. 2, n. 46. — ¹⁴ Less., loc. cit., n. 169, l. f. — ¹⁵ Glossa, ad v. Sufficiens, et v. Non potest. — ¹⁶ In propos. 20 Alex. VII, n. 7. — ¹⁷ Theol. sacram., part. 1, append. de Horis canon., cap. 1, n. 27. — ¹⁸ De Horis canon., n. 420. — ¹⁹ Decal., lib. 2, cap. 5, § 1, n. 25. — ²⁰ Loc. cit., n. 47.

674. - a) Laymann male citatur a Salmant.; quamvis enim, *lib. 4, tr. 2, cap. 5, n. 4, qu. 5*, hanc opinionem communem appellat, attamen n. 5, docet attendendam esse in hoc et sequendam consuetudinem ecclesiae, in qua talia beneficia conferuntur; addens in fine: « Si redditus beneficiati, quos a prima collatione sufficientes habuit, postea fortuito casu vel hostium incursione adeo minuantur, ut aestimabilem partem sustentationis non praebeant, neque spes sit brevi tempore plus preventurum esse, tali casu valde probabilem videri sententiam... non incumbere pro eo tempore orandi obligationem ».

b) Malderus, *tr. 10, cap. 2, dub. 3, quaer. 1*, v. *Nihilominus*, ejusmodi beneficiarium excusat ab integra Officii recitatione, adjungens

inferius clericum obligationi suae satisfacere, « aliquoties recitando Horas pro rata fructuum quos percipit, praesertim diebus festis ».

c) Quintanadvenas, *tr. 8, singul. 19, n. 12*, tuetur quidem hanc sententiam; sed n. 14, eam ex Vasquez limitat ad casum quo beneficiarius aliud officium habet praeter Horarum recitationem; quodsi nullum aliud spirituale officium habeat, non excusari a persolvendo divino Officio.

d) Molfesius, *Sum., tr. 5, cap. 3, n. 26 et 29*, approbat eatenus hanc sententiam, ut Officii recitationem ad dies dominicos et festos restringat; coarctans eam insuper eadem limitatione ac Quintanadvenas.

e) Pellizzarius, *loc. cit., n. 187*, probabilior quidem Lessii sententiam existimat; opi-

Non afferens tertiam partem sustentationis, tenue.

Maldero ac aliis communiter, censent probabile, tenue existimari illud beneficium, quod non pertingit ad tertiam partem sustentationis^{f)}. Et adhaeret Sanchez¹ cum Suarez², putans beneficium tenue, illud quod non pertingit ad tertiam, vel non magis declinet ad tertiam ultra quartam partem. Sustentationem autem rationabiliter dicit Viva³ mensurari juxta diversitatem patrimoniorum, quae in diversis locis solent clericis assignari. — Hinc Sotus apud Sanchez³ obligat ad Officium beneficiarium qui percipit annuos aureos octo. Sed Sanchez excusat, etiamsi percipiat 16 aureos. Verum huic minime acquiesco: communis enim sententia est apud Croix⁴, nullo modo excusari ab Officio beneficiarium percipientem tertiam partem sustentationis.

Idemque recte censet dicendum Croix⁵ cum Vasquez, si dubium sit an beneficium sit tenue. Quia, cum beneficium sit certum, et tenuitas excusans sit dubia, possessio stat pro beneficio, et proinde pro obligatione Officii. Merito addunt Lugo^{h)} cum Suarez^{h)} et aliis, Croix^{h)} et Tamburinius^{g)}, neque excusari beneficiarium, si ob suam culpam beneficium factum sit

Dubius de tenuitate, obligatur.

Item, si tenuitas sit ex culpa beneficiarii.

Malder., tr. 10, cap. 2, dub. 3, quaer. 8. — ¹ Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 67, n. 4. — ² In prop. 20 Alex. VII, n. 7. — ³ Sotus, de Just. et Jure, lib. 10, qu. 5, art. 3, concl. 2, v. *Dixerim autem.* — ⁴ Loc. cit., n. 5. — ⁵ Sanchez., loc. cit. — ⁶ Lib. 4, n. 1195. — ⁷ Loc. cit., n. 1196. — ⁸ Vasq., in 1^{am} 2^{ae}, disp. 65, cap. 3, n. 11, v. *Primum de eo.* — ⁹ Decal., lib. 2, cap. 5, § 1, n. 26. — ¹⁰ Loc. cit., n. 1193. — ¹¹ Loc. cit. — ¹² Suarez., de Relig., lib. 4, tr. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 20, n. 11

nionem tamen, quae ejusmodi beneficiarios absolute eximit ab onere Horas recitandi, non improbabilem appellat.

f) Viva, Elbel et Malderus tenue beneficium existimant, quod non pertingat ad tertiam partem sustentationis alicujus vulgaris clerici. — Sporer autem tenue esse censet illud, « ex quo non provenit bona pars, nimirum tertia, aut ad minimum quarta pars honestae ac tenuis sustentationis clerici, prudentis judicio, habita ratione personae ipsius clerici, et victus honesti quo utuntur communiter alii clerici similis conditionis ».

g) Suarez a Sanchez allegatur, ut qui dicat bonam sustentationis partem eam esse, quae est tertia pars, vel quae magis in tertiam declinat. At re vera, Suarez, *de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 21, n. 10*, asserit illud censi tenue beneficium, quod « non sufficiat saltem ad tertiam partem su-

tenue; vel si ipse speret in posterum uberiores fructus se habiturum; tunc enim unus annus compensatur cum alio (contra²⁾ Palaum). — Pariter addit Croix⁷, teneri ad Officium, qui acceptat beneficium cum onere solvendi omnes fructus pro pensione. — Sic etiam, si non faciat fructus suos, quia non residet; ut ait idem Croix⁸ cum Suarez, Lugo, etc. Hoc tamen limitant Busenbaum et Sanchez, si absit cum licentia: sed id recte rejiciunt Tamburinius⁹, et Croix¹⁰ cum Azor¹¹, cum ille possit fructus percipere si velit.

675. - Quaeritur 12°. An canonici non assistentes, vel non psallentes in choro, teneantur ad restitutionem distributionum et praebendarum? — Plura Dubia hic discutienda sunt.

Certum est quod clerici ecclesiarum cathedralium et collegiatarum tenentur ad Officium in choro¹¹. Atque tenentur quotidie assistere: nisi alibi alia sit institutio vel consuetudo; vel nisi necessitas cogat, ut in alio loco extra ecclesiam Officium persolvatur, et adsit licentia episcopi, quando ad ipsum aditus patet, ut ait Viva¹². Immo probabiliter putat Bonacina (cui adhaeret Viva), canonicos bene distributiones lu-

Alii casus in quibus obligatur.

Clerici cathedralium et collegiatarum choro obligantur.

Limitationes.

et 12. - Lugo, Respons. mor., lib. 5, dub. 6, n. 4. — *Busenb.*, lib. 4, cap. 2, dub. 2, art. 1, resp. 3, n. 7. — *Sanch.*, loc. cit., dub. 72, num. 3. — ⁹ Loc. cit., num. 23, i. f. — ¹⁰ Loc. cit., num. 1193. — ¹¹ Ex clem. *Gravi*, de celebr. missar.; can. *Si quis*, fin. dist. 92; et Trid., sess. 24, de Reform., cap. 12. — ¹² De Restit., qu. 7, art. 9, num. 14. — *Bonac.*, de Offic. divin., disp. 1, qu. 3, punct. 5, n. 3. — *Viva*, loc. cit., n. 14.

stantationis»; et n. 11, tenuia vocat, quae « non sufficiant ad sustentationem personae, etiam quoad tertiam vel quartam partem ».

h) Lugo, *Resp. mor., lib. 5, dub. 6, n. 5*; Suarez, *de Relig., lib. 4, tr. 4, cap. 20, n. 10 et 11*; Croix, *loc. cit., n. 1193*, ultimum tantum casum exponunt, et dicunt ad recitationem teneri eum qui, etsi nunc fructus non percipit, spem tamen habet eos percipiendi sequentibus annis.

i) Palaus, *tr. 7, disp. 2, punct. 1, § 2, n. 18*, contradicit doctrinae, quae ad recitationem obligat eum, qui spem habet fructus percipiendi annis sequentibus. De altero membro, nempe de eo ob cujus culpam beneficium tenue factum sit, ibi non tractat.

j) Azor, *part. 1, lib. 10, cap. 4, qu. 6*, nullam facit mentionem de episcopi licentia, et simpliciter ad recitationem obligat eum, qui « sponte sua in ecclesia non commoretur

crari, si recitent in sacristia ob aliquam causam, etiam sine licentia episcopi, si ipsa licentia praesumatur ^{a)}; in sacristia enim reputatur Officium moraliter ac in ecclesia recitari.

Sed dubitatur 1°. *An peccent graviter canonici qui choro non assistunt?*

Negant plures DD. antiqui ^{b)}, ut Navarrus ¹, Silvester ², Cajetanus ³; item Angelus, Valentia, Barbosa, Pellizzarius, Reginaldus, Tamburinius ^{c)}, apud Salmant. ⁴. — Tum quia de hoc non adest praeceptum expressum; tum quia obligatio assistendi choro oritur ex distributionibus: ergo, cum his canonici renuntiant, omni obligatione se liberant.

Sed verius Suarez ⁵, Bonacina ⁶, Pater Concina ⁷, Viva ⁸, Continuator Tournely ⁹; Salmant. ¹⁰ cum Vasquez, Palao, etc., docent peccare mortaliter, qui a choro absunt notabiliter ultra tempus a Tridentino permissum. — Ratio, quia ex can. *Si quis presbyter, dist. 92*, de positioni subjicitur clericus non recitans in sua ecclesia; tum quia obligatio assistendi non oritur ex distributionibus, sed ex primaria institutione ipsius beneficii. Tridentinum enim ¹¹, loquens de canonicis, praecipit: *Omnnes...*

¹ De Oratione (seu de Horis canon.), cap. 5, n. 14. — ² V. Hora, quaer. 10, n. 12. — ³ V. Horae canonicae, § 5. — *Angel.*, v. Hora canonica, num. 26. — *Valent.*, in 2° 2^{ae}, disp. 6, qu. 2, punct. 10, § 6. — *Barbosa*, de Episc., alleg. 53, n. 131, i. f. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, n. 130. — *Regin.*, lib. 18, n. 176. — ⁴ Tr. 16, cap. 4, n. 2. — ⁵ De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 10, n. 17. Cfr. cap. 13, n. 6. — ⁶ Disp. 2, de Offic. div. in choro, qu. 1, punct. 2, n. 1. — ⁷ De Horis canon., cap. 11, § 1, n. 4. — ⁸ De Restit., qu. 7, art. 9, n. 14, v. *Dubium tamen*. — ⁹ De Relig., part. 2,

compellantur... in choro ad psallendum insituito, hymnis et canticis Dei nomen reverenter, distincte devoteque laudare.

Diximus autem 1°. *Notabiliter*; nam si absit canonicus per tres vel quatuor dies, est communis sententia, non peccare graviter. Ita Salmant. ¹², et Croix ¹³ cum Silvestro ^{d)}, Bonacina, Covarruvias ^{d)}, Vasquez; et Suarez ^{e)}, qui tamen dixit praefatam sententiam non videri certe improbabilem, sed se nolle suum iudicium interponere. — Diximus 2°. *Ultra tempus permissum*; quia Tridentinum permittit canonicis, sicut episcopis, per tres menses abesse. Recte autem docet S. Thomas ¹⁴, quem sequitur Viva ¹⁵ cum Valentia, Filiiuccio et Bonacina (contra Navarrum et alios), episcopos non obligari ad chorum: tum quia sic fert consuetudo; tum quia ipsi majoribus negotiis vacare debent, quae chori assistentiam non compatiuntur.

Dubitatur 2°. *Quid teneantur restituere canonici choro non interessentes?*

Certum est ipsos non posse lucrari distributiones, etiamsi alii consocii eas illis remittant; ut habetur ex Tridentino ¹⁶, ubi dicitur: *Distributiones vero, qui statis Horis interfuerint, recipiant; reliqui, quavis*

cap. 2, art. 8, sect. 5, qu. 1. — ¹⁰ Loc. cit., n. 3. — *Vasq.*, de Benefic., cap. 4, § 2, art. 2, dub. 1, num. 183. — *Palao*, tr. 7, disp. 3, punct. 2, num. 3. — ¹¹ Sess. 24, de Reform., cap. 12. — ¹² Loc. cit., n. 1 et 3. — ¹³ Lib. 4, n. 876. — *Bonac.*, loc. cit., n. 2. — *Vasq.*, loc. cit., dub. 1, n. 180. — ¹⁴ 2^{ae}, qu. 91, art. 2, ad 3. — ¹⁵ Loc. cit., n. 14, v. *Dico tertio*. — *Valent.*, in 2° 2^{ae}, disp. 10, qu. 6, punct. 2, in med. — *Fill.*, tr. 23, num. 136. — *Bonac.*, disp. 1, de Offic. div., qu. 3, punct. 5, num. 9. — *Navar.*, loc. cit., cap. 5, n. 14. — ¹⁶ Sess. 24, de Reform., cap. 12.

et resideat », ob idque fructibus privetur. Citatur tamen a Croix, (ex Tamburinio, ut videtur) sicuti refert S. Alphonsus.

675. — ^{a)} Bonacina non requirit, ut saltem praesumatur episcopi licentia, sed solum ut fiat ob aliquam causam « bona fide ».

^{b)} Nisi tamen ob contemptum vel contra particulare praelati praeceptum fiat; aut nisi ob absentiam cultus divinus notabile damnum patiat, ut limitant Navarrus, Silvester, Cajetanus, Angelus, Barbosa, Pellizzarius, Reginaldus; vel etiam, nisi id in consuetudinem ducatur, ut iidem Silvester et Angelus.

^{c)} Tamburinius hanc sane opinionem, « ut pote benigniorem », libentius admittit, *Decal., lib. 2, cap. 5, § 4, n. 6 et 7*; non tamen a Salmant. allegatur.

^{d)} Silvester a Croix hic utique citatur; utrum vero recte, dubium mihi est; Silvester

enim, *loc. cit.*, requirit tantum ut absentia in consuetudinem non ducatur. — Covarruvias pariter limitationem istam disertis verbis non habet, *Variar. resol. lib. 3, cap. 13, i. f.*; sed videtur forte illam innuere, eo quod obligationem restituendi qua tenentur beneficiati non residentes et non recitantes Officium, ita interpretatur, « ut ad omissionem quamlibet Horarum, nempe unius aut duorum dierum, fieri non debeat restitutio ».

^{e)} Suarez, *loc. cit.*, cap. 13, n. 8 et 9, ita loquitur: « Aliqui docti existimant etiam unius diei absentiam non esse rem gravem, quando regulariter servitium chori diligenter ac strenue fit; nam Graffius... ait semel aut bis deesse in choro non esse mortale... Quod certe non videtur improbabile. Ego vero nolo esse fautor hujus licentiae, neque in hoc iudicium meum interponere ».

Excipiuntur absentia trium vel quatuor dierum.

Item, trimestre a Tridentino concessum.

Episcopi choro non obligantur.

Canonici choro absentes admittunt distributiones.

Exceptiones.

collusione aut remissione exclusa, his careant. — Nota: *Remissione exclusa*. Nam, ut bene advertunt Croix ¹ et Concina ², si portiones illae praesentibus jam sint praestitae, isti licite possunt donare eas absentibus: modo hoc non fiat ex pacto et ^{f)} in fraudem legis, ut ait Croix ³ cum Sanchez et Lugo; quia haec esset palliata collusio. — Non privantur autem distributionibus qui absunt ex legitimis causis, de quibus agemus *Lib. IV, ex n. 130*.

Haec quoad distributiones.

An vero non assistentes teneantur etiam fructus praebendae restituere?

Sic habetur in Tridentino ⁴: *Primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum quos, ratione etiam praebendae ac residentiae, fecit suos. Quod si iterum eadem fuerit usus negligentia, privetur omnibus fructibus quos eodem anno lucratus fuerit. Crescente vero contumacia, contra eos juxta sacrorum canonum constitutiones procedatur.* Ex sacris autem canonibus, ut dicunt Salmant. ⁵, illi exspoliantur ipsis beneficiis. — Hoc vero ajunt Salmant. ⁶ ex communi, non fieri nisi post sententiam: sed contrarium hodie tenendum, ut mox videbimus in Dubio sequenti.

Dubitatur 3°. *An satisfaciant choro et lucrentur distributiones canonici qui tantum assistunt et non canunt?*

Affirmant Sanchez ⁷ cum Medina, Aragon et Panormitano. — Et consentiunt Bonacina ⁸; et Salmant. ⁹ cum Palao, Suarez, Lessio, Pellizzario et Ledesma, pro iis ecclesiis, ubi talis viget consuetudo: quam asserunt ^{g)} adesse fere in omnibus ecclesiis.

Sed hodie, aliis omissis, causa finita est ex bulla *Cum semper oblatas* ¹⁰, ubi Summus noster Pontifex, postquam asserit praefatam opinionem absontam esse menti

¹ Lib. 4, n. 877. — ² De Horis canon., cap. 11, § 2, n. 4. — ³ Loc. cit. — *Sanch.*, Consil., lib. 2, cap. 2, dub. 109. — *Lugo*, Resp. mor., lib. 5, dub. 18, n. 5. — ⁴ Sess. 24, de Reform., cap. 12, [loquens de iis, qui ab ecclesiis suis ultra tres menses in anno absunt]. — ⁵ Tr. 16, cap. 4, n. 9. — ⁶ Loc. cit. — ⁷ Loc. cit., dub. 99, n. 2. — *Barthol. Medina*, Sum., seu Instruct. confess., lib. 1, cap. 14, § 11, v. f. — *Aragon*, in 2° 2^{ae}, qu. 83, art. 13, v. *His tamen non obstantibus*. — *Panorm.*, in cap. *Cum olim 12*, de sentent. et re judic.,

^{f)} Croix disjunctive loquitur, et ait: Ex pacto vel in fraudem legis.

concilii Tridentini, atque pluries improbatam a Congregatione ipsius Concilii, dicit: *Equidem minime Nobis compertum est, quo peculiari titulo suffulti persuasum habeant unius vel alterius ecclesiae canonici, se muneri suo satisfacere per simplicem in choro assistentiam, absque divinae psalmodiae cantu. Verum, nisi illis praestito sit Apostolicum, non praesumptum vel abrogatum, sed legitimum ac vigens privilegium sive indultum, jure ac merito verendum est ne isti, dum ita se gerunt, praebendarum ac distributionum fructus minime suos faciant, et consequenter ad eorum restitutionem teneantur.* — Ex quo verbo verendum, recte infert Concina ¹¹, ita infirmatam esse contrariam opinionem, ut non amplius probabilis dici possit; tale enim verbum importat formidinem practicum, cum qua certe non licet operari.

Sed, quidquid aliqui dixerint super praefata bulla, idem Summus Pontifex omnia dubia abstulit novo brevi, quod direxit die 19 Januarii anno 1748 ad Emin. card. Delphinum, patriarcham Aquilejensem, incipiens: *Dilecte Fili*, etc. (Vide apud Concina ¹²). — Ibi noster Pontifex consuetudinem canonicorum tantum interessendi choro, extirpandam esse declarat; sic dicens: *Itaque a te, dilecte Fili noster, poscimus et flagitamus, ut non solum hujusmodi abusum et corruptelam ab ecclesiastica disciplina absonam, et canonicis ordinationibus ac Nostrae quoque constitutioni contrariam, penitus evellere et eradicare admittaris; verum etiam ipsos suaviter fortiterque admoneas... ut in posterum ea qua decet et tenentur reverentia choro intersint assistantque, nec non pari pietate, attentione ac vigilantia omnino canere vel psallere cum caeteris studeant et contendant. Deinde isdem edicas et no-*

n. 6. — ⁸ Disp. 1, de Offic. div. privat., qu. 3, punct. 2, § 1, num. 18. — ⁹ Loc. cit., num. 5. — *Palao*, tr. 7, disp. 3, punct. 3, num. 5. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 12, n. 11 et 13. — *Less.*, cap. 34, n. 185. — *Pelliz.*, tr. 5, cap. 8, num. 185. — *Petr. Ledesma*, Sum., part. 2, tr. 9, cap. 4, post concl. 22, dub. 1. — ¹⁰ De die 19 Augusti 1744, § 24. — ¹¹ De Horis canon., cap. 11, § 1, num. 23. — ¹² Loc. cit., num. 29: breve *Praeclara decora*, § 7 et 8. Cfr. Bullar. Bened. XIV.

^{g)} Nempe Salmanticenses, Pellizzarius et Ledesma id asserunt. — Palao vero dicit

tum facias, Nos (quemadmodum per hasce nostras in forma Brevis Litteras tibi declaramus et injungimus) decernere atque statuere, sicut in eadem constitutione Nostra innuimus, ipsos suosque successores canonicos, choro quidem interessentes assistentesque, minime vero canentes psallentesve, nullo pacto ex praebendis et distributionibus facere fructus suos, atque adeo restitutioni obnoxios esse ac fore. —

Ex quo diplomate remanet tandem decimum quod canonici, vel non interessentes, vel non canentes aut psallentes in choro, nedum distributiones quotidianas amittunt, sed etiam non faciunt fructus suos ex praebendis, atque ad restitutionem sunt obnoxii.

Dubitatur 4°. An satisfaciant choro, qui submisce recitant psalmos, alteram partem audiendo?

Loquendo de choro in generali, an isti satisfaciant Officio, adsunt duae sententiae:

Prima, quam tenent Cajetanus¹, Armilla², Navarrus³, et alii apud Salmant.⁴, dicit non satisfacere; quia non communicant cum aliis canentibus. — Secunda vero sententia, valde probabilis et communior, affirmat; hancque tenent Sanchez⁵, Lessius⁶, Suarez⁷, Filiuccius^h, Concinaⁱ, Bonacina⁸; Salmant.^h cum Soto^j, Trullench, Villalobos, etc. Ratio, quia ad satisfaciendum Officio in choro, non est necesse ut

quisque audiat omnes voces alterius partis: unaquaeque enim pars cum alia unum corpus constituit, et mutuo communicat.

Loquendo autem de choro canonico-rum, an ipsi submisce recitando satisfaciant choro, et lucentur distributiones?

Affirmat Sanchez⁹ cum aliis. — Sed communiter et merito id negant Lessius, Filiuccius¹⁰, Concina¹¹, Continuator Tournely¹²; et Bonacina¹³ cum Suarez, Petro Navarra^k) et Rodriguez. Ratio, quia distributiones debentur solum iis qui choro inserviunt: servitium autem chori¹⁴ in eo consistit, ut clerici conveniant in ecclesia ad Officium psallendum. Ergo qui non psallunt, sed Officium submissa voce recitant, non possunt dici choro inservire.

Censet tamen Bonacina¹⁵ cum Suarez, Filiuccio, etc., quod canonici ita recitantes possunt saltem percipere mediam partem distributionum. — Sed SS. noster Pontifex Benedictus XIV (ut mox supra vidimus in praecedenti Dubio) expresse declaravit, canonicos non canentes vel psallentes, non solum amittere omnes distributiones, sed etiam teneri ad restituendos fructus praebendae.

Dubitatur 5°. An canonici, portionarii et similes, possint inservire choro per substitutos, vel alternatim unus pro alio?

Negat Joan. Bapt. Ventriglia¹⁶ cum Zerola, Barbosa et Garcia; ex praescripto

sed non choro, nec lucratur distributiones.

Quando canonici possint inservire per alios.

¹ V. *Horae canonicae*, § 5, v. f. — ² V. *Horae canonicae*, n. 22. — ³ De Horis canon., cap. 10, n. 47. — ⁴ Tr. 16, cap. 1, n. 25. — ⁵ Consil. mor., lib. 7, cap. 2, dub. 14, n. 2. — ⁶ Cap. 34, n. 184, i. f. — ⁷ De Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 12, n. 8. — ⁸ Disp. 1, de Offic. div., qu. 3, punct. 2, § 1, n. 16. — ⁹ Trull., Decal., lib. 1, cap. 7, dub. 16, n. 8. — ¹⁰ Villal., part. 1, tr. 24, diff. 10, n. 9. — ¹¹ Consil. mor., lib. 2, cap. 2, dub. 99, num. 2. — ¹² Less., loc. cit., num. 184. — ¹³ Tr. 23, n. 196. — ¹⁴ De Horis canon., cap. 11, § 1, n. 9. —

¹⁵ De Relig., part. 2, cap. 2, art. 8, sect. 5, qu. 1, v. *Ex dictis*. — ¹⁶ Loc. cit., n. 17. — *Suar.*, loc. cit., n. 9 et 10. — *Rodrig.*, Sum., part. 1, cap. 145, n. 5. — ¹⁷ Clem. *Gravis*, de celebr. missar. — ¹⁸ Disp. 1, de Offic. div., qu. 3, punct. 2, § 1, n. 17. — *Suar.*, de Relig., tr. 4, lib. 4, de Orat. publ. Eccles., cap. 12, n. 10. — *Fili.*, tr. 23, n. 196. — ¹⁹ *Prax.* de residentia canonicor., annot. 19, § 3, n. 18. — *Zerola*, *Prax.*, part. 2, v. *Canonica*, 5. — *Barbosa*, de Canonicis, cap. 31, n. 3 et 4. — *Nicol. Garcia*, de Benefic., part. 3, cap. 2, n. 495.

ejusmodi consuetudinem adesse in omnibus fere ecclesiis Hispaniae.

^h) Filiuccius, *tr. 23, n. 195*, ita sane docet, « modo sint alii ex sua parte, qui possint exaudiri ab altera ». Eodemque modo loquuntur Salmant., *loc. cit.*, n. 25. — Sed Filiuccius mentem suam his verbis explicat: « Non quia id necesse sit ad munus ipsius recitandi Officium; sed ad indicandum in praxi id non posse fieri, quando non essent alii qui possent exaudiri ».

ⁱ) Concina, *de Horis canon., cap. 11, § 1, n. 9*, hanc opinionem satis perspicue significat, scribens: « Dum musici canunt aliquam

Horam, debent canonici submissa voce eam recitare; et consultus esset, ut ante musicam vel post, prout opportunus fuerit, ipsi canonici in choro recitent ».

^j) Sotus, *de Justitia, lib. 10, qu. 5, art. 4, v. f.*, rem satis innuit, dum requirit, « ut quando in choro canitur, ipse Officium solvat, ut cum aliis orare censeatur ».

^k) Petrus Navarra perperam pro hac opinione a Bonacina adducitur. Licet enim rationes hujus sententiae afferat, *lib. 2, cap. 2, n. 213 et seqq.*; at profecto, *n. 216*, addit: « Ego vero, salvo meliori iudicio, existimarem nullam esse restituendi obligationem, suppo-

concilii Tridentini¹, ubi dicitur: *Omnes vero divina per se, et non per substitutos, compellantur obire Officia*. Hinc ait id vetari, etiamsi adsit consuetudo vel statutum id permittens; ex declaratione S. Congreg. 25 Julii 1570: *Si factum est aliquod statutum, quod canonici possint inservire per substitutos, vel alternatim unus pro alio, non habeatur ejus ratio: quia est contra concilium*. — Tantum id concedit Ventriglia, si adsit legitimum impedimentum, v. gr. infirmitas et absentiae permissae.

Verumtamen advertunt Fagnanus², Monacelli³ et Matthaeucci⁴, declarasse Sac. Congreg. Concilii, quod episcopus (ubi adest consuetudo, ut notat Monacelli) potest concedere facultatem capitularibus invicem se substituendi in servitio tum

ecclesiae tum chori. Modo non substituantur iis temporibus quibus servitio ecclesiae adstricti sunt; et modo curet episcopus, ne hac facultate substituendi illi abutantur: puta, si hujusmodi substitutiones sint nimium frequentes. Alias vero, (ut scribit idem Fagnanus) declaravit S. Congregatio, decretum hoc locum habere tantum inter praesentes. — Cumque deinde dubitatum fuerit, an censendus sit absens, qui pernoctat extra moenia civitatis ubi est cathedralis, per medium milliarem vel circiter in suburbii, unde canonicus opportune possit ad servitium accedere; S. Congregatio respondit non censi absentem¹.

Omnes has declarationes colligit et refert card. Lambertini⁵.

DUBIUM VII.

De Circumstantiis restitutionis.

ARTICULUS I.

QUO TEMPORE, LOCO ET MODO DEBEAT RESTITUI.

676. Quando et ubi facienda restitutio. — 677. An sumptibus furis. — 678. Quando et ubi facienda solutio ex contractu. — 679. Quando peccat differens restitutionem. — 680. Ad quid tenetur debitor, si ex dilatione creditor patitur damnum. — 681. An absolendus, qui potens restituere, vult differre restitutionem. — 682. An absolvi possit debitor antequam restituat. — Et an confessarius debeat monere de restitutione poenitentem qui est in bona fide, si praevideat monitionem non profuturam. — 683. Quot peccata committat negligens restituere.

Quando et ubi facienda restitutio.

676. — « Resp. Debet quamprimum, et « eo modo ac loco restitui, quo jus et interesse damnificati requirit, et commode « ac moraliter fieri potest sine gravi incommodo, quod quis pateretur in re sua propria, ultra debitum. — Vide Laymann⁶, Filiuccium⁷.

« Unde resolves:

« 1°. Qui non potest commode restituere aperte, faciat clam; et qui non potest per se, faciat per aliam personam

« interpositam, v. gr. confessarium ». — [Quid, si confessarius non restituat? Vide dicenda n. 704].

677. — « 2°. Possessor malae fidei, v. gr. « fur, debet suis sumptibus ad eum locum « rem deferre, ubi alter habiturus fuisset, « si non fuisset ablata, destructa vel inique « detenta, deductis tamen expensis quas « alter eam servando vel deferendo de- « buisset facere. Excipe, nisi transferendo « deberet plus impendere, quam res valet;

Facienda sumptibus furis.

Exceptio.

Potest fieri clam vel per intermedium.

¹ Sess. 24, de Reform., cap. 12. — S. C. Conc., ap. Ventriglia, *Prax.* de Resid. Canonicor., annot. 19, § 3, n. 18. — Ventriglia, *loc. cit.* — ² In cap. *Cum omnes*, de constitution., num. 28. — ³ Formular. part. 2, tit. 13, formul. 2,

num. 64. — ⁴ Official. curiae eccles., cap. 55, § 1, num. 9. — *Monacel.*, *loc. cit.* — *Fagnan.*, *loc. cit.*, n. 29. — ⁵ *Notific.* 107, n. 17 et 18. — ⁶ *Lib. 3*, sect. 5, tract. 2, cap. 10. — ⁷ *Tract.* 32, n. 108 et sequent.

sitis, quae supra diximus, ut attente saltem ad verba, vel attentione quadam saltem externa corporis assistant, et domi Officium persolvant, capellanos habeant ».

¹) Quaedam hic notanda sunt circa allegatas S. C. C. declarationes, ex his quae apud Pallottini habentur. — Et primo quidem declaratio, quae ex Ventriglia desumpta est, minime